

TRANSILVANIA

Organul societății culturale „Astra“.

Pământ și suflet românesc.

Cuvânt rostit în Aula Universității din Cluj la 29 Aprilie 1928.

„Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român“, care și-a întins în anii din urmă activitatea până la Nistru, împlinește, cu acest prilej al aniversării unui deceniu dela untrea Basarabiei cu regatul României, o datorie de înaltă semnificație patriotică, afirmând solidaritatea deplină și perpetuă a membrilor săi cu toți frașii din România întregită și îndeosebi cu cei dintre Prut și Nistru.

Serbarea comemorativă dela Chișinău va fi, sperăm, un îndemn pentru fiii Basarabiei, să-și manifeste din nou voința nestrămutată de acum zece ani, voință exprimată atunci prin hotărârea entuziastă votată în Sfatul Țării, ca să viețuiască totdeauna în strânsă unire cu cetățenii României întregite, alcătuind împreună cu ei un singur stat, o singură națiune politică.

Sub regimul dreptului de autodeterminare a popoarelor, cu privire la felul de ocârmuire și organizare politică, voința colectivă este consolidată ca un factor sufletec de importanță primordială.

Teoreticantii, cari împart națiunile în două categorii: națiuni culturale și națiuni de stat (politice), își dau seama, că nu este tocmai ușor a face distincția cuvenită între ele. Întâia categorie se întemeiază pe un patrimoniu comun de viață sufletească, iar a doua pe țăriștea unei organizări politice comune.

Voința conștientă a colectivității de a se organiza într-o unitate politică semnifică, în adevăr, un moment istoric determinant în procesul de formațiune al statelor naționale moderne, cari n'au fost construite de sus în jos, numai prin voința individuală a unor conducători, ei elaborate de jos în sus, prin acțiunea tainică și îndelungată

a sufletului popular, exteriorizat în limba, tradiția, credința și cultura națională. În acest sens națiunea politică, concretizată în forma statului modern, apare ca un produs firesc, ca un rezultat în evoluția istorică a națiunii culturale.

Sub orice fel de cărmuire străină ar fi trăit în trecut, Românii nu au încetat un singur moment a forma o națiune culturală unitară, întrucât toate elementele constitutive ale patrimoniului lor sufletească au fost și au rămas, de-alungul veacurilor, identice nu numai în cetățuia ocrotitoare a munților părinți, a Carpaților în preajma cărora s'au adăpostit centrele vitale ale neamului nostru, ci și în regiunile dela Dunăre, dela Tisa și dela Nistru.

După retragerea celui din urmă val cutropitor al migrațiunii popoarelor, izbutind să alunge din teritoriul nostru național resturile răătăitoare ale înfricoșatelor hoarde tătare, voievozii Moldovei au fixat granița răsăriteană la Nistru. Sacrificiile, pe cari le făceau fără preget pentru păstrarea Chilieii, Cetății Albe, Tighinei și pentru sporirea acestor puncte de apărare prin noi fortificațiuni la Orhei, la Soroca și la Hotin, sunt tot atâtea dovezi, că ei înțelegeau să atribute acestei graniți dela Nistru toată importanța politică și strategică, pe care o avea, cum o are și în timpul de față nu numai pentru interesele naționale românești, ci și pentru ale țărilor și popoarelor din Europa centrală, nu numai ca graniță între două țări, ci între două lumi cu totul diferite. Câtă vreme au rămas Cetatea Albă și Chilia în stăpânirea Moldovei, expansiunea islamului se izbea aci de niște praguri anevae de trecut. După căderea lor în mâna Turcilor, abia au mai trecut 42 de ani și semiluna s'a înfipt victorioasă în capitala Ungariei, începând să amenințe porțile Vienei.

În timpul acesta Românii din Moldova și cei din Muntenia și cei din Transilvania, organizați politicește separat, luptând sub steaguri diferite, și-au îndeplinit cu prisosință și cu virtute, admirată de Europa întreagă, rolul de apărători ai creștinătății. Luptele comune împotriva cutropitorilor i-au apropiat necontenit unii de alții, așezându-i în acelaș front al defensivei și al ofensivei creștine, aproape totdeauna în cele dintâi rânduri de luptă și de sacrificiu.

Mai mult decât lupta umăr la umăr, i-a apropiat apoi conștiința unității naționale, propovăduită prin operele scriitorilor bisericești și prin ale cronicarilor din sec. XVI și XVII, indicând direcția și finalitatea dezvoltării ulterioare. Această conștiință n'a lipsit a se manifesta din veac, în veac și în domeniul vieții politice, făcând chiar încercări de realizare, izbutite uneori, ca cea din vara anului 1600,

când oastea lui Mihai străbătu ca fulgerul dela Alba-Iulia până la Hotin.

Grija neadormită a marilor Domni ai trecutului nostru pentru apărarea graniței răsăritene dela Nistru, dănuirea seculară a stăpânirii moldovene între Nistru și Prut, adâncă durere de care a fost cuprins poporul acestei regiuni la 1812, când s'a săvârșit raptul lăcomlet țariste, suferințele îndurate de cei robiți sub cârmuire rusească timp de 100 ani, au făcut din pământul Basarabiei, din glorioșul odinioară colț al Moldovei, o țară a suspinelor, un pământ al durerii, răvășit adeseori prin râuri de lacrimi și de sânge.

Dar jocul capricios al desfășurării evenimentelor militare din cursul războiului mondial a făcut, ca provincia deslipită mai în urmă din patrimoniul nostru național, să alege ea cea dintâi sub ocrotirea sceptrului regal al României în clipa, când principiul de autodeterminare națională a dat popoarelor oprimate posibilitatea să repare o serie întreagă de nedreptăți istorice.

Când a început România războiul de întregire națională, în alianță cu Rusia, Franța, Anglia și Italia, nu putea să fixeze ca ținte mărturisite ale acestui războiu decât provinciile românești înglobate sub pajura bleașcă a monarhiei habsburgice. Dar speranța recuperării lor ajunsese la un moment dat, aproape cu desăvârșire întunecată de biruințele aparente ale armatelor austro-germane, gata să dicteze României o pace dezastruoasă ori să-i imbie, ca ultim refugiu, faimosul „triumhiu al morții”. Atunci, într'una din cele mai teribile clipe din viața neamului nostru, începu să mijească dela răsărit cea dintâi rază a soarelui dreptății: desfacerea Basarabiei din cătușele robiei țariste spre a se reorganiza ca republică democratică și apoi revenirea ei, în primăvara anului 1918, la sinul patriei străbune, de care fusese deslipită prin silă și intrigă diplomatică, într'un timp, când capetele încoronate se credeau încă în drept să dispună de soarta țărilor și a popoarelor, cari nu le aparțineau.

Aceste țări și popoare puteau să aibă însă și atunci, o voință care nu se potrivea cu voința monarhilor. Moldovenii dintre Prut și Nistru o avură și îndrăzniră s'o exprime. Nu s'a ținut seamă de ea.

Dimpotrivă, țarul Alexandru I, grăbit să-și vadă cât mai repede prada cea nouă alipită vastului său imperiu, nu a dat ascultare nici măcar repetatelor rugăminți ale Moldovenilor proprietari de moșii, cari cereau prelungirea termenului de 18 luni, acordat prin tratatul dela București (1812) celor ce nu voiau să rămână sub cârmuire rusească,

spre a-și putea vinde sau schimba proprietățile. Neputând lichida în termen așa de scurt și nepierzându-și speranța într'oa apropiată reîntregire a Moldovei, proprietarii improvizau acte de schimb sau de vânzare, pentru a împlini porunca ocârmuirii, înțelegându-se în taină între dânșii să rămână și mai departe stăpâni pe bunurile lor „*până la intruparea țării iarăși într-o stăpânire*“. Iar dacă prin astfel de acte fictive nu-și puteau salva drepturile strămoșești, membrii aceleiaș familii își împărțeau rolurile trecând unit sub stăpânirea țarului, rămânând ceilalți sub vechia Domnie a Moldovei.

Ridicarea podurilor de peste Prui și alte măsuri severe, menite să întrerupă și împiedece contactul dintre fitt acelutaș popor, nu au izbutit să izoleze cu desăvârșire populația Basarabiei de țara Moldovei. Apa Prutului a putut să formeze, în cazul cel mai bun pentru Ruși, o graniță politică efemeră, o graniță pentru vameși. Nictodată, în cursul unui secol, ea n'a reușit să devină o graniță de complectă și definitivă înstrăinare sufletească.

Firea dutoasă și sentimentală a populațiunii dintre Prut și Nistru făcea să pătrundă uneori până la urechile țarului glasul ei de rugăciune pentru păstrarea vechilor datini și orânduleli moldovenesti. Dascălul Grigorie din județul Hotinului scria (la 15 Febr. 1816) după „zăsa satului“ jalbă temeinică, tălmăcind dorința consătenilor săi în cuvinte ca acestea: „să ni lase în obiceiurile noastre cele moldovinești și să pitrecem *totdeauna sub dregător moldoveni de ai noștri*, precum sântem deprinși și ne înțelegem în vorbă. Că noi alte rânduileli nu pricepem și numai cât ni se adaug năcazurile și greutatele noastre. Noi la aceste cu lacrimi ne rugăm și să facă milă împăratul cu noi“...

Intervenții repetate în acelaș sens din partea boierilor și a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni n'au rămas fără orice rezultat. Țarul Alexandru I. s'a simțit îndemnat să-și exprime (29 Apr. 1816) convingerea, că pentru Basarabia este necesară „*ocârmuire specială în conformitate cu legile ei de baștină, cu moravurile și obiceiurile ei*“. Această mărturisire importantă însemna, nici mai mult nici mai puțin, decât o recunoaștere a țarului însuș, că Basarabia nu face parte integrantă din imperiul său, ci e în drept să continue a viețui, ca un fragment deslipit în mod silnic din trupul Moldovei, în comunitate sufletească cu această veche țară de baștină.

Fiindecă politica de expansiune țaristă urmărea obiective îndepărtate mult de linia Prutului, afirmându-și necon-

tenit rolul de protejtoare, uneori chiar de salvatoare a popoarelor ortodoxe-creștine din întreg cuprinsul imperiului otoman, era firesc să nu aplice Moldovenilor dintre Prut și Nistru mijloace de ocârmuire, care ar fi putut să trezească în sufletul lor sentimente de nemulțumire și de revoltă. Dimpotrivă trebuia să-și dea toată silința a-1 face, să rămână, dacă nu încântați, măcar mulțumiți de noua situație, ce li s'a creat, uimiți de bisericile impunătoare prin dimensiunile și podoabele lor aurite, precum și de masivele clădiri publice, pentru a căror construire vistieria ocârmuirii țariste dispunea totdeauna de mijloace îmbelșugate.

Deaceia în primele decenii, după 1812, dezvoltarea Basarabiei poate înregistra, mai ales în domeniul vieții bisericăști-culturale, progrese apreciabile. Opera de organizare bisericăască-școlară a mitropolitului Gavril n'a fost stânjenită. Limba română era admisă chiar în liceul deschis la Chișinău (1833), tot așa la Orhei, Bălți, Soroca, Hotin, după-cum spunea la 1865 autorul cărții „Curs primitiv de Limba română”: Ioan Doncev, care poate fi considerat nu numai ca un apărător al tradiției culturale moldovenești, ci chiar ca un precursor al ideii de unitate națională românească. Pierderea județelor de sud prin tratatul din Paris (1856) și, mai mult încă, unirea principatelor române (1859), a îndrumat politica țaristă spre altă orientare în chestia basarabeană, începând a lua măsuri de rusificare lentă deocamdată, apoi tot mai accentuată în raport direct cu succesele rapide ale României ridicate la rangul de regat. Cercurile oficiale țariste se temeau cu drept cuvânt, ca și conducătorii monarhiei habsburgice, că prin progresele realizate în domeniul vieții naționale și culturale României din Principatele unite și mai târziu din Regatul independent vor exercita în chip firesc o atracțiune însemnată asupra conașionalilor lor din imperiile vecine. Motive de ordin politic i-au îndemnat deci să procedese la opera de germanizare și maghiarizare forțată în Bucovina și Transilvania, la cea de rusificare grăbită în Basarabia.

Când se pregăteau autoritățile rusești să suprimе catedra de limba română dela Hotin, Doncev spunea că fac un lucru „foarte regretabil”, căci „limba română e necesară la fiecare pas și în viața particulară și în administrație... după firea omenească cea mai bună patrie a sentimentului nostru, a dutoșiei este limba noastră maternă. Cum copilul se apropie de pieptul fraged al mamei, tot așa este apropiat de sufletul lui tot ce ea gândește, ce vor-

bește și ce cântă în limba lui maternă. *Legile naturii inexplicabile și admirabil de exacte nu pot fi înlocuite prin nimic artificial*“.

Câtă dreptate avea înțeleptul autor al Cursului de limba română, a dovedit dezvoltarea ulterioară a Basarabiei. Toate măsurile artificiale ale politicii de rusificare, prin administrație, prin biserică și școală, precum și cele de împetritare etnică, prin colonizări de rase diferite, n'au fost în stare să desființeze elementul românesc, de baștină, din cuprinsul Basarabiei. Dacă l-au slăbit în câțiva la orașe ori l-au întârziat în dezvoltarea sa firească la sate, prin complectă lipsă de interes față de nevoile culturale și economice ale populației autohtone, în schimb viața patriarhală a acesteia a continuat a se desfășura nestingherită în adâncă alvie milenară a credinței, a datinelor, a graiului și cântecului popular — pretutindeni la fel în tot cuprinsul pământului strămoșesc.

Instinctul de conservare al neamului românesc a biruit și în Basarabia toate legile artificiale, ca și în Bucovina, ca și în Transilvania, pentru ca în clipa, când regimul de autodeterminare dădea poporului posibilitatea să-și manifeste liber voința de a-și croi însuș soarta, să poată proceda cu bărbăție la hotărîrea, prin care Sfatul Țării rostea verdictul inapelabil al istoriei: Basarabia să fie, precum a fost ursită din vremuri bătrâne: *pământ și suflet românesc!*

Regiunea de lângă Nistru o numise odinioară Ștefan cel Mare *Poarta creștinătății*, spunând, cu drept cuvânt, că dacă poarta aceasta va fi pierdută, toată creștinătatea ar fi amenințată și făgăduind că „va sta cu capul să lupte până la moarte pentru ea“.

Situația este și în zilele noastre asemănătoare cu cea din zilele lui Ștefan, cu singura deosebire că acum primejdia nu mai amenință din partea Turcilor păgâni, ci din partea comuniștilor mai păgâni decât Turcii.

Deaceia ni se pare că serbarea aniversară de azi ne oferă prilej potrivit să facem și noi făgăduința de a sta cu capetele noastre drept străji neclintite, apărând această poartă a românismului, a creștinătății și a civilizației europene, gata de luptă până la moarte pentru păstrarea ei.

I. LUPAȘ.

Ultima noapte a lui Ovidiu în Roma.

Ovidiu, *Tristia*.

Când îmi răsare în cuget icoana cea tristă a nopții.
Care în Roma mi-a fost cel de pe urmă răgaz;
Când mi-amintesc de-acea noapte în care lăsați tot ce-mi fuse
Drag, și-acuma din ochi lacrimi îmi curg pe obraz.
Zorile și apăruse, în care Cezar pornise
La Euxinicul țarm, în pribegie să merg.
Nici n'avesesem răgaz, nici gând potrivit de plecare.
Timp îndelung îmi stătù sufletul ca amorțit.
Nu-mi alesesem nici sclavii și nici camarazii de cale,
N'aveam vesminte, nici bani pentru exil pregătiți.
Încremeneam uluit ca acel, ce, lovit de-al lui Joe
Trăsnet, trăește, dar viu nici el nu știe că e.
Dar când în fine durerea ceașă îmi luă de pe suflet
Și după ce-mi adunai cugetul meu răvășit,
Gata de drum mi-agrăesc pentru ultima oară amicii
Care, din mulți de pe vreme, unul sau doi rămâneau.
Insu-mi plângeam și soția mă 'mbrățișa, și mai plânsă:
Ploaie de lacrimi brăzda nevinovații-i obraji:
Pe 'ndepărtatele Libiei țarmuri se află-a mea fată.
Fără să știe nimic despre destinul meu trist.
Ori unde ochiul arunci, răsună numai jale și geamăt
Iar înăuntru eră vaet și plâns ca la morți.
Deopotrivă bărbați și femei și copii 'mi bocesc moartea
Iară în casă de plâns orice ungher este plin.
Dacă umila-mi durere îngădue-o pildă vestită,
Troia așa arată când cucerită a fost.
Se potolise și svonul de glasuri de om și de câine
Iară pe-a bolșilor culmi luna fugarii-și mână.

Ochii-mi spre ea ridicând și apoi în spre Capitoliu,
Care 'n zadar cu a mea casă vecin a stătuț,
„Sfinte puteri, le zisei, cari aproape aveți locuința,
Temple pe care în veci nu le-oi vedea de acum,
Zei, de acum eu vă las, tronând în cetatea quirită,
Și dela voi rămas bun pentru vecie îmi iau!
Însă cu toate c'abia după rană eu platoșa luat-am,
Voi surghiunu-mi de-a sa ură să mi-l ușurați,
Spuneți divinului prinț în ce răfăcire căzut-am
Că a mea vină să nu creadă c'o crimă a fost.
Dac' autorul osândeii afla-va ce știți și voi, zeei,
El, îmbunat, va curma răul ce-acuma îndur.“
Astfel pe zei i-am rugat; mai mult încă-i roagă nevasta
Cu 'ndureratul ei glas întretăiat de suspin.
Ba chiar, căzând despletită 'naintea Larilor, vatra
Stinsă o acoperi cu tremurându-i sărut.
Apoi aduse Penașilor dușmani nenumărate
Rugi, fără nici un folos pentru jeliu-i bărbat.
Noaptea zorită nici pic nu ne 'ngăduia de zăbavă
Iară Parrhazicul Urs se 'ndepărtase de Pol.
Ce-aveam să fac? Mă ținea dulcea iubire de țară,
Dar trebuia în surghiun chiar acea noapte să plec.
Doamne, de câte ori spus-am, când unu-mi dă zor: „Dece graba
Asta? Ia seama 'ncotro și din ce locuri plecăm.“
Doamne, de ce multe ori am mințit spunând c'am o oră
Orânduită să plec pe poruncitul meu drum.
Pragu-atinsei de trei, de trei ori îndărăt trăsese pasul
Ce șovăia chiar și el, înduișat de-așa chin.
Des, după-ce bun rămas îmi luam, le spuneam iarăși multe,
Și, ca pornind, le dedeam câte un ultim sărut.
Des, nepierzând din privire pe scumpele mele odoruri,
Singur chiar eu m'amăgiam dându-le aceleași povești.
Dar însfârșit le spusei: „De ce să grăbesc? Căci din Roma
Plec pentru a merge în Pont. Cum deci să nu zăbovesc?
Sunt despărțit de soția-mi vie pe veci, cât trăi-voi,
De locuința-mi, de-a ei scumpe ființe-așa dragi
Și de amicii pe care-i iubii cu iubire frățească,
Înimi legate de-a mea ca Piriton de Tezeu.“

Vă 'mbrățișez cât e timp. Căci poate prilej niciodată
 N'oi mai avea. De-acest ceas barem să mă folosesc.
 Nici nu sfârșesc bine vorba și fără zăbază, la pieptu-mi
 Imbrățișat-am pe toți cei ce-mi fuseseră dragi.
 Cum tot vorbeam printre lacrimi, Luceafărul, steaua cumplită
 Mie pe cer răsări, sus în al bolșii cristal.
 Oh! Mă despart așa greu ca și cum mi se slășie trupul
 Iară din mine atunci parcă o parte s'a rupt.
 Mettus, el doar pătimit-a atâta când pentru trădarea-i
 Caii, potrivnic trăgând, îl sfârticară 'n bucăți.
 Geamăt și strigăt ai mei scot toți deodată atuncea,
 Iar întristatele mâni goalele piepturi izbesc,
 În acest timp agățată de umerii-mi biata soție
 Iși împleti cu-al meu plâns tristește-i vorbe zicând:
 „Nu-mi poți fi smuls. Impreună de-acî vom pleca... împreună,
 Și voi urma în surghiun pe surghiunitul meu soț.
 Mă va 'ncăpea și pe mine drumul și-a lumilor graniți:
 Doar eu puțin voi spori sarcina vasului vost!
 Ție-ți ordonă din țară să pleci a lui Cezar mânia;
 Mie iubirea. Ea deci mie drept Cezar mi-o fi.”
 Astfel mereu mă 'ncerca precum mă 'ncercase 'nainte
 Și 'nduplecată de-al nost bine abia se lăsă.
 Plec, dar părea mai de grabă că-s încă de viu dus la groapă,
 Hâd și cu părul vâlvoi pe ne'ngrijitu-mi obraz.
 Ea, de durere nebuna, aflai că, simțirea pierzându-și,
 Ne 'nsuflejită-a căzut drept în al casei mijloc.
 Iar după ce s'a sculat cu părul 'mbâcsit de țărână
 Și de pe lespezi de jos trupu 'nghețat și-ardică,
 Se căină 'ntâi pe ea, apoi pustiita ei casă,
 Tot repetând ne'ncetat numele soțului dus.
 Aflu c'atât s'a bocit de parcă vedea deodată
 Trupul fiicei și-al meu gata întinse pe rug,
 Și că voia să-și ia viața, să scape, murind, de durere,
 Însă că s'a stăpânit pentru iubirea ce-i port.
 Deci, să trăiască, și soțului dus — căci așa vru destinul —
 Să trăiască spre-a-i fi neîncetat ajutor.

Trad. ȘT. BEZDECHI.

Cum era odată...

— Pustietate. —

Aveam un drum într'un sat apropiat. Primisem veste de pe front, că un țaran fruntaș se înapoia de pe câmpul de luptă, pe un concediu mai îndelungat.

Era o după amiază de Noemvrie, cu un soare trist, abia răzbătând prin ceață. Să plec mai de vreme, îmi ziceam, ca să mă pot înapoia înainte de înserare, și am pornit, să duc oamenilor necăjiți știrea mângăietoare.

Păduricea, prin care treceam, era pustie și posomorâtă. Arborii înălțau ramuri goi, ca pentru a implora un sprijin. Cărările erau pustii și pline de noroiu, iar pe coaste stăruțau urme de zăpadă murdară.

Întru în sat, în nădejdea că voi scăpa de mușenia apăsătoare a pădurii.

În sat aceeași tăcere sumbră, ca un blestem asupra cetății din basme.

Cum era Sâmbătă după amiază, așteptam să văd măcar o mână de flăcăi și de bărbați mai în vârstă, odihnindu-se pe prispă, pufăind din lulele sau hârjonindu-se cu copiii și cu fetișcanele.

Nu era nimeni.

Curțile erau pustii, plugurile durmeau pe roțile ruginite, sub streșina șurii.

Câte un copil, cu ochii uioi, mai gesticula de după geamurile înguste, bucurându-se că vede trecând un om prin sat. Câte unul chiar încerca să strige: „Domnule! Domnule!” dar repede îl ridicau două mâni dela spate, și îl făceau nevăzut. Înțelegeam graba, cu care erau ridicați mititelii dela geamuri, căci, pe atunci, domniile nu aduceau în sat, decât știri rele și porunci grozave.

O față înti tese în drum, cu coșifa plină, înapoiindu-se dela izvor.

Întu în vorbă cu ea, căci o cunoșteam. Ea răspunse, cu „Bună să-ți fie inima, domnule!” la salutul meu, și plecă ochil în jos. Nu mai putui scoate din ea o vorbă. Sta cu ochil plecați, cu obrazil fragezi, pudrați ușor de un praf pământiu, ca de o undă de bătrânețe fără vreme...

Abia la despărțire spuse câteva vorbe: „Ce să facem noi, domnule? Ia ne învățim prin casă și prin ogradă, dar nu facem nici o ispravă, căci suntem tot cu gândul la cei duși de pe lume... Că noi așa credem, că cei plecați odată nu mai vin înapoi... De doi-trei ani n'a mai venit nici unul. Pe-acolo le vor putrezii oasele, și nu va fi nici cine să le aprindă o lumânare și să le închidă ochil... De acum tot-atâta e de lumea asta... Dar dacă e vorba să se prăpădească ei toți, de ce nu dă Dumnezeu și peste noi o potopente, să ne ia și pe noi de pe lume“?... ”

* * *

În casă mă întâmpinără cei doi bătrâni, privind-mă cu un fel de spaimă. Ahea îndrăzneau să scoată o vorbă, și tresăreau de câte-ori deschideam gura, bănuind numai știri rele și îngrozitoare. Le-am spus, că băiatul lor va veni acasă, pe mai multă vreme.

Ei au clătinat din cap, neîncrezători, pe urmă bătrânul a prins a vorbi apăsat și rar:

— De pe partea mea, domnule, poți spune vorba cât de *oablă*, că eu m'am împăcat cu gândul ăsta de când a plecat... S'a dus... și dus a rămas. Se va mai văeta baba asta a mea... dar nu mai are nici ea multe lacrimi de plâns; i s'au gătat... Spune-ne că a murit, căci noi așteptăm vestea, și mai bine să nu ne mai amăgim de pe o zi pe alta.

Cu mare greu izbutii să-i conving, că fectorul nu e mort și că va veni acasă, să stea mai multă vreme.

— Apoi, domnule, asta e și mai rău... Cine a apucat odată în prăpădul rășbotului, nu mai scapă de acolo până se isprăvește osânda lui Dumnezeu... Val de cei cari vin acasă mai de vreme. Ei vin orbi, ciungi, schilozii, de să le plângi de milă... Mai bine să rămână acolo mort...

Bătrânul încheie cu un gest resemnat. Bătrâna se mai desghetase puțin. Nu cuteza să spună o vorbă, ca să nu supere pe moșneag, dar în ochil ei stinși se deslușia o licărire vagă, ca scilptrea îndepărtată a unui licurțiu... Ce-i mai păsa ei că fectorul se va înapoia schilav! Să-l vadă numai, *ori-cum*, dar să-l vadă.

O luptă surdă se desfășura între cei doi bătrâni, și moșneagul izbucni deodată:

— Domnul ce zice?

— Ce să zic, — răspunsei, ca să nu deștept furtună ce se anunța — voia lui Dumnezeu. Dar viața înainte de toate...

— Nu, domnule, viața e așa cum a lăsat-o Dumnezeu! Să fie omul întreg și *citav*. Decât schilod, mai bine: *sapa și lopata*...

Și aruncă o privire mânioasă spre bătrână.

* * *

Soarele asfințise, când mă despărții de bătrâni. Prin ceața inserării vitele se înapoiau spre sat, mugind, cu durere, par'că. Un copilăș venea înapoia lor, cu o bătă mai mare decât el, Simțeau și vitele, că nu mai e văcarul de altă-dată... nici stăpânul nu le mai aștepta pe prispă...

Câte o bătrânică se mai încurca să deschidă poarta, încolo nimic...

Nici cântii nu mai hămăiau decât pe infundate, ca și când n'ar îndrăzni să curme tăcerea cea mare...

Și întunerecul cădea din văzduh, tot mai greu, amestecându-se cu ceața, și învălînd satul, ca într'un giulgiu cernit de înmormântare.

Când mi-am mai întors odată privirea spre sat, nu se mai vedea.

Ceața și întunericul îl înghițise...

A. L. C. R. A.

Nicolaus Olahus despre Români.

Când citești opera acestui prim umanist român, captat de Unguri, ești ispășit să te întrebi, dacă în scrierile sale el își mai aduce aminte de neamul lui și în ce chip vorbește de el. Din fericire, în lucrările lui găsim mai multe pasagii în care nepotul de boier muntean se ocupă și de aceia din sânul cărora s'a deslipit. E curios totuș, până la un punct, că el își păstrează peste tot numele de Olahus (Valahul) care nu a fost decât o poreclă, pe care mai târziu a schimbat-o în renume. Căci toți membrii familiei lui sunt citați de el numai cu numele lor de botez; numele de familie nu se pomeneste. Așa că numele de *Olahus* va fi fost numai porecla pe care și-a luat-o când s'a stabilit în Ardeal, Stoian, tatăl lui Nicolaus. Această poreclă a păstrat-o apoi umanistul nostru, pe urmă fratele său, Matei, primarul din Orăștie, cât și surorile sale,¹⁾ Ursula și Elena.

Știrile pe care ni le lasă referitor la noi, sunt cuprinse în scrierea sa „Hungaria“ și în bogata lui corespondență.

„Hungaria“ pe care o scrisese când se afla în Belgia (anul 1536—37) era un fel de tablou geografico-etnografic al „patriei“ sale, pe care voia să o facă cunoscută Apusului, care nu va fi avut decât foarte vagi noțiuni de vechea Panonie. Acesta va fi fost, firește, scopul pe care l'a urmărit scriind această carte vestită și nici decum dorința de a-și arăta *originea sa regală*, cum insinuuază în chip pueril unii.

În această scriere a sa, în capitolul XII. (de Hungaria Transilviană) dă și câteva știri despre noi, „Transalpina (Valachia) care pe vremuri se spune că a fost botezată

¹⁾ v. Történelmi Tár.

Flaccia, de la Flaccus, care odinioară dusesese acolo o colonie romană, se întinde dela munții prin care se desparte de Ardeal, până aproape de Marea Neagră. Un ținut șes, lipsit de ape...

Prințul acestei țări, numit voevod, în vremea noastră e Radul, care, puternic prin autoritate și forțele sale, își are reședința în *Targavystya*. Se spune că la nevoe, poate să recruteze în țara lui și să pună în linte de bătae, până la patruzeci de mii de oameni. E supus Regelui (ungur!) căruia, prin delegați, îi prestează jurământul de credință. În această provincie, din timpul străbunilor noștri și până în vremea de azi, au fost două familii, născute la început din aceeaș casă: una a Dăneștilor,¹⁾ dela Dan Voevod, cealaltă a Drăculeștilor, dela Dracul. Din ei se aleg voevozi legitimi, ajutați când de armata Regelui nostru (ungar), când de armata Sultanului.

În vremea lui Ioan Huniade, voevodul Transilvaniei, care mai pe urmă fu Guvernator al Ungariei, voevodul *Dracul* (Vlad), după ce a alungat pe o parte din Dănești, iar pe alții i-a ucis, a pus mâna pe tron. *Manzilla*, (sic) din Argeș, care ținea de nevastă pe *Marina*, sora lui Huniade, avea, între alți copii, pe Stanciul, (care la rândul lui avea doi feciori, pe Dan și pe Petru) și pe Stoian, adică Ștefan. Acesta m'a născut pe mine, pe Matei, pe Ursula și pe Elena. Dracul (Vlad), ajungând pe tron, prinse în cursă pe unchiul meu, Stanciu, și-l ucise cu securea. Ștefan, băiat încă, ca să scape de tirania lui, cu ajutorul lui Dumnezeu, a fugit la Regele Matei (Corvinul) care, [după cum am auzit dela chiar tatăl meu, iar după aceea dela Ioan Bornemisa și dela Ambroziu Sarhan, comiși în Ungaria, care, împreună cu tatăl meu, luptau sub comanda regelui (Matei)], hotărâse în dese rânduri să-l ducă cu oastea (în Muntenia) și să-l pue pe tron.²⁾ Dar tatăl meu, văzând că desele schimbări, nesiguranța timpului (rerum mutationes) ce se fac acolo (în Muntenia) pentru a ajunge la tron, sunt primejdioase, a preferat să se însoare în Ardeal (la Sibiiu) cu mama mea, *Barbara Hunzar*, și să ducă o viață privată, decât să ajungă pe tron și, expus la o mie de primejdii, să fie ucis cum au fost ueți străbunii săi.

După o bucată de vreme, Mihnea, rudă de aproape cu noi, ca unul ce era tot din familia Dănuștilor, om foarte isteț și viteaz, e ales Voevod. Când acesta fu alungat

¹⁾ Și Nicolae Olahul făcea parte din familia Dănuștilor.

²⁾ v. și Codex epistol. N. Dlahi p. 311. M. H. H. Diplomataria vol. XXV.

din țara sa de boalești perșizi, unii cu Turcul pe la 1510, dându-i garanța publică (publica fide) de către Vladislav, tatăl lui Ludovic, a fugit la Sibiu în Transilvania, cu soția lui, eu fiul său, Mircea și cu o fată, pe care, după cum am aflat, a luat-o mai târziu de soție Daevodul Moldovei.

În acest oraș, nu după mult timp, pe când într-o zi ieșea din biserică și era condus la locuința lui, ca semn de onoare, de către tatăl meu și de către Ioan Horvat de Wingarth, un oarecare Demetrius Iaxit,¹⁾ de națiune slav (Rascianus), fășnind deodată din ascunzișul lui, l'a lovit pe Mihnea care, la adăpostul chezășiei obștești, era nepregătit și nu se aștepta la nici un rău, făcându-l trei sau patru răni, ucizându-l chiar în mijlocul celor ce-l petreceau și al unui mare număr de curteni ai lui cari în urma tocmii a poruncii lui, nu se înarmaseră, ca să nu pară că n'ar avea încredere în garanțiile de siguranță publică ce li se dăduse...

Aceste două familii (Dănuleștii și Drăculeștii) până în ziua de azi sunt în continuă dușmănie, fiecare din ele străduindu-se din răsuputeri, când cu ajutorul Turcilor, când cu al Ungurilor, să aleagă pe Daevod din familia sa. Cel care ajunge la putere, ucide nu numai pe cel din partida adversă, dar chiar pe cel din propria sa familie, când acesta ar fi bănuțit că umblă după domnie și adesea, după ce l'a prins îi taie nasul, sau alte părți ale trupului. Acest lucru s'a întâmplat și mai înainte, dar s'a întâmplat și acum de curând. *Petru de Argeș*,²⁾ unchiul meu, fiul lui Stanciu, de care am pomenit mai sus, mi-a scris zilele acestea din Ungaria, că a fost pus Domn în Muntenia, de Mohamet, pașa Sultanului turc. Când era pe tron, după câțva timp, a fost trimis cu armată un alt domnitor din familia adversă, care să ia tronul, după ce-l va fi surghiunit pe el. Dar el (Petru), aflându-se între cele două armate, l'a provocat la duel pe adversarul său, l'a rănit și l'a dat jos de pe cal, dar, când voia să-l omoare, *Baronii* Munteniei, care adăogând în limba lor două litere, se numesc *Boiaroni*, recurgând la perfidie, au liberat pe cel învins, l-au prins pe el însuș (pe Petru), l-au tăiat nasul și l-au izgonit. Totuș el speră în îndurarea lui Dumnezeu, că va alunga pe uzurpator, că va spăla rușnea cu armele și va pune iar mâna pe tron prin vitejia lui. Astfel nădejdea mână pe om, pe când soarta lucrurilor omenești obișnuete să se schimbe.

¹⁾ v. Codex. epist. ibidem.

²⁾ Domnitorul Petru Paiste, v. Xenopol. Ed. II. vol. IV, pag. 269. Ist. Românilor.

Dar, abia dacă în altă parte poate fi sigură tovărășia tronului (regni societas) necum în Muntenia, în vremea noastră, când ea, în cea mai mare parte e supusă tiraniei turcești.

Valachii sunt creștini, numai că, urmând pe Greci, se deosebesc de Biserica noastră¹⁾ în privința precederii Duhului Sfânt și altor articole mai puțin importante (tolerabilitatibus).²⁾

Despre Moldova, Olahus scrie (p. 59—60) următoarele: „Moldova la Răsărit (?) se mărginește cu Muntenia, la Nord-Vest cu Polonia; la N-E, prin Podolia, nu e prea depărtată de Tătari, cari sunt vecini cu Marea de Azov. Și Principele acestei țări se numește Dœvod, dar nu e expus la atâtea schimbări primejdioase ca în Muntenia. El, ca și Dœvodul Muntentei, prestează jurământ de credință Regelui Ungariei. Pentru a-i menține în fidelitate, Regii ungari le-au dăruit în Transilvania câteva cetăți. În vremea noastră (1536) damnește în Moldova Dœvodul Petru (Rareș). Moldovenii au aceeași limbă, obiceiuri și religie ca și Muntenii; se deosebesc intrucâtva numai prin îmbrăcăminte. Ei se țin mai de neam și mai de ispravă decât Muntenii. Au cavalerie excelentă. Adeseori au purtat războiu cu Polonia. În timp de războiu se zice că pot ridica o oaste până la 40 de mii de oameni. Limba lor și a celorlalți valahi, a fost cândva romană, căci ei sunt colonii de Romani. În vremea noastră limba lor se deosebește foarte mult de a lor. Decât, multe din cuvintele lor pot fi înțelese de latini“.

Scriitorul nostru vorbește apoi de Ardeal și, între altele, de Temișiana, care l'a impresionat prin abundența de pești. Dăm aici în traducere frumoasa lui descriere a Transilvaniei: „Neamul acesta de oameni robuști, războinici, înarmați, sunt provăzuți cu caț buni, sdravenți. Intreaga regiune e alcătuită alternativ din șesuri și păduri, întretăiată de ape cotate, pline de pământ roditor. Bogată în vin, aur, argint, fier și alte metale și sare; cât se poate de îmbelșugată în bol, fiare, urși și pești, așa că nu poți învinui firea că n'ar fi grămădit în acest ținut toate bunătățile traifului. În ea sunt patru națiuni: Unguri, Săcui, Saxoni și Valahi. Intre aceștia Saxonii sunt considerați cei mai slabi în războiu. Ungurii și Săcuil se slujesc de aceeaș limbă, numai că Săcuil au câteva cuvinte specifice grațului lor... Sașii se

¹⁾ Olahus era catolic.

²⁾ v. Hungaria p. 54—59. Ed. Kollar. Diena 1763.

socotesc a fi coloniștii ai Saxonilor din Germania, aduse aci de Carol cel Mare, lucru care se adevărește prin potrivirea limbilor acestor două popoare. *Valahii se spune că sunt colonii Romane*. Dovadă de acest lucru e faptul că au multe cuvinte comune cu limba Romană. Monede române se găsesc multe în acest loc și ele constituiesc un neîndoelnic semn al vechimii stăpânirii romane prin părțile acestea¹⁾

În acest mozaic de popoare care alcătuiau Ungaria, Olahus constată, în urma împrumuturilor lingvistice pe care fatalmente și le făceau aceste popoare împreună locuitoare prezența unor cuvinte comune la toate gițiile ce alcătuiesc populația ei. Și cu acest prilej, editorul din 1763, Kollarus, nu se poate împiedeca de a face următoarea extrem de importantă și fatidică observație: „Orașele mai de seamă și mai populate sunt locuite de Unguri, Germani și Slavi, cari împreună cu Valahii alcătuiesc populația întregului regat. Dar neamurile slave, împărțite în Slavi, Poloni, Ruțeni, Boemi, Moravi, Croați, Dalmași, Slavoni, Serbi și Rascii (?), ocupă partea cea mai mare a regatului, încât partea aceasta a Europei pare că-și reia *înfățișarea pe care a avut-o înainte de venirea Ungurilor*. Căci dela Nord și Sud încetul cu încetul neamurile slave se reîntorc în inima țării și se răspândesc foarte mult prin toate provinciile regatului. Popoarele germane vin dela Apus, iar *Valahii își trimit la noi coloniile lor dinspre Răsărit*. Cea mai mică parte a Ungariei e aceea care cuprinde pe Unguri, adică pe poporul ce se slujește exclusiv de limba ungară și mă tem să nu piară însăși limba lor, în acelaș chip, în care a pierit limba Cumanilor.

... Valahii în limba lor își zic Rumunyl (Rumâni) adică Romani și socot că vorbesc rumunyeschte (rumânește) adică în limba Romanilor. Limba lor mai pură are cea mai mare afinitate cu limba Italiană, dar limba de care se slujesc, mai ales Bihorentii, în biserică, e sporită cu vocabule slave, din pricina religiei pe care, primind-o, dacă nu mă înșel, dela popoarele slave care se închină după ritul și dogmă greacă, o păstrează cu cea mai mare încăpăținare (tenacissime retinent). Lucrul acesta l-am constatat eu însumi, când, fiind la Oradea Mare într'o misiune de Stat, am avut prilejul să stau cu ei de vorbă²⁾

Iată câteva știri despre țările românești, aflătoare în Ungaria lui Nicolaus Olahus. El face impresia că e obi-

¹⁾ pag. 62.

²⁾ v. p. 91—92.

ectiv, însă de o obiectivitate care uneori merge aproape până la vădită răceală față de patria tatălui său. Am văzut că și acesta, cu toate îndemnurile lui Matiaș Corvinul, n'a mai vrut să se întoarcă în Muntenia, nici chiar ca domnitor. Prea îi era teamă de acești Valahi, cruzi și neiertători, din ghiara cărora era mulțumit că a scăpat odată. E firesc să admitem că această — dureroasă pentru noi — rezervă, față de țara strămoșilor săi (printre aceștia era și vestitul Mircea) era moștenită dela tatăl său, Stoian sau Ștefan.

Nicăeri n'a formulat el mai bine sentimentele pe care le nutrea pentru Munteni, decât în scrisoarea pe care, în 7 Martie, 1533, o trimite din Bruxelles amicului său, diplomatul C. Schepper. În această lungă misivă, care cuprinde oarecum crezul său în politica externă, Nicolae Olahus, care, spre deosebire de alți contemporani, era de părere că Ungaria nu se poate menține și nu poate scăpa de Turci, decât cu ajutorul Habsburgilor¹⁾, scrie între altele și următoarele: „Nu pun mare temei pe Munteni și pe Moldoveni, când e vorba de a ne sluji de ei pentru prietenia noastră și a Polonilor. Tu nu știi cât e de nesigură condiția voevozilor munteni.“ Apoi citează exemplul tatălui său, și după aceia continuă cu o vădită amărăciune: „Ți-am citat acest exemplu particular, ca pe de o parte să vezi, de ce am rătăcit așa departe — unde sunt acum (Bruxelles) — de patria mea părintească, iar pe de alta, ca să știi că *domnia și alianța cu Valahii nu e trainică*“²⁾. Căci Muntenia e despărțită de Turci numai prin Dunăre, pe care o pot trece când vor, ca să gonească sau să ucidă pe voevodul muntean. Și dacă nu fac Turcii acest lucru, apoi îl fac de cele mai multe ori Valahii, care se irită chiar de cele mai ușoare injurii, cum s'a întâmplat cu Mihnea Vodă.... De aceea forțele Valahiei pot să vatăme Transilvaniei, când ea e lipsită de apărători, dar nu prea pot ajuta la apărarea Ungariei.“³⁾

Vorbind de nesiguranța și intrigăria din Muntenia, Olahus întrebuintează, pentru a le caracteriza, cuvântul destul de tare „*practice valahe*“ (practicās Valahorum) căror Mihnea a căzut victimă chiar la Sibiu. Decât aceste

¹⁾ v. Ódön Noszkay: Oláh Miklós levelezésének művelődéstörténeti vonatkozásai p. 62.

²⁾ Pricina acestei stări de spirit o punea Olahus pe seama influenței Turcești, după cum se poate ghici din pasagiul de mai sus. (Pag. 58 Ed. Kollar, Ungaria) combinat cu caracteristica perfidiei turcești de care Oláh vorbește tot în această scrisoare către Schepper (v. Codex epist. p. 309).

³⁾ v. Codex epist. pag. 311.

„practici“ le vor fi învățat Valahii — după părerea humanistului nostru — de la Turci, care și ei le-au învățat de bunăseamă, dela bizantinii decăzuți, pe care, chiar după cucerirea Constantinopolului, crunții cuceritori au continuat să-i păstreze în slujba lor. Așa că — indirect — în gura lui Olahus, reproșurile adresate cu atâta amărăciune Valahilor (levibus etiam affecti contumeliis) care nu-și țin cuvântul, se îndeletnicesc cu intrigi și-șiucid domnitorilor, au un mare aer de rudente cu atacurile lui Eminescu, cel crescut în Ardeal, împotriva Grecotelor din Muntenia, și cu năduful de azi al Ardelenilor împotriva Bizantinilor din București. Oare manifestul pentru uniți, compus de Părintele Man, nu vorbește otărât chiar azi de Grecii din Regat? Am rămas aceiași, veșnic aceiași. Și Nicolae Olahus, într'un timp atât de scurt, reușise doar să se ardelenizeze admirabil. Incă o dovadă că era român, ațel fiu atât de învățat al Varvarei Hânsar, pe care, cu toate afirmațiile contrare ale lui¹⁾ Ódón Noszkay, eu o cred tot româneă. din Sibiu, sau de prin părțile vecine,

ȘT. BEZDECHI.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ v. op. cit. p. 8. El afirmă că Barbara era ungaroateă. Dar nu aduce nici o probă.

Oare e numai legendă?

Pământul țării noastre rezervă călătorului atâtea surprize câte nici nu visează el înainte de a porni la drum. Nu mă gândesc la surprizele de natură politică; acestea nu mă impresionează astăzi pe mine. Ci în mintea mea se înștră nesfârșitul număr de taine care stau ascunse în atâtea umbre de văi sau pe atâtea vârful de măguri. N'ai decât s'ascuți povestea oamentilor din partea locului și s'atingi pământul cu târnăcopul, ca să simți că povestea trăește dintr'un adevăr care așteaptă să fie scos la lumină.

În atențiunea celor ce pot să pornească lucrările pentru desgroparea unui adevăr susținut până astăzi de o legendă și de urmele unui zid de cetate clădită pe un vârf de deal, — însemnez cele ce urmează. *E vorba de Cetatea lui Negru-Vodă din munții Făgărașului.*

Istoriei critice îi neagă existența. Dar legenda stăruie mereu, ca un izvor răsărit din adâncuri... Legenda trăește și mărturisește...

...„Vor fi de atunci... ani șapte sute... și era primăvară. Pământul se îmbrăcase în verde până în vârful munților. Munții de mult nu se luminaseră ca și atunci. Vârfulurile lor se însemnau pe albastrul cerului cu linii subțiri tremurătoare: păreau avânturi ostentite ale unui pământ care cerca să se naște în văzduh. Prin codrul de fagi și de cetini se strecura austrul de topla zăpada gropilor și ajuta terbil și frunzelor să crească... Iar colo, pe plaiul ce duce din „Curmătura Brezei“ spre Țară, se vedea înaintând o ceafă de oament, după port din partea locului. Dacă te-ai fi nimerit în fața lor, ai fi putut desluși ușor, cum îi învăluia pe toți un sentiment de neliniște, de grije, de dor și de înlăcrimată părere de rău... Rostul drumului îi l-ar

fi spus în câteva vorbe: ne ducem, taceă, ne ducem în alte părți, că pe aici ne îmbulzesc streinii... Sus de tot, în albastrul cerului, se învârtea un vultur cu aripile întinse și se învârtea în roate tot mai largi, însemnând parcă creșterea, după vremuri, a hotarelor pământului de descălecare...

Așa a descălecat Negru-Vodă, Domnul Țării-Oltului, în Câmpulungul Țării-Românești. Așa ne asigură tradiția locului, poveștile bătrânilor și spusa oamentilor de inimă. Mințile așa-zisilor „istoriei critice“ care admit numai adevărul descurcat din slovele pietrilor, să facă bine și să poposească o clipă pe locul cetății lui Negru-Vodă. Dura, ochiul călătorului poate trece fără s'o distingă. O înecă pădurea. Toamna însă, când pădurea desfrunzită își desfășoară larg tristețea ei brumată, pe umerii unui vârf împădurit ce-și zice „Colțul Brezei“ (după satul Breaza, pe hotarul căreia se află) se văd, șerpuint printre trunchiuri de fagi, urmele unui zid de cetate, lungă de vreo 160 metri și largă de vreo 40. Linia lungimii e în direcția miază-noapte—miază-zil și păstrează la capătul dinspre poala dealului o întăritură în formă deinel cu zid bine conservat, din peatră și var, înalt de vreo 4 metri. Pare baza unui turn de veghe. La celălalt capăt al lungimii cetății încă pare să fi fost ceva la fel. Zidul se poate urmări, prin higiș, pe toată lungimea. Se păstrează mai bine pe coasta de răsărit a cetății. Pe alocurea și pentru distanțe destul de lungi, se poate observa apariția alor două ziduri paralele, pe aceeași lature, dovadă că cetatea a avut două rânduri de ziduri. Zidul exterior, fiind mai în coastă, s'a măcinat mai ușor, deși grosimea lui e aceeași cu a zidului interior: 1.25 cm. La capătul dinspre miază-noapte cetatea îngrădește în interiorul ei și-o fântână largă și adâncă, care destgur a cheltuit multă trudă ca să fie săpată într'un vârf cu zgghiaburi, dar care arată prevederi de răsboire și de apărare — cu cetatea tachișă, la cei ce au zidit-o... Altfel, râul *Brescioara*, care spală poala vârfului, le-ar fi dat apă destulă, limpede, rece și aproape.

Însași formația vârfului pe care se găsesc urmele zidului dovedește că cetatea a fost destinată apărării în vreme de grea cumpănă. Afară de cele două cărări care conduc sus, pe vârf, una dinspre miază-zil, alta dinspre miază-noapte, nu este nici o puțință de-a ajunge sus, în locul unde se găsește zidul. Vârful se prezintă astfel ca o fortăreață inexpugnabilă. Dealtfel însuși urcușul pe cele două cărări, nu e dintre cele mai ușoare, fiindcă „dealul e tare“ — cum se zice în partea locului. Așa că pentru vremuri grele, fortăreața are un loc de refugiu sigur, absolut

sigur, iar pentru vremuri liniștite, va fi fost un loc de odihnă și de încântare sufletească...

Căci vârful pe care a fost cetatea se găsește chiar acolo de unde încep să urce munții Brezei spre Țara-Românească. Iar dacă te oprești pe locul unde a fost turnul dinspre miază-zi, ți-se oferă una dintre cele mai frumoase priveliști peste Țara-Oltului... La poale se aștern satele: Breaza, Lisa, Sâmbetele, Pojorta, Recile și celelalte, în vreme ce privirea-ți se duce cu undele albastre ale râurilor de munte să se începe o clipă în apele Oltului care face paza credincioasă la marginile pământului Țării-Oltului, străjuindu-i din zi și până 'n noapte, hotarele dinspre Ardeal, dela Brașov până la Turnu-Roșu... În leagăn de ceață străvezie privirea ți-se duce peste Olt mai departe, descifrând dintre dealurile Ardealului numele satelor: Rucăr, Cinc, Calbor, Galați și altele și apoi cu intenții de iscoadă va căuta să străbată întinsul dintre „Hula Bradului” și „Măgura Codlei”, așa cum va fi făcut pe vremuri Domnul Cetății, mângâindu-și gândul că tot ce se vede, tot cât cuprinde zarea, e moșia lui. .

Desigur că un Domn al Țării-Oltului nu putea să-și aleagă un alt loc mai potrivit pentru veghe ca și acesta unde se găsesse urmele cetății. Măsurat în lungime, pământul Țării-Oltului aici, la hotarele comunelor Breaza și Lisa, își are jumătatea. De aici privirea cuprinde cu înlesnire întregul. Și judecând că dela trecătoarea Branului și până la Turnu-Roșu, munții Făgărașului nu oferă o altă trecătoare potrivită ca și aceasta — a Brezei, nu e mirare că chiar acest loc să fi fost ales de Domn ca cel mai potrivit pentru paza moșiei. Până acum de curând, oierii pe-aici își treceau turmele în Țara-Românească, pe aici se duceau și pe aici se 'ntorceau... Cine știe dacă nu e'o ceață de ciobani de aceștia va fi plecat și Domnul într'o bună zi de primăvară cu întreagă suita sa, lăsând în grija sorții cetatea și avutul și s'a dus să-și statornicească Domnia aiurea, la frații de cealaltă parte de munte... Că poate erau tot oameni de-ai lui, strămutați cu moșia dincolo...

Toate acestea astăzi sunt taine care dorm netulburate în pietrele din urma zidurilor... Pe cărările, pe cari altădată străjuiau păzitorii, astăzi crește în tihnă muschiul și 'n locul turnului de veghe, răsăritul și apusul soarelui mângâie astăzi un fag uriaș care 'n fiecare toamnă așterne odată cu frunza și jirul din el, un vâl nou peste adevărul îngropat la rădăcina lui. Astăzi și fântâna îngrădită de

zidul cetății e secată: o inimă secătuită de dorul celui așteptat, căruia să-și spovedească tainele...

Până astăzi locul cetății a fost vizitat de mulți, dar prea puțini s'au gândit să se ocupe mai pe larg cu aceeași chestiune. Guvernul maghiar, care culesese multe informații la fața locului, a hotărât să lase mortul netulburat; iar Tocilescu, în urma indicațiilor date de dl G. Popa Lissean — pe vremea aceea student la București — a știut o comunicare interesantă la Academia română, dar n'a izbutit să pornească lumea la treabă; astăzi subsemnatul, mulțumită unei întâmplări care m'a făcut să fiu astăvară tovarăș al dlui G. Popa Lisseanu, în excursia-i de cercetător nou și vechiu al locului cetății lui Negru-Vodă, ofer, cui vrea, aceste rânduri, prilej de bănuieți și de îndoieli asupra unei taine, care... cine știe de-o fi toată numai poveste...

Și, poate, va trece iarăși vreme multă, până ce altcineva va fi îndemnat să scrie la fel... Cine știe!?... Cine știe însă, dacă Cetatea lui „Negru-Vodă“ — cum îi zic sătenii locului — nu se va trezi odată geloasă de dreptul care i se neagă și-și va răscoli rămășițele petrilor, mărturisind lumii că sunt adeseori cazuri, când inima vede mai adânc decât mintea și că a o urma nu e abuz de încredere...

Pe acela, în sufletul căruia tremură dorul după verdeața câmpului, după vederea locurilor frumoase, îl invit să facă drumul ce duca la Cetatea lui Negru-Vodă, din colțul Brezil. Drumul e lesnicios... Din cu trenul dinspre Sibiu sau Brașov până la Voila... Și vei simți nespusul farmec pe care-l oferă numai Țara-Făgărașului, acest câmp neted așternut la poale de munți înalți și pe margini de ape limpezi. La intrarea pe acest pământ te întâmpină Oltul, care te va însoți, mergând alături, în tot lungul drumului de fier... Spre miază-zi, munții își strâng deodată poalele, înălțându-se malestos în văzduh; spre miază-zi, aproape de tine, se clădesc, unele lângă altele, dealurile Ardealului, la temelii cărora Oltul sapă stăruitor, par'că urea să-și mute matca mai la vale și să mai lărgească hotarele țărîșoarei pe care o știe prea strâmtă pentru hărnicia oamenilor cari o locuiesc... din răstimpuri, în scurte răstimpuri, ușoare podețe te trec peste ape cari vin, vin... rostogolind în reflexe albastre și murmur desmierdător dragostea curată a munților și a codrilor pustnici. Săleți pletoase de argint, atâtea! ca nicăieri pe pământul Țării-Românești, tivesc matca Oltului și matca râurilor de munte, se apleacă în fața valurilor, le sărută, le șoptesc ceva și

se ridică și râd în căldura blândă a soarelui care pe aici niciodată nu-i prea fierbinte... Și de-i cumva primăvară sau toamnă bună când faci drumul acesta până la Voila, ți se leagănă inima în farmecul *mușcelor* albastre-urilor cari izvoresc din verdeața livezilor, de-o margine și de alta de drum... Iar pe întinsul neted al ogoarelor se îmbulzesc *Românii*, bărbați, femei, copii, cari se întrec în hărnicie, în sprinteneală și în priviri căutătoare de gânduri... Așa ajungi la Voila. De aici îți drumul spre Sâmbete, Lisa, Breaza și Colțul Brezei unde te așteaptă *Cetatea* în jurul căreia plutește legenda lui Negru-Vodă, descălecătorul Țării-Românești...

GEORGE ȘERBAN.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Monografia comunei Vâlcele (jud. Trei Scaune)

(Urmare)

II. Clopotnița cu turnul ei.

Biserica are 3 clopote frumoase, nouă, cu inscripții. Un clopot e donat de familia lui *N. Zizin*, un bun creștin și harnic vâlcelean.

Clopotele vechi ale bisericii au fost luate de dușmani în timpul războiului.

Din protocolul bisericii găsit de noi și la care ne referim mereu am găsit că în 1858 părintele *Ioan Dumbravă* din Brașovul-vechi a dat o placă de fier pentru clopot.

În acelaș protocol găsim și banii înșeriși cari au servit la acoperirea turnului ce adăpostește clopotele. Reținem faptul că meșterul care a lucrat la acoperirea acestui turn a renunțat la plata lui instituind un fond pentru această biserică.

Din clopotniță se deschid frumoase perspective și poți admira nesupărat de nimeni privești pitorești ale regiunii.

Corul este construit în 1927, din banii dăruți de creștinii cei buni, localnici și vizitatori. Pentru o cât mai îndelungată pomenire a acestor creștini și drept pildă pentru alții și pentru cei ce vor veni, enumerăm pe cei ce au donat sume mai mari.

Suma totală adunată a fost 17300 Lei.

Iată și lista :

Nlăe Zin și soția
N. Darză și soția
N. Casaș și soția
Iordache și Dobre
Ion Cuiu și soția
Gh. Matei Țifre și soția

} câte
una mie Lei

Dăd. Maria E. Axente 500 Lei.

Gh. N. Casaș și familia 1000 Lei.

Ion Lungu comerciant București
Nlăe Marica propr. Brașov
Imecs Imre, directorul băilor
Ștefan Marinescu București

} câte
500 Lei

În acest cor cântă elevii școalei din Vâlcele.

Corul este în formație. Datorită dirigintelui lordache, care-i un om muncitor și bun cunoscător al muzicii, nădăjduim că în viitorul apropiat, corul va fi foarte bun. Noi credem că este necesar ca să se depe toate eforturile ca un atare cor bisericesc să existe, la biserica din Vâlcele.

Pe peretele posterior al balconului pentru cor e o icoană mare de lemn pictată cu culori de apă, reprezentând pe Sf. Mihail în zale, ținând în mâna stângă o lance, iar în dreapta „palme“.

Naosul este partea cea mai încăpătoare a bisericii. În biserică pot încăpea circa 500 de oameni. Naosul e luminat de 6 mari ferestre. Pe partea dinspre șosea e intrarea obișnuită a poporului în biserică în partea dinspre N. N. R. e altarul.

Naosul e sprijinit pe 2 bolți puternice. De o parte și de alta naosul e prevăzut cu strane de lemn pentru credincioși.

În naos găsim:

I. Icoane.

1. Icoana Maicei Preciste cu Isus. Icoana e pictată pe lemn E înrămată și veche. Pe față poartă inscripția MP OY, iar pe verso: Donată de Răduceanu Dimitrie 1856 lunie 21 București.

2. O icoană foarte frumoasă, cea mai frumoasă din biserică, reprezentând pe Isus în genunchi sus la stânga, un inger cu un potir în mâna stângă, iar cu mâna dreaptă arată spre cer. Tot câmpul din stânga e frumos luminat, la dreapta e Muntele Măslinilor în întunec. Destmintele lui Isus de culoare albastru strălucitoare. Sus inscripția I. C. X. C. și cu cirilice: „Rugăciunea în grădină“, jos la dreapta cu cirilice: „Ghiță Grigorescu 1852“.

3. O altă icoană pe lemn neînramată, bine păstrată, reprezentând Sf. Treime. Poartă inscripția Άγία Τριάς (sus) și „Mântuește Doamne pe robii tăi“: Kiriac, Safta Și Maria 1827 Mai 10. (jos cu litere cirilice). Această icoană probabil că-i dela cea dintâi biserică din Vâlcele.

4. Într'o vitrină mică de sticlă o icoană cu placa de argint reprezentând pe Isus. Numai fața e pictată.

5. Într'o altă vitrină, o icoană veche pictată pe lemn reprezentând la mijloc pe Isus, la colțul din dreapta sus Apostolul Pavel și Arhanghelul Gavril, în colțul din dreapta, jos, Sf. Antonie, la cealalte colțuri: Sf. Ioachim, Sf. Petre, Sf. Mihail. La dreapta lui Isus e Sf. Ioan Botezătorul, la stânga Sf. Fecioară.

6. În fața altarului, în spre peretele din stânga, lângă o masă ce servește *paratrpeză*, e o icoană mare frumos înramată, reprezentând pe Sf. Petre și Pavel ținând o biserică în mână, sus Sf. Mihail, jos e o inscripție: 1855 Τεζλ. Deasupra și în fața icoanei, o candelă frumoasă.

7. Pe *tetrapod*, care-i simplu de lemn, o icoană mică de metal reprezentând pe Maica Domnului.

8. O icoană pictată pe lemn cu culori de apă reprezentând „Invierea Domnului“. Jos se poate citi 1858, restul e șters. O icoană la fel, dar bine lucrată e la Altar.

II. Candele.

Afară de candela de la icoana menționată sub No. 6, se mai găsește o candelă frumoasă și cu interes istorico-bisericesc, înăpota tetrapodului. Această candelă poartă inscripția (în ci. ilice): *Sulfana Velno, București 1828. Pomenire.*

III. Candelabre.

Biserica are două candelabre. Unul e foarte frumos de bronz aurit, cu 12 lumini așezate în 2 etaje, câte 6 lumini pe un etaj. Are o inscripție perfect păstrată în litere cirilice: „*Spre Pomenirea D-lui Graf Harol Rosetti 1845*“. Credem că este acelaș care a făcut donațiuni Ateneului român din București.

IV. Alte lucruri.

Sfeșnice de lemn absolut fără nici o importanță artistică sau istorică. Un dulap mic pentru cărți. În altă parte vom publica și catalogul acestor cărți. Ele sunt în mare parte foarte interesante și se urcă la numărul de 200 volume. Sunt bine îngrijite și adesea consultate de vizitatorii băilor.

Deăsemeni în naos se găseseră 2 suporturi simple de lemn pentru cărțile cântăreșilor, o masă simplă pentru vânzarea lumânărilor și cuere pentru credincioși.

* * *

In Altar.

În dreapta e locul de păstrare a *odăjdiilor, cărților și steagurilor*, în stânga e *Proscomidia*, la mijloc e Sf. *Trapeză*.

Sfânta *Trapeză* e simplă și acoperită de 4 învelitori vechi. Nu găsim nimic deosebit nici ca valoare artistică, nici istorică. Pe ea găsim două cruci metalice aurite: Pe una, cea mai frumoasă, găsim scris cu litere cirilice: „*Panătot. H. cu tot neamul lor 1862, Iunie 20*“.

Un chivot vechiu, mic. Pe chivot e o pictură reprezentând pe Domnul Isus eșit dintr'un Pott; în dreapta Aron, în stânga Moise. De o parte și de alta 2 îngeri, la cele 4 colțuri cei 4 evangheliști. Două sfeșnice de metal: unul cu un braț, iar celălalt cu două brațe. O icoană mică modernă (litografie), dăruită de Generalul Ctin Gheorghiu și soția sa Alexandrina (8 Iulie 1910).

O *Evanghelie* ce poartă titlul și rândurile de mai jos: „Sfânta și Dumnezeiasca *Evanghelie*, acum a doua oară tipărită în zilele Prea înălțatului Împărat al Austriei Ferdinand I. Întâitul cu Blagoslovenia Prea Osfințitului Domn Vasilie Moga, Episcopului Neunișilor din Ardeal. La Sibiu, în Creasca Priv. Tipografie lui George de Clostus, 1844“. (tipar)

Cu mâna:

„Această sfântă Evanghelie s'au cumpărat la anul 1854 de Domnii Boeri și negustori ce eră în vara anului acela la Băi cu prețu de patruzeci de fiorini în valută, pentru vecinica pomenire, pre sama S. Bisericii greco-răsăriteană a Eleopatakului prin strădania mea a mai jos înscălitului.

Eleopatak, 1 Septembrie 1854.

Sigiliul

IOAN MOGA
Protopopul locului și asesor consistorial.“

Antemisul despre care ne-am ocupat.

Proscomidia. Are pe perete inscripția pomenită în altă parte a monografiei noastre.

O icoană a Sf. Pantelimon, sfânt care a fost considerat ca sfântul protector al bisericii, până la data descoperirii noastre că nu El este ci Sf. Teodor Stratilat. (Dezi *Antemisul* și inscripția de marmură a bisericii.) Nu știu cine și pentru ce motiv s'a schimbat hramul. Bănătala noastră nu o înregistram.

Nimeni nu ne-a putut lămurii asupra acestei schimbări de hram, fără schimbarea *Antemisului*.

Icoana Sf. Pantelimon e lucrată de *Anton Serafim* 1863. Are inscripția: *Inchinată de Mine la Sf. Biserică Ortodoxă Dân Elpatak. Alexandrina Romanoff. Iunie Anul 1863 ziua 16. București.*“

Două potire: unul de argint și unul aurit lucrat cu mâna, foarte frumos. O linguriță, o stea, un sfeșnic, o candelă, 1 procolț fără importanță artistică sau istorică.

În altar mai găsim o foarte frumoasă cădelniță în Argint purtând inscripția: *Elena Simonidis, 1874, București.*

Un frumos epitaf pietat pe pânză în ulei.

O cruce de lemn pentru la Inviere.

Un steag tricolor și două steaguri bisericesti deteriorate. Nu am găsit că are vreo importanță artistică sau istorică.

Odăjdiiile sunt aproape complete. Cele deteriorate se vor înlocui cu timpul.

Cărți și manuscrise găsite la această biserică.

Asupra acestui prețios tezaur, noi ne oprim mai mult.

1. Un foarte frumos manuscris, foarte bine păstrat, format 22 cm./36 cm., 31 pag. scris foarte frumos cu cirilice în trei culori: roșie

negru, verde. Chenare și litere începătoare frumoase, cu adnotări și notițe la urmă*).

Coperta cuprindea în grosimea ei, o întreagă colecție de manuscrise în latinește și ungurește, manuscrise ce le-am predat în ziua de 22. VIII. 1927 Dlui profesor Silviu Dragomir, dela Universitatea din Cluj, spre a le studia și apoi preda unei biblioteci publice. Nu ne îndoim că Dsa dacă le va găsi vrednice de publicat, le va publica la timp.

2. O evanghelie pe coperta căreia se poate citi:

„Sfânta și Dumnezească Evanghelie Acum A două oară tipărită în zilele Prea înălțatului Împărat al Austriei Ferdinand I. întâitul cu Blagoslovenia Prea Osfințitului Domn *Vasilie Moga*, Episcopului Neunților din Ardeal. La Sibiu în Creasca Priv. Tipografie lui Georgie de Clostu 1844.“

Pe acelaș foaie stă scris citeț, cu mâna:

„Această sfântă Evanghelie s'au cumpărat la anul 1854 de Domnii *Boeri și negustori* ce era în vara anului aceluta aicea la Băt cu prețu de patrușeci de fiorini în valută, pentru vecinica pomentre pe sama S. Bisericii greco-răsăritene a Eleopatakului prin *strădania* mea a mai jos iscălitului.

Eleopatak, 1 Septembrie 1854“.

Sigiliul

BCU Cluj / Central University Cluj

IOAN MOGA

Protopopul locului și asessor consistorial*).

3. Tăleuciala *Evangheliilor* în Duminițele Invierei și ale sărbătorilor, tipărită cu binecuvântarea Excelentei Sale Domnului *Andrei Baron de Saguna*, episcopul diecezan etc. etc. Sibiu. În Tipografia episcopescă 1857 (format 8° pag. 208). (Litere *cirilice*).

4. *Scrierea S. Ioan Gură de Aur*, despre *Preoție*, tradusă în limba română de Iosif *Baracu*, paroh la biserica Sf. Nicolae în Brașov. Sibiu, în tipografia arhidiecezană 1865 (form. 8° 200 pag. litere *cirilice*, precuvântare de *Andrei*, Arhiepiscop și Metropolit).

Regretăm că momentan nu putem lua clișee după el. Manuscrisul frumos legat pentru o bună păstrare, s'a fost dăruit de noi Muzeului „Astrei“.

*) Înprivința foștilor lobagi și a foștilor proprietari cum să să păzească drepturile slobozeniei. Publicare dela *Excelentia* sa D. Gubernator Tzivilo-militar Baronul de *Wolgemuth* este dela dno 10 Ianuarie a. 850 No. 3787.

(**Notă**: Copiat întoemai de noi. Toate rândurițe, afară de cuvântul *Excelentia*, sunt scrise *cirilic*. *Autorii*.)

Sublinterile sunt ale noastre AA.

5. Douăsprezece volume cuprinzând Viețile Sfinților tipărită cu cirilice „In zilele prea înălțatului Nostru Domn Alexandru Dimitriu Ghica Voevod, în anul 1835 în Tipografia Sfintei Mitropolii de Meletie Monahul Tipograf.

Pe prima pagină scris cu mâna, cu litere cirilice se poate citi: „Această carte împreună cu alte unsprezece ce cuprind întrânsele viețile sfinților sau dat în dar pă seama bisericii pravoslavnice cu hramul... Teodor Stratilat din Arpatak. ținutul Transilvaniei, însă cu aceasta lasă pe

.....
.....
..... să se știe nu va avea blagoslovenia noastră.

Ștampilă
cu tuș
1840

1846 Noemvrie.
Paharnic Zosima*).

6. Alte douăsprezece cărți scrise cirilic tipărite în 1835 sub același domn. Pe prima pagină găsim scris cu mâna și bine păstrat următoarele: „Această carte împreună cu alte unsprezece ce cuprind întrânsele viețile sfinților după mijlocirea *Moliftei* sale preotului Bonifatie al bisericii cu hramul Sfintei Troițe din Sehei dela Brașov: s'au dat în dar pă seama acei bisericii cu îndatorirea însă că pă câtă vreme să va afla în viață *Moliftea* sa să le aibă însuș supt îngrijirei și păstraref dar în urmă să dea pe seama bisericii căci vânzându-să și înstrăinându-să în vreun chip acela nu avea blagoslovenia noastră.

Ștampilă
în tuș
cu anul
1840

1846 Noemvrie.
Paharnicul Zosima*).

7. O carte scrisă tot cu cirilice: „Care cuprinde insine slujba sfințelor patimi și a în Vierii Domnului HS. Acum întracesc chip tipărit Supt stăpânirea Prea înălțate Kesaru Kräesei Marii Teresia Ku Blagoslovenia Prea Sfințitului Vlădikii Făgărașului Kyriu Kyriu: Petru Pavel Laron Dela Bistra în Mănăstirea Sfintei Troițe la Blaj.

An dela HS. АΨΗΓ

Pe pag. 4 stă scris cu mâna:

*) Atât cât am putut noi citi. Manuscrisul e dăruit de noi muzeului ASTREI.

*) Tălmăcirea e făcută de Dl profesor Șerban dela liceul de băieți „Gh. Barițiu“ căruia îi mulțumim și pe această cale. Cuvântul *Moliftea* e problematic. Manuscrisul e dăruit de noi muzeului ASTSEI.

„Iată pentru ca să se știe Pentru această Sfântă carte anume Strasnica că am vândut eu Popa Vasile Ot Hăghig drept..... (?) fl. 630 (?).

8. Ευχολογιον adică Molitvenic bogat scoasă cu blagoslovența preasfințit. D. Vasile Moga, Episcopul neunișilor din Ardeal (cu litere cirilice).

8. Oktoih (legat în piele) scos cu blagoslovența excelenței sale preasfințitului Domn Ștefan Stratimirovici, arhiepiscop și Mitropolit biser. răsăritului din Karloveț. (tip. Buda). (cu litere cirilice).

9. Un *Apostol*, (legat; cu litere cirilice scrise) tipărit pe timpul lui Al. D. Ghica Voievod.

Pe pagina I, un sigiliu al Episcopului de Buzău (foarte bine păstrat) și scris cu mâna cu cirilice: „Acest *Apostol* s'au dăruit de prea Sf. Sa părintele Episcop al Buzeului Kyr Kesarie bisericeii de la Elö-patak. 1884 lúnie 16“. Pe ultima pagină jos, tot cu litere cirilice: „Acest sfânt *Apostol* prin Strădania a mai jos iscălitului s'au câștigat sfintei biserici neonite a Borvizului (Elö-patak) în anul 1884 în vara acestui an și l-am primit la Sf. Biserică în 14 zile Martie 1845.

(ss) IOAN MOGA, parohul Elö-patak.“

10. *Triodion* (legat), tipărit sub Francisc al II-lea sub Ioan Bob Ulădieul Făgărașului în Blaj la Mitropolte. „A fost găsit (se vede după inscripția de pe primele foi) prin osteneala lui Vasile Popovici, paroh de la Hăghig și s'au cumpărat de robul lui Dzeu Kir Anastasie Hagi Vulcu 1804 februarie.

La urmă găsim scris și grecește ceva (greu de citit de noi) și cu litere cirilice un pomelnic.

11. *Penticostarion* (legat, tipărit cu litere cirilice) de pe timpul lui Francisc al II., tipărit la Sibiu în 1805.

Pe prima foaie acelaș lucru stă scris ca la punctul 10. — Anul 1811 Aprilie 26

12. Dieșile Sfinților tipărit sub Al. D. Ghica Voievod (1836) de Meletie Monahul tipograf.

13. Elementele *Dreptului canonic* al bisericeii drept credincioasă, răsăritene spre întrebunțarea preoșimei, a clerului tânăr și a creștinilor, întocmite prin Andrei Baron de Șaguna. Ed. II. Sibiu, 1885. (Cu litere cirilice).

14. *Ceaslov* (tipărit cu litere cirilice sub Ferdinand I. și Ștefan Stratimirovici arhiep. și mitrop. din Carloveț (tipărit cu cheltuiala neguțătorului din Brașov Boghici, 1835.

Pe primele foi stă scris cu mâna:

„Acest *ceaslov* s'au dăruit Sf. bisericeii de la Borviz, hramu sf. Mucenic Dimitrie.*) De Preasf. și preacurat. Episcop. Râmnicului Kir Neofit 1838, 8/13“.

* O fi fost acesta hramul primei bisericeii din Vălecele.

Autorii.

15. Din o inscripție de pe foaia întâia a *Cazaniei* (legată în piele, 1850, cu litere cirilice); tipărită cu cheltuiala lui *Iosif Romanov, librer din București* (ulțița Zarafilor, vecin cu Nlae Cristu Zarafu) sub Francisc I. al Austriei și *Barbu Dimitrie Știrbei Voevod, aflându-se și două armii împărătești Rusești și Turcești în țară*“. (Sibiul în tipografia lui Gheorghe de Cloziu). Pe pag. întâia; „*De aducere în viitorime*“. În 27—28 August 1854 a căzut brumă foarte groasă după care s'au stricat toate verdețurile, apoi s'au arătat pe pădure ploaie cu zăpadă iară Mții Brașovului și ai Făgărașului au fost încăreați de zăpadă proaspătă ca după... (?) dela Crăciun, iară bruma au urmat în toate nopțile încât s'au fect eu totul și cucuruzele care era încă lăptoase. *Ioan Moga, protopop.*

Mai jos găsim scris cu mâna :

„*Dăruit de Iosif Romanov librer pentru pomenirea lui și a neamului 1851*“.

La sfârșitul cărții găsim scris cu cirilice foarte citeț cu mâna : „*Istoria judecății Mântuitorului*“ (pe 2 pagini) și termină astfel :

„*Acest tipar se găsește în Viena Austriei în lespede de piatră tipărită și dată la lumină la anul 1805, Martie 30.*

Care s'au scris de mine mai... (?) Ioan Ioan Manu Bădițoiu spre pomenire de pe o foaie tipărită cu leatu de sus scris la leatu 1852 Mart 31, a doua zi de paști în preziua care au fost un vișor cu zăpadă și au ținut patru zile și 4 nopți și s'au făcut zăpada de 4 palme și au stricat a încetat la Aprilie 1. după amiazi de nu am putut eși nice din casă afară“.

16. *Didahii* adecă iuvățături pentru creșterea fiilor. Culese de Petru Maior de Dicio-Sânămărtin, Paroh Reghinului și Protopopul Giurgiului în Ardeal (La Buda, 1809).

17. De o foarte mare importanță documentară istorică și bisericască socotim că este un registru-caet manuscris de intrarea și ieșirea hârtiilor parohiei, dela anul 1845—1861 incluziv. Are titulatura următoare :

„*Protocollu porunților Episkopești și Consistorialitșești și a tuturor pritsinilor de cassatorie de atsest scaon Protopopescu tziitoare, ket și ensemnaria Archivumului Protopopesc entsependuse dela Anul 1845*“.

Extragem cele de mai jos ca fiind interesante :

Anul 1845.

8. Moartia Domnului Episcop Dasilie Moga din Ardialu.

15. Szau fecut aretare la Prea Csinst. Consistorium en privintza Czintirimumului ku Grof Nemes János. (E vorba de cimitirul creștin din Vălecele).

Anul 1846.

8. Prea onoratul Consistorium fatse entrebare ke tsine de la anul 830 encoatse arfi dariut bani pe sama ridicari Seminariumului din Sibiul, să se arate atseja cu numele kare se vor afla arfi dariut.

9. Prea Onoratul Consistorium cu Milostivire poruntsestie qua pe viitorime la Preotzie se nu se recomende Dietsi kare nu vor fi envetzatu Norma, Arithmetia, Canterile, punerea s. Sluzsba, si tsej alesti de Preotzie avend si Reverenda gata si se se asaze Dascalii harnits pe Sate.

15. Prin altul (adică alt Decret împărătesc) dató 5 Martie a. c. Nro. 2729 esitu se poruntsestie ase serie cu litere latinesci toate lucrurile și Corespondenșile het si Protocolalele Matriculare.

19. Prin gratiosul Decret Gub. Datto 13 Iulie a. c. Nro 8431 și a M. Decret krefesc deto 3 Iulie a. c. Nro. Curtzi 3531 het si prin M. Resolute Emparateasce datto 27 Iunie a. c. se rendujestie Arhmandritul Schaguna en veduva Episcopie neunita din Szibiu qua Dikartus și Praeses Consistorial.

20. Excelentiasa Gubernatorul Ardialului. Grof Teleki lostf prin gratios rendujale din 23 Iulie a. c. Nr. Pred. 998 cu milostivire poruntsestie a se opri lohan Popdan a preda kredintza desarte, prin Biszeretsi si sate.

25. Prin M. porunke a D. Administrator Schaguna sub Nr. 586 a. c. se poruntsestie a nu se recomanda la Cursul Theologie Dietsi karti nu vor fi envetzatsi en Schoale adeke Gymnasiul sau mecar Norma, nits entrun Cip, kele va fi toate osteneala si keltujala zadarnică.

33. Prea Onoratul Consistorium cu milostivire poruntsestie qua totzi Preotzi se umble en 2 Reverende.

40. Prea Onoratul D. Andreu Schaguna dtto 31 Dec. a. c. Nro 765 poruntsestie qua atsest Seacon Protopopesce se nu se mai tzie de satele de peste padure Matefalu si Also Rakos.

Ensemnaria pro Anno 1847.

Prin M. porunca Consist. din 4 Martie a. c. Nr. 162 se fatse rendujale, qua pena la alta vreme satele Matefalu și Also Rakos după tsereria lor se remeja tares sub Protopopiatul tractului Hidveg (la Előpatak).

24. Prin endureatul Dekret. Gub. dtto 31 Mai a. c. Nr. 615 $\frac{1}{2}$ si M. porunts. Consist. din 15 Iulie a. c. Nr. 583 se poruntsestie a se aduna mila pe sama pagubiflor din Homorod.

Prin M. porunke Consist. din 1-a Iulie a. c. Nro 551 si Emparateaske din 4 febr. Nr. Curtzi 436 het si Gubern. din 20 Aprilie a. c. Nro 4606 esite se poruntsesku asefatse fatse la robi prin temnitze Sluzba dake numai mult măcar de 2 ori pe saptemena.

28. Prea Onoratul D. General utcar Andreiu Schaguna fatse cunoscut, precum la 1-a Octom. 847 se entsepe Cursul candidatilor de Preotzie, si nūmai de atseja Dietsi sese recomande carti vor fi petrecut schoalele normale cu bun sportu si gimnaziale.

34. Prin Milostiva porunke a Prea Onoratului Consist. din 9 Noem. a k. Nro 884 si a Enneltzatului krefesk Gubernium di 28 Oct. a. c. Nr. 12888 si a M. Dekret Emparateesk din 30 Iulie a. c. Nr. Kurtzi 3658

esite, se poruntsestie ka totzi Protopopi n. u. ai Ardealului szesze afle pe 1-a Dek. Kalend. nou la Turda la alegerile de Episcopu neunit Ardealului.

Din „Enszemnaria pro Anno 1848.

1. Prin M. Porunke Consistoriale din 23/11 Dek. 847, si a M. Dekret Gubernial din 13/1 Dek. anu kor: Noro 14800 esitu sze poruntsestee asze publika prin Preotzi en toate szatele Exemplariul ku Numerul Gubernii 13285 anu 847 Pentru Regrutatie sunetoriu.

10. Prin milostiva porunke Consistoriale din 20 Ianuarie 848 Noro 26 se poruntsestie, ca pe viitorime Protocoalele matriculare se se tziue en Biszeretsi, iare nu mai mult en cassa Preotului.

14. Prin M. Porunke Consist. din 24 Febr. a. c. Nr. 119 sia Enduratului Dekret de subt 10 Febr. a. c. Nr. 725. Se vestește ce asa Marire Emparatească sau Milostivut prin Enalta sa rezoluție din 5 Februarea a. c. adenuma pe Mariasa D. Genaral Vicar Andrei Schaguna de Episcop neunit Ardealului.

16. Adunarea Nații române din Ardeal să să tziună la 13/3 Mai iară nu la Dumineca Tomi, După M. Dekret din 17 Aprilie Nro 5245 și Konsist. 231.848. (Cu litere cirtlice).

18. Sau trimis la Cs. Direcție Formularele, dela Dasekali hare au entvezat prunsi en iarna Cursului 847—8.

19. Sub Nro. Konsist. 243 din Sedintza din 3 Mai (21 Aprilie 848 se fatse cunoskut kepe 24 Aprilie a. k. va szoszi akasze Mariasa D. *Episzhop**) Dietzesan Andrei Saguna, ka Episcop sftintzitu.

21. Sub Nr. Episk. 289 a. k. sze poruntseste ka krestin nostri să fie entpatse cu liniste, pene seve hotari slobozirea lor de lobagie.

23. Prin*) Milostiva orenduiale Consist. din 1 Iulie — 19 Iunie 848 Nr. 231., sze fatsse cunoskut, pre cum ce Exelentia sza Gubernatorul regese dtto 22 Iunie a. c. Nro. Praed.; 1660 au facut rendujale la toate Tiszfiile mirenești quala alegeria de Daputatzi spre a mergie la Dieta din Pesta, se fie de fatse si un rumenu cărele ste limba Unguriaské, ca se privegieze senu kaltse dreptul Romanilor *Celor**) alegetoriu, cari totzi trei tseplătese 8 Zlotzi arg. afaire de Daria Dapului au Drept de a votiza si afară de atsestia totzi Preotzi si Daszkali.

25. Prin M. Orendujala a prea Lum. Const. Eppk din 8—20 Iulie a. c. Nro 301. Sze poruntseste a se areta, enkare satal sau fecut ureo reseoale.

26. Czirklarariu Di Episcopoen hare Zitse ke au fost en vizita la Palatinul Stephan și l-au rugat *pentru Natia romana.*

27. Prokemia *Ungurilor, pe români de ajutor**) zsesze publitse en toate Biszeritsile romane.

28. Milostiva si patsnike sftuire a Prea Lum. D. nostru Episcop Andrei Schaguna din Pesta din 28/16 August 848 szau publikat popoa-relor noastre prin kuviintzosi Preotzi.

*) Cu litere cirtlice.

29. Eutru Urm: M. porunsi: Kensis dîn 10 Aug. No. 325 și Gu-bernia 29 Iulie No. 9180, este se publicelujeste Modifikația adunerilor de Popoare dela Niniserium porunsiita.

31. Prea Onoratul Consistorium prin M. Porunke dîn 2/14 August No. 336 a. c. fetse kunoscut pre cum Palăttul și Ministeriumul dîn Pesta au suspendat dîn Postul szeu pe mitropolitul Iosif Katatals, dîn pritsina ke ar fi rezskuletortu de Popor și enlocuit Interimallter loco tiitoriu de Mitropolitu, pe Episcopul Batsket Atanatzkeytis.

85. Sub No. Constitorial 371 a. c. sze poruntsestie a se afatse kunoskut Preotzilor ke ku 1-a Noem. a. c. sze entsepe kurszul krtli-kalu en Szibiu.

35. Marlasza D. Director Moiszt Tule poruntsestie entseperia Schoalelor pruntzilor dîn toate szatele.

37. Marlasza D. Episcop Andrei Șaguna prin No. Episk 373 a. c. arate ke au szosit akasze dela Buda-Pestia și Dietsi la Preotzie sze potu trimite kariva fi gata.

Anul 1850.

41. Prințul Miloș săsă saluteze în numele Măriet Sale D. Episko (cu litere cirilice).*)

42. Titortia prințului Miloș cu kasale parohiale dîn Ekopatac (cu litere cirilice).

48. Dispoziția fūrstului Milosch**) pentru casele parohiale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj Anul 1851.

21. Vēntrea en tzara Ardealului a Gubernatorului Princez de Schwartzenberg.

Domnul Episcopu Andrei Schagunā enștitntzaze ke szau enrljatu Soborul Episcopilor la Diena și vase vite a kasze.

Anul 1852.

24. Predika D. Episk. unitu Șulușu cătră toți romānii până la marginea Lomit pofindu-i asă unii cu roma (cu cirilice).

37. Domnul Episcop Andrei Barone de Șaguna au împărșit bani la Bișerticele.... (?) dîn protopopiatul acesta.

În 21 Mai 1852 sau aflatu la Eleopatak (cu cirilice).

54. Prin M. orânduială Konsistorială dîn 9 August a. c. No. 828 să face kunoscut D. Episk. Andreiu Șaguna prin Majestate este rīdicat la rangul de Excelentă și Konsillieru cr. reg. intim (cirilice).

Pro anno 1853.

9. Sau scris la kommisariatul de Cercu dîn Senghorghiu pentru închiderea fitterimului (cu cirilice).

29. Sau cerut dela Scaunul Episcopesc Slobozente de apune fundament la Biserica cea nouă de piatră a Hăghigului (cu cirilice).

*) Probabil că a fost prințul Miloș Obrenovici, în 1850 la Văcele.

**) Cu litere latine, restul cirilice.

Pro anno 1854.

14. Rânduiala Episcopoească din 20 Ianuarie a. e. Nr. 17 eșit prin care în urma relației acestui scaon Protopopesc din 13 Noemv. No. 62—852 sau întărit 4 assesori la soborările protopopesc.

51. Săvârșirea hramului Sf. Muc. Pantellimon.*)

59. Milostiva orânduială Arhierescă din 13 April a. e. No. pres. 301 în privința Grafului roseti cu școală (cu litere cirilice).

39. Mai. Hărțile vechi Bisericești săsă păstreze în biserica la lok einstitu, M. poruncă Arh: din 2 Aprilie a. k. No. 287 eșite (cu cirilice).

40. Baroth Popa unitu Todor Andras....(?), botează prunci neunților, sau arătat la Tistie săsă oprească (ce e subliniat e cu litere latine, restul cu cirilice).

Pro anno 1856.

35. Martie. Excelentiasa Domnul Episcop Andrei Barone de Șaguna pleacă la 7 Mai a. e. la băile de la Mehadia (C).

C - înseamnă cu litere cirilice.

54. Iulie. Eleopatak facerea Tâmplii prin Androniku Androne din Brașov.

Pro anno 1857.

35. Aprilie. Alta din 14 Martie a. k. No. 189. În privința ka nimenea șănuși skimbe numele sau Polekra. (C).

87. August. Tănăr Preot să cere la țara rom: pe 2 săptămâni. (C).

100. August. Excelentzia sa D. Episcop s'a dus la Diena. (C).

109. September. Tănăr preotu sau slobozit la țzara românească dela Consist. ditto 31 August Nr. 701 pe 2 săptămâni. (C.)

111. Eleopatak sau scris pentru înkiderea kurtzii bisericii, ase strânge unt poporeni. (C).

119. Oktober. Eleopatak închiderea jinterimului vekiu. (C).

Pro anno 1858.

66. Iuni. Milos prințul Serbii. (Probabil că a fost la Vâlcele. Nota noastră).

70. Iuni. Biblia lui Helliadu*) sau afurisitu de Episc. Domnul Andrei Barone de Șaguna.

84. Iuni. Moartea Gubernatorului Schwartzenberg, săsă facă slujbă.

101. August. Gubernatoriu printzipele de Lichtenstein, pentru Ardealu.

111. August. Eleopatak sau scris Sânjorj pentru închiderea curții parohiale. (C).

122. August. Gubernatorul Lichtenstein vine pe 20 la Szentgy și 22 Oct. pela Előpatak.

*) E vorba sigur de biserica din Vâlcele și probabil de atunci se ține acest hram. Cum și elne a dat și pentru ce ordin nu știu.

*) Ce este subliniat e scris cu litere latine, restul cu cirilice.

164 Oktober. Milostiva rânduiala arhiereskă pentru tsinterimuri asă păzi în kurătzenie și a să inhide, a nu se paște în iafe (C).

101. *September 1859.* Eleopatak c. r. Pretură pentru cei 1000 f. dela Milos Prințu pentru kasăle parohiale (C).

118. *Oktober 1859.* Eleopatak sau scris la tistie pentru inhiderea horții parohială de aicea (C).

72. *Septem. 1860.* Prințul Miloș au răposatu în Dōmnu (C).

98. *December.* Sibtu Konferenza natsională (C).

În privința protocolului din care am făcut atâtea extrase, dăm următoarele deslușiri:

Protocolul este un caet manuscris de 166 pag. cuprinde înregistrarea hârtiilor intrate și eșite dela anul 1845—1861 inclusiv.

Până la 1850 (în parte acest din urmă an) e scris totul cu litere latine, afară de câteva rânduri cu cirilice.

Dela 1850 înainte cu cirilice.

Dela 1855—1861 inclusiv înregistrarea s'a făcut pe luni.

Extrasele s'au tălmăcit și copiat întocmai de noi, respectându-se ortografia caetului. No. din stânga e No. de înregistrare din caet ? înseamnă că nu am putut descifra.

O parte din aceste extrase au fost publicate în foile „Națunea“ (Cluj, Aug. 1927) și „Politica“ (București, 1928. II.), iar unul din noi (Dr. Od. Apostol) s'a servit de unele date în lucrarea sa: „Contribuțiunt statistice-demografice și note istorico-medicale, pentru o monografie a comunei Vâlcele, jud. Trei Scaune“. (Clujul Medical No. 12. Dec. 1927).

Zădarnică ne-a fost truda să dăm peste documentele intrate și înregistrate în acest protocol.

(Va urma)

Dr. OD. APOSTOL
și preot ILIE PAȘTINĂ.

O scrisoare a lui A. Papiu-Illarian.

Notă. Din bogata colecție de scrisori a lui Iacob Murășianu, publicăm azi — prin bunăvoința dlui Aurel Murășianu — o scrisoare a lui A. Papiu-Illarian, din 16 Aug. 1861.

Un colț din culisele luptelor politice ale românilor ardeleni din sec. trecut, un suflet pornit spre împăciuire, o activitate cinstită pentru o cauză comună, iată cuprinsul scrisorii; pentru istorici, un document, pentru restul cetitorilor un argument mai mult în slujba unificării suflatești.

A. Papiu-Illarian (1823—1879), doctor în drept al universității din Padova, un timp a fost profesor la facultatea de drept din Iași, apoi procuror la Curtea de Casație din București. În 1848 ia parte la revoluție, pentru ea 12 ani mai târziu să scrie în 4 limbi broșura de propagandă despre care e vorba în scrisoarea ce urmează. Broșura apare în franțuzește sub titlul: *Les Romains et les états autrichiens. L'indépendance constitutionnelle de Transylvanie.* Buc. 1861.

Alte lucrări: 1. *Istoria Românilor din Dacia superioară.* 2 vol. Viena 1852.

2. *Tezaur de monumente istorice pentru România.* Buc. 3 vol. 1862—1864.

3. *Responsabilitatea ministerială,* Buc. 1866.

Transcrierea scrisorii: *u* final netranscris.
e accentuat înlocuit cu diftongul *ea*.

o " " " " *oa*.

h transcris prin *ch*.

s când a fost cazul, înlocuit prin z ex. bază pentru basă.
români, înlocuit peste tot cu români.

Punctuația am îndreptat-o acolo unde mi s'a părut că textul suferă din cauza ei.

Restul ortografiei (ie final ex. exemplarie, majusculele întrebunțate fără motiv, ex. Unirea, Apendice, Adresa etc., s pentru x), le-am păstrat în transcriere.

< > pentru a adăuga o literă sau un cuvânt care lipsește în manuscris.

Pasagiile subliniate sunt ale autorului.

ION COLAN.

(16 Aug. 1861).

Domnule Murășane,

Din broșura mea „Independința națională a Transilvaniei“*) v'am trimis 100 exemplare ca să le treceți în folosul fondului Șincatan.**) În Principate se vinde à 5/2 lei. Se tipărește în limba franceză cu un lung Apendice asupra Adresei din urmă a dietei ungurești. Acest apendice se publică acum românește în „Românul“. Dacă-l vezi reprodus, să-l reproduceți cu litere cirtace și fără prea prea multe greșeli tipografice. În principate, broșura a făcut un effect imens. Toate ziarele, până și Monitoriul Oficial o au reprodus.

Bu fusesem chemat la București de către Ministeriul Golescu-Mălinescu, la postul de Director a școalelor. Inșă am dechiarat că eu Efortii actuali nu voiu să servesc, precum veți vedea din alăturatul, „Românul“ „Reforma“ și altele, dară mai cu detaiu din „Revista Carpaților.“

Aici se, vorbește că vi s'a aprobat Congresu. Atât Congresu(l) cât și Gazeta, ar face prea bine dacă ar inconjura cu totul cestiunea Reichrathului, fiindcă deciderea acestei cause și de altmintrea, este treaba dietei, nu a Congresului. Mă mir cum Gazeta pare a vorbi cu despreț despre Croați, fiindcă nu se duc (la) Reichrath? și mă mir și mai mult că Gazeta într'un număr, nu pricepe cum Împărăția s'ar putea governa cu mai multe parlamente? De astfelu de lucruri care au fost în ființă înainte de 1848, Gazeta n'ar trebui să se mire și eu atât mai puțin de Croați carti numai prin asemea faptă, putea(u) să se spele pre sine de calomni și să compromită pe Unguri. Știu că Gazeta nu poate șerle că Croații, pentru aceea ar fi mai bine, după ide(e)a mea, a observa deocamdată tăcere asupra acestor mari cestiuni, până la alte împrejurări. Dintre toate, Dvoastră țineți necondiționat și fără nici o rezervă la *independința* Transilvaniei; fiți Români, dară dintre toate, fiți Ardeleni, patrioți și țineți la *drepturile istorice ale țerei*. Am cetit în „Ost und West“ din 27. Iuliu, un articol pentru Român. Bu inșă mărturisesc, că *nicidecum* nu sunt amteul petițiunei din 25 Febr. 1849, fiindcă acea petițiune, cerând Unirea tuturor Românilor Austriei, ignorează cu totul Transilvania și drepturile ei; ea nu are nici o bază reală, pozitivă, e o petițiune teoretică, aeriană, care nu poate să folosească decât reacțiunei din Diena; ea nu cunoaște de loc drepturile Ardealului ca stat independent, ea-i duce pe Români Reichrath, adică-i duce la germanism, la dentovism, ea seamănă cu Unirea cu Pesta. S'ar cere ca Românii să fie cevași mai pozitiv și să nu (se) mai provoace tot la *drepturi naturale*, pentrucă atunci, în faptă, nu (se) provoacă la nimica. Tăh și Smerlip este pentru dreptul natural; dreptul

*) Iași 1861. (N. ed.)

***) Fondul Șincatan a fost deschis de Iacob Mureștanu în numele lui Gh. Bărbăntu. V. scrisoarea lui Gh. B. către Iacob M. Viena 14 Iunie 1863. (N. ed.)

natural nu cunoaște ardeleni și Români, mai curând cunoaște Unguri și Austriaci: este cumcă Ardeleni și Români, este un lucru pozitiv.

Dieta să fie tot la Cluj dacă va fi? Pentruce nu lucrați ca Dieta să fie aiurea, ori unde, numai nu între teroriștii din Cluj.

Pentru D-zeu! Ce aveți de când cu luptele ce continuați asupra celor de aici! nu vedeți că combătând pe Români de aici, în fața vă bateți pe voi înșivă? Ce respect poate să mai aibă Ungurul și Neamțul de un atare popor? Dacă Români din Principate sânt atât de răi precum s'ar părea din Gazetă, apoi cum așteptați ca Neamțul să încredințeze un singur district în mâinile unui Român de Transilvania, dacă vor vedea că nici chiar Români de aici nu să știu governa? Să-mi da-ți voie a vă spune că nu șintești bine informați asupra luptelor ce s'au iscat aici între Ardeleni și Munteni. Trebuia să gândiți că și Români de aici trebuia să aibă oarecare motive de s'au sculat cu atâta înverșunare asupra Ardelenilor. Negreșit că ziarele de aici au păcătuț întru aceea că mîniindu-se pe doi-trei Ardeleni, au lovit în toți Ardelenii, dar tot în acest păcat au căzut și Gazeta D-Voastră. Faptul este că mai mulți Ardeleni s'au certat destul de rău. În înverșunarea mare politică a partidelor de aici, ce mirare dacă Românul de aici se va tulbura, văzând că cutare și cutare opincariu din Transilvania, se face ciocoiul de zi și noapte a lui Știrbei și Brancovanu? Să întreb, cum ați tracta D-Voastră pe Românul de aici ca chemat fiind de D-Voastră în Transilvania, acolo ar face cauză comună cu Kosut(h) și Miko? Eată cauza pentru care se sculară cei de aici asupra ui Maiorescu, Aron și Bălășeanu. Mai adaug alte o mite de acte de imprudență și nesocotință din partea Ardelenilor de aici. Mai adaug că Bărnuț, acest Eliade al Ardelenilor, la lași, precum poate știți, făcu o demonstrațiune împotriva subscrierei petițiunei din 11 Iunie din câmpul libertății, o demonstrațiune proastă, proastă, proastă în contra adunării populare dela lași și contra *Unirei Principatelor*, pentrucă, poate știți, pentru Bărnuț, Unirea Principatelor este tot așa de periculoasă ca și Unirea Ardealului cu Ungaria. Ce mirare dară, dacă Gazetele din lași și Ț Nicipereea și Bondariul, îl batjocoresc pe toată ziua ca pe un trădător și mișel. Eu nu mă mir de ura ce s'a născut asupra Ardelenilor, ci mă mir cum de pre unii nu i-au dat afară din țară! atât de mișelește și gogomănește totodată s'au purtat. În Principate sînt și oameni mișei, dar zeu! nu toți sînt greci și muscali. Din contră, aici grecii și muscalii se fac Români, eară în Transilvania s'au făcut Unguri. Ardelenii n'au fost persecutați în Principate: eu unul, totdeauna am fost invitat la posturi (pe) care poate de abia le-am meritat. Asupra lui Laurian cu Moldovenii carii-l onorează și astăzi, ci mișei de Ardeleni s'au sculat făcându-ne rușine neștearsă nouă tuturora. Vă rog să considerați toate acestea, și să încetați cu lupta, ca să nu faceți bucurie Nemșilor și Ungurilor.

De vro trei săptămâni de când mă aflu în București, nu fac alta decît cere a împăca pre cât pot, opiniunea publică de aici cu Arde-

lenii, escusind pre cât pot și unele frase ale Gazetei. Am adus lucrul până acolo încât ziarul „Românul“ de ieri (15 August) a publicat un articol intitulat „Uniști“ articol care nu înseamnă nici mai mult nici mai puțin decât o rugare de ertare în termeni onorabili. „Românul“ mi-a promis că singur are să vă espedească mai multe exemplare din acel număr. De poștiți mai mult? Eată și „Reforma“ din 13 August cu un articol subscris de Arsenie, adevă de Dim. Bolintineanu, poetul. Ce poștiți mai mult? Așadară, Românii de aici nu sunt așa de răi pre cît vor unii să creadă. Nu toți sînt Eliadi.

Nota bene, vă rog în numele frăției și a(!) împăcării ca articolul(!) Românului și al Reformei, să-l reproduceți. Aceasta (o) cere cuvînta, aceasta (o) cere dreptatea: după ce ați vorbit în contra lor, se cuvine și e drept să reproduceți acești articuli, cari sînt scriși așa precum nici D-Voastră n'ați fi putut aștepta mai bine, după luptele ce au urmat. *Cuvînta* cere ca să reproduceți acești articuli. De un lucru însă vă rog înainte de toate și cu deosebire, ca să nu refuzați nici măcar inesa-ctitudinii la ce veți găsi poate, sau în „Românul“ sau în „Reforma“ pentru că, și ei au trecut cu vederea multe inesa-ctitudini ale cores-pondențelor Bucureștene din Gazetă. Ei vor să se împace, așadară să nu faceți vreo observațiune la articuli lor care să dea loc la noue certe, la noue neînțelegeri. Ei au luat inițiativa împăcării, se cuvine dară ca și D-U. să vă purtați cu ei generos și să zic așa, cavalereste, fără a vă uita la mici și manevre secundare. Cu deosebire, articolul „Românului“ intitulat „Uniști“ să-l reproduceți negreșit; e un remarcabil articol. D-Voastră, reproduceți acest articol, altă să nu ziceți fără numai cam următoarele: „Cetăm în „Românul“ și reproducem cu bucurie, un articol intitulat „Uniști“, din care am văzut și ne-am încredințat și dorim să se încredințeze toți Românii din Ardeal că Românii din Principate sînt de un sânge și de o inimă cu noi, că dacă și între Ardeleni pot să fie mișei, apoi în țeara Românească nu toți sînt Eliadi“. Altă observație vă rog să nu faceți ca să nu stricăm earăși frăției Române și să nu respin-geți mîna frăjească ce ni-o întind ei și ca să nu salte de bucurie vrăj-mașii Ardelenilor.

Al D-Voastră amic sincer

București, 16 August 1861.

A. PAPIU.

VERTE

P. S. Eu plec la lași preste vr(e)o trei zile.

Eată vă trimis și articolul „Românului“: „Uniști“ precum și alte bucăți care mă privesc pre mine, parte cuprînd articuli scriși de mine în cauza Ardealului. Multe aș avea de a vă mai trimite, dară nu se poate prin epistolă. Vă rog încă odată, reproduceți „Uniști“ „Românului“: așa cere cuvînta și ertați-mă de îndrăzneala frăjească cu care v'am scris această epistolă. Mult m'am luptat ca gazetele de aici să nu replice la cele scrise de D-Voastră, și nici nu vor replica.

„Unanima“ lui Machedon Rădașcă.

(Din Târnava Mare).

Pria Vine Rabel Conzistoriu!

Numa Dumnezău-drăgușu din ceriu mă știe, că grațesc adevăru curat, când îndrăznesc de mă 'ndreptez cătă luminată fața Dumneavoastă, rugându-vă să-ți dați ascultare, oblund strâmbătatea care v'o fac cunoscută azi, ca nucumva să s'ăseze o pătură de rușine nouă peste 'a vechie, — că-i destul de groasă.

Vreau adecătelea să vă scriu, Ieselența Voastă și Domnule Conzistoriu, o chisteune care supără pe tot Rumânu și creștinu din tractu Hârtoapelor, având de-a mă plânge înaintea fețelor Dumneavoastă despre prătupopu nost ăl văduv, Gînju, un fiu rătăcit al bisericii și un creștin stricat la cap, de ne face de ocară sașilor și ungurilor care să tot nîră, cum l'ași așezatu-l în fruntea tractului, — că-i rătăcit foarte de adevăru scripturii și de unoarea lui de popă.

Noi, de-aci, n'avem de unde ști isprăvurile făcute de Dumnealui p'în tractu Mesteacănului, unde 'ice c'ar hi păstorit înaintea de-al cunoaște. Atâta am înțeles, că din părțile numite o dat încoace mai mult de silă, decât de voie bună. Destulu-ni, că s'o 'mplântat la noi. Ni-l'o adus primajdia pe cap, că mat bine n'oi putea zice. Da tot mă gândesc cu glăvășina mea 'a proastă, că dac'ar hi fost om, nu tufă, nu fugea de-acolo. Omu cu așezământ îi ca răsadu ăl trainic. Prinde rădăcină unde-l pui... nu sboară ca fulgu, care-l bate vântu de ici-coló.

Incai acum vedem cu oîchii noști, ce purtări are. Că face niște treburi nepotrivite foarte chiar pintu un mirean, necum o față besericească.

Ne rugăm cu supunere de-o 'ntrebare: avându-și-hi Dumneavoastă la știință, cumcă pătrupopu Gînju, decînd și-o băgătu-și pe căplanu ăi tinăr sluguliță, — numa tot a doua săptămîndă dă pela sfînta beserecă?

Dumnealul 'ice c'are renumatiz în chicloare și răcește 'n sfîntu altariu. O hi de fost,... da 'n beserecă nu poți focări, ca la stîndă!

Ș'apăi mai știți Dumneavoastă, că s'o certatu-să cu toți domnii noști din Hărtoape? Și că de-o vreme 'nceoace s'o 'ntovărășit cu niște băiețandri necopți, de-o făcut laolaltă o cașă de bani nouă, măcarcă noi înciocălasem de-acum cinsprece ai banca noastă rumânească, cu toți popchii și dascălii din scaunu prătupopchesc.

Făin om!... n'am ce zice! Ii umblă mereu flaura cătă toți streinii, că banca noastă-i tovărășie de jaf, pe cătă vreme știe bine tot insu, că decînd am făcut'o, ghiești Rumâni noști o cumpărat peste 240 de tuguri de pămînt din mîndă săsească.

Ba s'o pusu-să 'n legătură cu arvocatu ăi ungurese Têcheli Mărtun, de rimă ș'ăla ca un sobol pe supt așeză-mintele cultulare rumânești, cu prepusu 'ndrăcit, să-i oboare din scaunele lor, pe directăru nost și pe acțiunarii ăi vechi, cătă brumă am mai rămas cu credință 'mprejuru Dumnealul. Noroc, că nu i-să prea trece marfa, că-l știu și ungurii, ce pănură destrămată vinde.

Ți-ar veni a'l ride, de n'ar hi ghietu cu păru brumat!

Dăunăzile s'o apucat a jucă de-a cărțile 'n crijmă cu județu ăi unguresc, cu Bénehiu Șăndor și bagsam' o hi chiert bani mulți, că dela o vreme i-o sărit țandăra și-o prins a-l încolși pe ungur — că are o gură slabă, ca o trocăriță din Brașău — și: „ba c'ai jucat așa, ba pe dincoale“, pîndă la urmă i-o zis județului, de față cu toată lumea — să tertăți: „Mă rimătorțule!“

Pe vorba asta necălită, unguru mai cuminte, s'o sculat mîntenaș dela masă și-o plecat aș'acasă. Dimineața o și băgat păra pintu vătămăre de unoare.

Da pătrupop, ce gîndești c'o făcut? Dupăce s'o mai descăușit a doua zi la cap, de berea beută și-o vâst prostia cu oîchii luminași, s'o dus frumușel la judecătorie și s'o rugat de tertare, de l'o ris și scriitorii sôlgăghirăului. Dezi ăla felu de prătupop avem noi!

Decăteă, toate căte vi-le cētu aci, 's floare la ureîche!

Să vă povestesc una văzută cu oîchii Ńei. Adecă să să vă despică întămplarea chiar cum s'o petrecut.

..... Săptămâna ce-o fost, Vineri, că-l zi de mărturie, mă ntâlnesc în Hârtoape cu Hónăs al Lung din Dúrpăr și dăm în povești, că sintem prefini buni încă din cătane.

Ice dela o vreme sasu cătă mine: „Frate Machedoane!, aduce-ți-al tu un car de lemne, dacă ți-le-aș plăti omeneste?”

Zic io: „Ți-aduc, mă Hónăs,... de ce nu!?”

Ice sasu: „Cât să-ți dau pe iele, frate Rădașcă?”

Zic: „Ne-om împacă oar'cum, soațe Hónăs... doar nu ne cunoaștem de ieri...”

Ice Țel: „Apăi dar ți-le-aduci, brioadăr Machedon?”

Zic: „Cu bună siguranță, fârtate Țerbăsi!”

Atâta ți-o fost vorba cu sasu și-am plecat după treburile mele p'în oraș.

... Duminecă... așa pela avecerne... ce-ți dă 'n gând?... lemnele lu' Hónăs. Caru 'l încărcasem cu blăni prima-ntâi, încă de Sâmbătă sara... — zic: „Dumnezeu să mă ierte... da io încă nu ți-ot strică draga de zi de Luni, pintu neștea toată!” M'apuc, înjug boii și plec. Peste-un ceas tunâm cu blăniile 'n oraș. Să uitau oamentii cam chiorși la mine, da ți-am tras pălăria pe ochi și-am trecut pe ultia 'n jos.

Drept pătrupop, sta două slugi rumânești, arătând mereu cu deștiu spre cotigașia căsii, unde stă Dumnealul cu lăcuința.

Făcea unu: „U'te-l mă, coló!... nu-l vezi?”

Da dlălant: „Unde-l, mă?... ah!... îl văzi!”

În gându meu: „Ce să mai hie ș'asta? Mă ridic ghi-nișor în vârful lemnelor, că mă suisem în car. Și ce gândiți c'am văst?...”

Doamne-drăgușule! În ităju căsii zicea gramafontu din toată puterea. Pe masă zăcea o litră de vin roșu ca focu, alături stă iconoama Floarea și lângă ea pătrupop, cu un fes turcesc dat pe ceașă și cu țigarea de foale 'ntre dinți, zînghea a rîde de zicăla gramafontului, care-aci cântă, aci grăia ca omu.

— „Bată-te crucea de popă bătrân și prîlostii!” Pă-i asta-i faptă de om citav și de priot învățat... să zică din gramafont Duminecă la avecerne, cu fereastra deșchisă?

Socotiți acum și Dumneavoastă, că sînteți oamentii cultivați în școli. Io, ca un ghte' de plugariu prost, cam așa prejudec chistitunea, că i-s'o richisit doagele doulea-cului — noroc bun!

Fost-am, oamentii buni, peste cînsprece vremuri crâsnic și gójman,... avut-am de lucru cu tot felu de popchi și buni și răi... Da o blăznă de om ca așa, Țite-unuia, nu

nit-o mai dat de ochi! Din sam'afară-t dusuit! Al'dată are
pârtaș, ca fommele. Doamne iertă-mă! Că eră să fac dăunzi
una nefăcută: să pul mâna pe Dumnealui.

Auziți numă și vă firați!

.... Bram iptrop-întâi și mă trimete Părintele nost, Ghe-
rasin, c'o hârtie la dânsu, în chisteunea dascălului Irmolae
Firțonea... slabu, care l'ați zmulsu-l Dumneavoastă din slujbă
pintu glăjuță și nerândulala din școală. Amintrelea pretin
la toartă cu pătrupop. Vorba ata: „ce s'asamână să strânger!”

Da să nu ies din brazdă, să rămâi la cuvânt.

Cum am tunat în casă și-am prins a-l depână ponosu
satului, numa s'o unflat odată, tete, gata să-i pleznească
brăcinariu, apăi o 'nceput a i-să albestri obrazu ca gușa
curcanului mântos și când o dat a răgni odată dela bătuță:

„Marș afară cu fleacuri d'esteal”... închie-tri-sem!
Părea că-și prinsese chicloarele rădăcini în podne.

... Măăă!! Să-și strige țel ție — tată de ficiori însu-
rați și omu beserieii de peste-un fârtariu de veac — „marș”...
ca la un cățal răpănos... își sput drept, că nici aminteri,
ta părea că-și arsece două palmi grele peste obraz! Să
nu-l hi știut față sfințită, în credință vă sput, că-l apucam
de beregată, ș'atâta-l strângeram, până scotea o limbă de-un
cot... zic zău lui Dumnezău-drăgușu! De-ata mă gândesc,
Domnilor, c'ar hi s'aveși aminte, să faceți o rânduială cu
omu ăsta ghingaș de glăvășină. Că răbdările poporului au
și ele o margine! Noi proștii înghițim cât ne 'ncepe 'n
chite. Da când ne-om tulbură odată, apăi își pornim în
rupțu capului, ca ciurda de ghiholi spăterați! Așa, că pân'
la urmă, îi să nu facem una 'ncornurată, să-ne pomeniți că-
tu-ți vecui!

De-ata zic, c'ar hi cu cale să țineți samă și de noi!
I-o aș îndrăzni să viu, leșelențe, c'o mică prepunere
și mă rog de iertare, de-oi greși!

Crez c'ar hi ghine să-l mutați dela noi pe părintele
Ginju într'altu tract, undeva mai la o parte, ori de-o hi
puzibel, să-l treceți defnitiv la pensie. Oamenii noștri-s
năcăjiți foc pe Dumnealui și de l'o purtă valu slăbiciunii
tot pe alvia 'a veiche, vine vremea de-l fugăresc Rumânii
noștri 'nto bună zi pân'acasă 'n Prăpăștișu, din care i-se
trage vița-poroditș'a slabă... așa să știți!

... Dint'altele, să nu hie cu supărare... da nu-și iscă-
lesc plânsoarea.

Am mai peșt-o acum tret-el c'un domn... de-am chel-
tuit o suță bună 'n cap, c'o nevoie de potracăr, pint-o
zdranță de vatămare de unoare.

Azi tot prostu știe, că dreptatea umblă cu capu spart,
Fac, cum îmi spunea dăjdieru Gavrilă... 'Ice : „Ascultă-mă,
nene Machedoane, — nu iscăli cartea! Trimite-o *unanimă*,
să nu te știe pul de om!

Da vă poei garantă pe ce-am mai scump în viață, pe
sănătatea și sufletu ńeu creștinesc, că toată lităra care am
scris'o 'i sfântă, ca slova Vangheli!

Așa să ńi ajute bunu Dumnezău ńie, boresit chochtilor
și la toată familia mea — amin!

LIN PLUGARIU NĂCĂJIT.

Pentru conformitate: A. P. BĂNUȚ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tu, soare!

Și când te-areți la orizon, tu, soare,
De ce se umple lumea de splendoare?

De ce s'aprinde la față apele,
Pădurile de ce-și încearcă clapele?

De ce-i mai darnic câmpul în ecouri,
De ce se aruncă ciocârliile spre nouri?

În fața ta fulgerătoare de lumină,
Neîntreçuții-ți slujitori: românii,
De ce 'ngenunche 'n iarbă și se 'nchină?

Clocotitoare inima pământului de ce svâcnește,
Copilul mic în albia ce-l liuliulește,
Atins de degetele tale moi, de ce zâmbește!

TEODOR MURĂȘANU.

Poporale.

Cel fecior de Sâr mai mare
Frumoasă nevestă are,
El găzdac și ea săracă
Și mâne-si nu i dragă.
Nevasta din grai grăia :
— Bărbate, sufletu meu,
Tu mă 'mbracă ca pe-o daomnă
Și mă leagă ca pe-o roabă
Și du-mă 'n târg în Brâta-Mare
Și mă poartă de vânzare.
Cel fecior de Sâr mai mare
D'o 'mbrăcat-o ca pe-o doamnă
Ș-o legat-o ca pe-o roabă
Ș-o dus-o 'n târg în Brâta-Mare
Ș-o purtat-o de vânzare.
Și ei numa s'o 'ntâlnit
C'un câne de Turc bătrân,
Ce din grai așa grăia :
— De vândut îi nevasta ?
— De vândut zău, aiasta !
— Da ce-i prețu nevestii ?
— Tot cu mierța talerii
Ș-o sută și cinci de Lei
Și mai mulți mai mărunțel,
Că n'o dau că cinste n'are,
Nici că-i băutoare tare,
Nici că-i vara somnoroasă,
Ori că-i iarna friguroasă,
Făr' o dau că io-s găzdac
Și ea-i săracă
Și mămuchii nu-i dragă !
Nevasta din grai grăia :
— Bărbate, sufletu meu,
Ian cată la Dumnezeu,
Nu mă vinde la testa,
Că mi' Turcu bătrânel
N-oi putea trăi cu el.
Ci mă vinde la altu
Să poi trăi cu dânsu !

Cel fecior de Sâr mai mare
El de mână mi-o luat-o
Și p'în târg o mai purtat-o
Până numa s'o 'ntâlnit
Cu un tânăr de voinic.

Voinicu din grai grăia :

- De vândut ți nevasta ?
- De vândut zău, alasta !
- Da ce-i prețu nevestii ?
- Tot cu mierța talerii

Ș-o sută și cinci de Lei
Și mai mulți mai mărunțel.
Că n'o dau că cinste n'are,
Nici că-i băutoare tare,
Nici că-i vara somnoroasă,
Ori că-i iarna friguroasă,
Făr' o dau, că io-s găzduc
Și ea-i săracă

Și mămuchii nu i dragă !

Da voinicu ce făcea ?

O 'nceput banii a-i număra
Iar nevasta a se cânta :

- Dare-ar Dumnezeu să dea,

Banii să nu i-se-ajungă,

Pe mine să nu mă vândă !

Voinicu dacă banii i-o numărat

El de mână o luat

Și din grai așa grăia :

- Măi nevastă, draga mea,

Io mulți bani pe tine-am dat,

De 'ntrebat n'am întrebat,

C'a cui fată ai fost tu ?

Ea din grai așa grăia :

- Io's *Ioana Banului*

Din țara Hărțagului.

Și el din grai a grăit :

- Și io-s *Ionu Banului*

Din țara Hărțagului....

Hai, sorică, draga mea,

Du-te 'napoi la bărbat,

Batăr banii mi i-am dat....

Dac' acela s'or găta

Dină, c'alții ți-oi mai da..

(Auzită dela Viroana Mieruț din Năsăud care o' auzise dela Nastasia Morariu din Romuli, de lângă Năsăud.)

Buc. 1906.

A. P. BĂNUȚ.

Din Catul.

13.

Cinà-vei bine, Fàbule, la mine
In scurtă vreme, de-și ajută zeii,
Dac' ai s' aduci cu tine-o cină bună
Și din belșug, o fată frumușică
Și vin și răs destul și glume multe.
O ! 'Dragul meu, de-ai să le-aduci aceste,
Cinà-vei bine, punga lui Catullus
E plin' acum de pânze de paingâni,
In schimb, primi-vei dragostea-mi curată
Și tot ce-i mai suav ș'ales pe lume,
Parfumul cel pe care-a mea iubită
Îl are dela Cupidoni și Grații.
Când ai să-l miroși, tu pe zei rugà-vei
Să mi te facă numai nas, Fabule !
De nu mi-ai fi, o ! dulcele meu Calvus,
Mai drag ca ochii, pentru darul ăsta
Eu te-aș urî grozav, ca și Văfniu,
Căci, ce-am făcut sau ce-am zis eu or' odată,
Să mă ucizi cu-atâția poetaștri ?
Să-l bată zeii pe clientul care
Ți i-a trimis ! Pângăritori ai artei !
Cum bănuesc, învățăcelul Sylla
Își dăte darul nou, găsit cu trudă.
Dacă-i așa, nu-i rău, e foarte bine
Că nu se pierde munca ta degeaba,

*Grozavă carte, doamne, blestemată !
Tu i-ai trimis-o lui Catul, de sigur
Ca el să moară 'n zi de Saturnale,
În cea mai bună zi, pe loc să moară
Nu, nu, aceasta n'o să treacă lesne.
Eu alergă-voi, cum s'a face ziuă,
Pe la librari, voi strânge tot veninul
Aquini și Caesii, versuri de Suffenus,
Și te-oiu plăti și eu cu-aceste chinuri !
Iar voi, vă duceți sănătoși acolo
De undeați venit, cârpaci de versuri proaste,
Nenorocirea secolului nostru !*

Trad. TEODOR A. NAUM.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In slujbă nouă.

III. Mirii.

Pe-o iarnă tare, seacă, luminoasă, cu drumuri vineții în zăpada înghețată cumu-i osul, se apropia sfârșitul dulcelui Crăciunului. Oamenii se purtau sprinteni, cu obrazii înfloriți, cu căciula înfundată pe cap, cu mănuși de pănură albă în mâni, mănuși cu un singur deget, — cel mare. Dup'o vreme de învârteală prin grădina șurii, la fân, la pae, la mestecături, opincile înghețau tun, mustața căruntea, se umplea de țurțuri de ghiață, și-i strângea pe gospodari subț nas.

Omățul cânta necontentit cu felurite glasuri subț pașii trecătorilor, pe uliți, prin ogrăzi, în jurul grămezilor de lemne, în jurul cotețelor. Când se deschideau ușile caselor sau a grajdurilor, izbucneau neguri albe, grăbite, în cari dispărea, pe câteva clipe, omul.

Vitele potopeau nutrețul; le țineau creștinii cu mestecături de fân și pae, dar nu se pomeneau ogringi în iesle. Oile, de obicei alegătoare, ronțăneau acum grăbite, fără să mai caute cu botișorul prin grămăjoarele de fân, fără să mai alerge dela un pâlce la altul.

Și o mireasmă aromitoare de flori de fân umplea grădina șurii, îmbalsamând aerul.

Copiii se dădeau pe gheață prin părae, treceau lunecând, chiuind, unii după alții, se răsturnau, își puneau piedecă, cădeau grămadă, râdeau, iar unli plângeau scurt, cu lacrimi mari, și, întunecați, cerceau să se răzbune, punând și ei piedecă altora. Cel mai mici, cari nu cutezau să intre în șir, se dădeau pe ghețușuri mai scurte, de doi trei pași, clătinându-se nesiguri, gret sub hainele de pă-

nură, prea mari pentru ei, părând niște snopi. Iar alții, cei mai slabi de voință, stăteau și priveau până li se învinețea nasul și le degerau picioarele în optinci.

Alte pălcuri erau la săniat, și de prea puțin aveau părinții vr'un folos pe iarna asta tare.

Părintele Dumitru nu prea avea de lucru peste zi și ieșea adeseori prin sat. Mireasma sănătoasă a iernii și întreaga înfățișare a satului îi aduceau aminte de copilăria lui. Stătea, cât îl răbda coșocul, lângă o turisție, unde oile ronțăiau cu grabă fânul, lângă un pârâu, unde copiii alunecau pe ghiță. Când îl răzbea frigul, pornea din nou, pentru a se opri, în altă parte de sat, înaintea aceluiași privești.

Satul era încheșat în uliști strâmte, cu case dese, cari toate păreau acum încrămpești sub coperișele albe de zăpadă. Dumitru simțea, fără a putea lămuri bine, că rătăcind așa prin sat, el caută o legătură între creștinii cu cari avea de lucru în slujba lui cea nouă și așezarea aceasta omenească. Multă vreme senzația nu i se lămuri, până când într-o zi, privind satul de pe o colină din apropiere crezu că vede o așezare omenească din vremuri străvechi. Și atunci își zise: Nu e mirare că oamenii sunt încă atât de apropiați de natură, atât de robiți de superstiții.

Și amintindu-și de cărțile citite asupra preistoriei, ar fi jurat că vremile au schimbat prea puțin din ceea ce a fost odinioară, și în om, și în alcătuirea mânilor sale. Și avu un sentiment de descurajare gândindu-se la neputința civilizației omenești și la neînsemnata pătură socială care se poate bucura și de cultură și de bunurile civilizației.

În ziua aceea pornise târziu de-acasă și pe când se întorcea se însera. Trecând pe lângă o casă pitită în fundul unei ogrăzi largi, preotul rămase mirat: cânta cineva în casă și cântecul i se părea cunoscut.

Mai ascultă un răstimp, nădăjduind că va putea vedea pe cântăreț; nu se mai putea înșela: era cântecul pe care-l auzia, de când începură cășlegile, aproape în fiecare seară pe ulișă, pe sub fereștile caselor parohiale. Mai ales pe nopțile cu lună cântecul se auzia până târziu în noapte, ori cât de cumplit ar fi fost gerul.

„Așa dar aici locuiește flăcăul“ își zise părintele Dumitru și porni, simțindu-și sufletul învăluit de taină. De multeori serile se apropia de geam și privea pe flăcăul voinic, care trecea drumul, cu mers legănat, cântând pe ulișă, pe dinaintea caselor parohiale. În căciula neagră, rotată, purta o roșie peană de mire, o podoabă obicinuită

în sat, cumpărată la târg, — o decorație săsească, pe care o purtau fectorii îndată după logodnă.

Se apropiau de sfârșit căslegile, însă Dumitru nu-și aducea aminte să fi logodit pe cântăreț. Adevărat că văzându-l numai noaptea nu-i putea desluși bine fața. Fectorul era voinic, bine îmbrăcat, cu călțuni tivți cu roșu, cu fundră neagră. Nu cânta rău, dar monoton, acelaș cântec; și după glas nu mai părea tânăr.

De multeori părintele Dumitru voi să-l întrebe pe diacul, pe Precupaș, dar se simți reținut de-un sentiment de demnitate: nu-i pus el să adune cu arcanul pe miri să-i ducă la cununie, chiar dacă se apropie păresembla. Omul poate s'a răsgândit, dacă-i dintre cei logodiți de el, și dacă nu se grăbește bine face. Ori, poate, e logodit de anul trecut, și cine știe ce piedeci i se pun căsătoriei. Dacă l-ar întreba pe Precupaș, diacul, cam bănuitor de felul lui, după cum a înțeles Dumitru, repede s'ar putea gândi: „Uite, ce popă lacom după bani! I-e frică să nu scape o cununie“.

Părintele Dumitru află pe diac în cancelaria parohială, când sosit acasă. Și nu-l aștepta singur: din coridor se auzea glasul lui mânios, părea că ceartă pe cineva. Nici nu-l auziră cei din lăuntru pe preot când deschise ușa. Dumitru rămase uimit în prag: gata de plecare, înaintea diacului, care striga și dădea din mână, stătea o țigăncușă oacheșe, abia o copilă, cu obrazul mic, cu sprâncene ca încondelate și un flăcău de Țigan, tot așa de erud, să fi tot avut nouăsprezece ani.

Când îl văzu pe preot, Precupaș tăcu, iar tinerii se înfrică.

— Bine c'ai sosit, Sfința ta, începu diacul, ștergându-și sudoarea de pe frunte. De-un ceas dăscălesc pe păgânii ăștia, și gata-gata să-mi scape.

Preotul simți miros tare de băutură, se uită la diac și înțelese că trăsese bineșor la măsca.

— I-am adus să-i încreștinăm, la dorința părinților i-am adus și ei, hai și hai, că nu mai stau, că sunt grăbiți.

Tinerii priveau speriați în podele. Țigăncușa își aduse cărpa neagră, înflorită, până de-asupra ochilor. Fectorașul tot schimba din picioare.

— Ce vrei să spui, diece? Cununie? întrebă preotul, punându-și paltonul în euer.

— Cununie, vezi bine! Se găte dulcele și-i grabă mare să iese vestirile. Că de plătit știu că nu le plătesc.

Tinerii erau tot mai plouași și, din când în când, își aruncau priviri cu înțeles, ca și când și-ar fi spus: s'o fundem.

— Așa dar o cununie nouă, acum pe sfârșitul dulcelui. Drept să-ți spun, diece, nu mă așteptam. Și preotul zimbă.

— Așa-i neamul ăsta, părințele: îi place la coadă. Și fără ghes mult, nu se dă la brazdă. Dar bine c'at venit, că nu-i mai puteam ținea. Și numai Tatăl din cer știe cât am asudat până l-am adus aici.

— Dumnezeu-i cununi, diece? întrebă Dumitru cu acelaș zimbet. Il vedea pe diacon înflăcărat de băutură și simțea că nu-i lucru curat: cum să cununi doi copii? Și afla o plăcere luminoasă în spațiu ce se întipărea tot mai mult pe fețele mirilor.

— Nu, părințele; i cunună Staneu. Eu l-am adus pentru a le dovedi părinților băiatului că se poate.

— Ce?

— Cununia. Părinții lui țin strună că nu se poate că-s prea tineri.

— După canoane n'ar fi ptedecă, diece. Mi se pare fi-am mai spus eu cum spune la rândulile vechi. Fata să fie trecută de doisprezece, iar feciorul de patrusprezece.

Mirii își făcuseră țărăș semn și jălăcușul se strecură un pas către ușe.

— Mi-aduc aminte, cum nu, și știu și dela părintele cel bătrân, Dumnezeu să-l hodinească.

— Totuși, nu-l putem cununa, diece, sunt prea tineri, sunt totuși nevrâstnici. Canoanele sunt de mult și pentru alte neamuri de oameni, dela răsărit, unde tinerii cresc mai în grabă. Aceștia nu-s buni de cununie!

— Da să... au fost buni? Trăiesc laolaltă de-un an, părințele. Nu te uita la vrăbii, părinte, că vorba ceea, „vrăbia-i tot pul și numai dracul știe de cându-i“.

— Ba despre vrăbiile aceste putem ști și noi de când sunt, diece, zise Dumitru, zimbând mereu. Să vedem la carte. Ai cui sunteți voi, măi băleți?

Mirii tăcură mulcom. Diaconul răspunse în locul lor. Preotul se gândea: S'ar putea să mă înșel. Fața nu arată totdeauna anii. Apoi, după spusa diaconului, nici mirii, nici părinții lor nu știau numărul precis al anilor. Acum, auzind că tinerii trăiesc de-un an împreună, ar fi voit să aibă vrăsta, să-i poată cununa.

Dumitru începu să răsfoiască în matricule, diaconul se aplecă și el asupra cărții, ba umbla chiar cu degetul pe rubrici, când mirii dintr'o săritură fură la ușe și fășniră în noapte.

Părintele Dumitru izbucni într'un râs cu hohote. Diacul își luă avânt după ei.

— Lasă-i, diece, lasă-i în plata Domnului. Tot nu puteam cununa. Uite-l pe flăcău, pe Dinu: n'are nici opt sprezece ani. N'a făcut armata, nici la legea civilă nu pot cununa. Dar, spune-mi diece, cum ai ajuns să-i aduci aici?

Diacul se întoarse din prag, își duse degetele prin părul sur, oftă și zise:

— Nici răchita pom, nici țiganul om! D'apoi cum s'ajung, Sfinția ta! N'am mai putut scăpa de gura părinților fetei! Să-i cununăm și să-i cununăm! I-am spus că s'au prea tineri, că legile nu lasă. A venit țiganul, tatăl fetei, pe capul meu, c'o ploscă de rachiu. Și zece lei pe de-asupra, dacă se face. Nu, i-am zis, pune leii în palmă, că vă știu eu ce plătiți. Și mi i-a pus. Și am tot închinat din ploscă și el îmi spunea: fictorul e singur la părinți, are un cal și doi porci la coteș. Dacă t-a plăcut să se lege de față, abea o copilă, acum s'o țină. Și când a văzut că eu îi tot pun plectei, și-i spun că nu se poate, ce crezi Sfinția ta ce-a făcut păgânul? A mai scos din pungă zece lei, mi i-a pus în palmă și mi-a zis: — Domnule diece, dacă nu vrea popa, cunună-i dumneata! — Atunci m'am cătrănit rău de tot, văzând că țiganu-i mai rău ca un păgân. „Da' ce-s eu, cloară, popă cu har dumnezeesc, să pot face cununii?” și i-am scos pe ușe. Da'n tîndă cine degera de frig? Mirii, îi adusese păgânul să-i cunun eu. I-am luat cu buna și le-am tot bătut capul până i-am văzut la Sfinția ta! Nu se putea, după ce luasem banii, dar numai pe cei dintâi zece lei, părințele; pe cei din urmă i-am aruncat în fața necuratului...

— Ei, iată, diece, fata abea e de cincisprezece ani zise părintele care, rîzînd mereu, căuta în matricule.

— Așa o fi, părințele, așa o fi. Da' vorba e că pentru țigani s'ar putea ținea canoanele cele vechi; tot mai bine să fie cununați, decât să trăiască așa. Din piele de căne sătă de mătase, cine-a mai văzut? Cum să-i pui în rînd cu lumea?

Diacul Precupaș se potoli, se lăsă pe-un scaun și parcă-i tot venia să aștească. Pe drum, pe dinaintea ferestrelor, Dumitru auzi cântecul cunoscut. Afară răsărise luna.

— Auzi, diece? întrebă preotul, socotind potrivit prilejul să-l întrebe pe Precupaș despre rostul cântărețului.

— Ce să aud? făcu diacul tresărînd.

— Cântecul.

Diacul trase cu urechea, apoi se lăsă iarăși moale în scaun.

— Da. E Nistor, zise el.

— Cântă în toată seara și poartă dela începutul dulcelui peană de mire...

— Da. E Nistor, spuse din nou diacul cu ochii împăngenîți.

— Care Nistor? Nu știu să-l fi logodit.

— Nici nu l-ai logodit dumneata și nici alt preot. Cum? Nu-l ști pe Nistor, n'ai auzit de el? E Nistorul lui Bologuș. De zece ani poartă peană de mire în toate cășlegile. Și, în fiecare an, peană nouă. E cam ținut, părințele, dar, minunea lui Dumnezeu, nu-l vine țigheala decât în dulcele Crăciunului. Tot anul își vede de trebi, muncește în rând cu lumea. În casă nu mai are numai o bunică, o femeie veche și uscată ca de lemn. Și părinții și frații l-au murit. Și are moștoară frumoasă și casă...

— Pe ulița lungă?

— Acolo. Vezi că-l ști!

— Nu-l cunosc. L-am văzut seara adeseori: trece mereu pe aici și cântă. Dar azi am trecut pe ulița lungă și într-o casă cânta cineva cântecul acesta.

— E casa lui. Așa cântă de zece lerni, pe toate ulițele satului, cât ține dulcele. Bătrâna nu mai aude și nu mai vede, ea nu știe de cântă ori ba și nu-l vede peana de mire în pălărie. Alte rudeni n'are în sat. Și cum nu face nici un rău nimănui, oamenii îi lasă în pace, cu năcazul lui. E o scrinteală veche.

— Și nu se știe din ce l-a venit?

— Nu. Unii spun că-s farmece.

— Cum?

— Spun că l-a fermecat Nuțuleasa, pentru că n'a vrut să-i ia fata. Nistor venise din cătane gras și rumen și curat și Nuțuleasa-și pusese ochii pe el. Dar flăcăul s'a făcut că nu înțelege. De, vorbe!

— De bunăseama că-s vorbe!

— Adică nu din farmec i va fi venit. De fărmeecat, Nuțuleasa farmecă și acum. O știe tot satul. Dă' vorba e, că poate să-i fi venit și din altceva. Era atunci în sat la noi o dăscălița, fată mare, un luger de fată, părințele! Dumnezeu știe cum s'a rătăcit pe la noi, că nici n'a stat decât dela Crăciun la Paști. Și sunt femei destule cari spun că bietul flăcău s'a îndrăgostit de dăscălița. Cu nopțile de cap se plimba pe dinaintea școlii. L-am văzut și eu. Ci dăscălița nu știa nimic. De unde să știe că pe când

ea etea la lampă, ori dormia, un suflet de om n'are hodină? Da' eu unul nu cred să-i fi venit țineala dintr'asta. Dumnezeu știe! Destul că omul s'o smintit din ceva.

— Și, dacă-l întrebi, nu spune nimic?

— Nimic. Se uită peste tine și nu vorbește. De altfel e scump la vorbă și când îi trece scrinteala... Poate are el o zână, o arătare, care-l ademenește... Mai de mult, în vremuri vechi, povestesc bătrânii că se mai întâmplau de-astea. Văzduhu-i plin de duhuri, părințele. Nu citești și Sfinția ta din carte să le alungi din ape și din sămănături, din codri și din lunci?

Precupaș se ridică domol, își luă căciula și luându-și seara bună, când să iese, își aminti pentru ce venise și trecu bolborosând.

— De, ce să-i faci! Nici răchita pom, nici țiganul om.

Iar părintele Dumitru își aminti din nou de vederea satului, răsărit din zăpadă, în aceste pustietăți departe de lume, și iar îi păru rămas din străvechi vremuri.

I. AGÂRBICEANU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mișcarea culturală.

Idet, oameni, fapte:

Un jubileu bine meritat, la „Astra“: Romul Simu. S'au împlinit 30 de ani de când dl Romul Simu este în serviciile societății „Astra“.

30 de ani! Gândiți-vă la persistența, la energia, la marea doză de *altruism*, de care trebuie să dai dovadă dacă vrei să contribui 30 de ani încheiați la o instituție. (Astăzi, când posturile se schimbă ca pălăriile sau ca hainele, după anotimp!)

Cine vine la „Astra“, în Sibiu, nu și-o poate închipui fără de dl Romul Simu. Il întâmpină figura prietinoasă a funcționarului conștient, totdeauna servitabil, totdeauna gata cu sfaturi, îndrumări și intelectualiilor noștri dela sate.

Câte mii de biblioteci s'au trimis sub supravegherea d-sale! Câtezeci de mii de documente au trecut sub mâna d-sale!

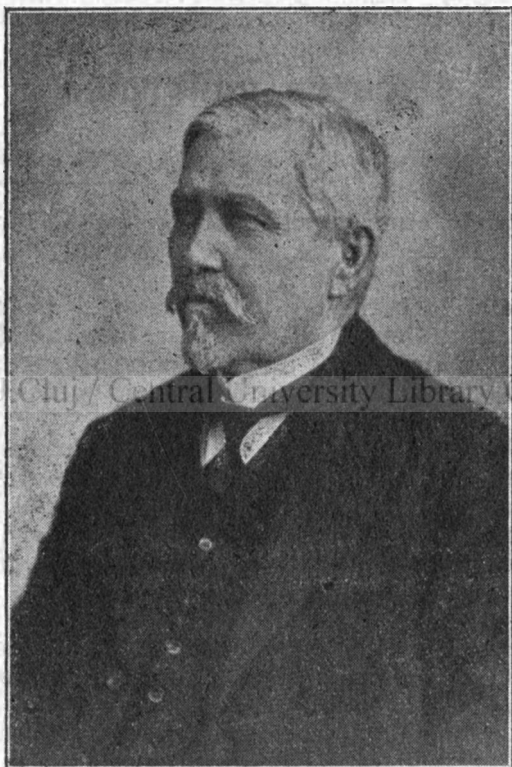
Trebuie să-l vezi cum se bucură când aude o veste bună de prin satele noastre și de prin centrele despărțimintelor, cum îl răs ochii și cum își mângâie părul alb.

Ochii aceștia vioi, de sub părul încăruntit în cinste, au văzut multe (și bune și rele) și stăpânul lor a ajuns la o filozofie a vieții, la doctoratul cel mai desăvârșit al vieții. Multe ar putea scrie dreapta lui R. Simu, dacă i s'ar da puțința funcționarului-model să recapituleze din „cele trecute vremi“, de pe când erau în viață Bariț și Șterca Șuluștu și Ioan M. Moldovan și atâția alții.

Adunarea generală din Sibiu, ținută în Dec. 1927, a găsit accente nimerite de a mulțumi, în numele „Astrei“, acestui „devotat, priceput și neobosit slujitor“, „martor al acestor momente importante din viața și activitatea Aso-

ciației și — în deosebi — lucrător în rândul prim pe terenul culturii naționale; competența sa i-a asigurat întotdeauna un loc de cinste, dar și de mari și grele răspunderi. Se cade dar să găsim în sufletele noastre accentele unui profund și sincer sentiment de recunoștință și în generozitatea noastră prețioasă o cuviincioasă răsplătire a meritelor câștigate prin munca celor 3 decenii“.

De ai avea puțința să sporești — automatic — astfel de funcționari ideali, dând directiva generațiilor viitoare!

ROMUL SIMU.

Și „Transilvania“, împreună cu comitetul central și cu despărțămintele, serbătorește pe vecinic tinărul secretar administrativ, dorindu-i ani mulți și o activitate prelungită până la adânci bătrânețe, lângă soața-i credincioasă.

Lăsăm să urmeze date biografice și bibliografice, ca să se convingă și cetitorul, care nu cunoaște personal pe dl R. Simu, de mănoasa-i activitate.

Dl *Romul Simu* s'a născut în comuna, Ciujuf, jud. Alba, în anul 1857 și a urmat școala primară și liceul în Blaj.

Tot acolo a urmat și școala normală, a trecut examenul de capacitate la această școală, în an. 1874, iar în an. 1879 a trecut, înaintea comisiei școl. arhidiecezane din Blaj, examenul de capacitate pentru școalele populare superioare și civile din grupa științelor naturale și din matematică și geografie.

Din 1 Februarie 1875 până la sfârșitul lui Septembrie 1875 a funcționat ca învățător secundar la școala grănițarească din comuna Orlat (jud. Sibiu); din 1875 până la 1878 a funcționat ca învățător dirigent la școala grănițarească din Ohaba (jud. Făgăraș); din 1878 până la 1896 ca învățător dirigent la școala grănițarească din Orlat; iar dela 1896 până în 1898 ca învățător la școala gr. cat. din Sibiu, îndeplinind din 9 Decembrie 1897 și până la 31 August 1898 și postul de cancelist al „Asociațiunii“.

Dela 1 Septembrie 1898 a rămas numai în serviciul Asociațiunii, în calitate de arhivar-cancelist, post care l-a ocupat până la începerea războiului, în August 1914, când i s'a încredințat și suplینirea postului de secretar administrativ, suplینind și agende de ale secretarului literar și de ale casierului.

În Februarie 1920 a fost numit *secretar administrativ*.

Din Sept. 1904 a avut și calitatea de *membru suplینitor în comitetul central* până după războiu.

Din Octombrie 1902 până acum a fost *membru activ în secțiunea economică* a Asociațiunii și referent al acesteia până în a. 1910.

În a. școl. 1919/20 a funcționat, cu permisiunea comitetului central, și ca *profesor titular și director al școlii de ucenici din Sibiu*, organizând această școală în cadrele Statului român.

A lucrat deci 24 de ani, și mai bine, în învățământ și peste 30 de ani în serviciul „Asociațiunii“. (Cu totul 54 de ani.)

Activitatea extraoficială.

1. A colaborat pe vremuri la foile și revistele următoare:

a) „*Foata școlastică*“ în Blaj, redactată de fostul președinte al „Asociațiunii“ Ioan M. Moldovan și la „*Școala română*“ (Sibiu) de I. Candrea și Vasile Petri; b) „*Foata Poporului*“ din Sibiu timp de 6 ani (la început); c) „*Revista Economică*“, foata băncilor noastre, timp de 15 ani; d) „*Țara Noastră*“ (în anul prim). 2. A scris când în când articole și corespondențe la: „*Tribuna*“ (Sibiu), „*Gazeta Transilvaniei*“ (Brașov), „*Unirea*“ (Blaj), „*Economul*“ (Blaj), 3. A condus timp de 6 ani „*Reuniunea învățătorilor gr. cat. din jud. Sibiuului*“.

4. A adunat, în anul 1884 și 1885, sute de coale de folclor, răspunzând la chestionarul dat de B. P. Hașdeu, pentru „*Magnum Etimologicum*“; iar în 1886, sute de coale pentru studiul „*Înmormântarea la Români*“ de S. Florian Marian. 5. A obținut premii pentru cultura pomilor; un premiu dela desp. Sibiu al Asociațiunii pentru 9 lecțiuni

practică din l. română („*Concertul în luncă*“, Mircești) tratată din punct de vedere logic, gramatical, sintactic, ortografie și stilistic și publicată în „*Transilvania*“ din 1881: un alt premiu pentru scrierea „*Monografului economice a comunei Orlat*“, publicată în 1894 de „*Reun. rom. de agric. din jud. Sibiu*“. 6. În anii 1894, 1895 și 1896 a funcționat ca *secretar al desp. Săliște* al „*Asociațiunii*“. 7. A fost *secretar* și după aceea *președinte* al băncii populare „*Brădetul*“ în comuna Orlat, (1893—1896). 8. A fost *conferențiar popular* în cadrele „*Asociațiunii*“ și ale „*Reuniunii române de agricultură din jud. Sibiu*“, în al cărei comitet a fost membru cu începere din anul 1898, ținând conferințe, mai ales din *stupărit*, și asupra altor chestiuni economice și culturale. 9. A scris „*Cartea stuparului sătean*“, publicată în două ediții de „*Reun. de agr. din jud. Sibiu*“. 10. „*Comuna Viitorul*“, publicată mai întâi în „*Țara Noastră*“, și în două ediții, în biblioteca populară a „*Asociațiunii*“. 11. Afară de aceste două conferințe, una *despre „Asociațiune*“ și alta asupra însemnătății zilei de 1 Decembrie 1918. 12. A colaborat și la „*Enciclopedia Română*“.

*

Vorbirea Abatelui, a Monseniorului Dr. M. Zavoral, la „Recepția“ din 15 Maiu 1928, din Palatul „Astrei“, Sibiu. Pentru întâia dată în viața mea am călcat pe pământul frumoasei voastre Țări, față de care am avut o sinceră și adevărată simpatie, chiar de la începutul războiului mondial, simpatie, care mai târziu a crescut și s'a întărit, prefăcându-se într'o adevărată dragoste față de poporul vostru. Și tot pentru întâia oară în viața mea, mi-e îngăduit să strâng legături personale cu președinția și cu membrii „Astrei“, care mi-a arătat o foarte mare cinste, numindu-mă membru onorific al ei. Ori de câte-ori citesc sau aud numele „Astra“ îmi trece numai decât prin minte numele răposatului președinte al Astrei, Andrei Bârseanu, nume, care și vouă vă este nu mai puțin sfânt și prețios. Din nefericire însă, n'am avut norocul să-l cunosc personal, păstrez din partea sa numai o scrisoare particulară și prietenoasă.

Neuitatul și entuziastul prieten al Românilor, Dr. Iarnik, însă, mi-a povestit atâtea lucruri frumoase de Bârseanu, încât îl păstrez o stimă adâncă.

Am urmărit, de asemenea, cu mare băgare de seamă lucrările și munca sa literară și prin aceasta am și înțeles însemnătatea lui Bârseanu pentru poporul român, înainte și după moartea sa.

Și după aceea a fost Dr. Horia Petrescu, atât de drag inimii mele și pe care am reușit să-l mențin în lazarul meu timp de patru ani, scăpându-l astfel de primejdii

răsbolului, acela, care îmi povestea despre țara voastră, despre poporul vostru, despre trecutul vostru și despre toate nădejtile voastre viitoare, deșteptând astfel și hrănind în mine stima și dragostea frățască pentru voi. Mi-a vorbit, de asemenea, multe despre „Astra” și mi-a descris greutățile cu care vă străduiți să ridicați nivelul cultural al poporului vostru, să-l învățați iubirea de patrie și de învățătură, și cum printr’o serie de broșuri populare îl feriți de tot ce nimicește corpul și strică sufletul, îl feriți de tot ce desbină familiile și de tot ce sărăcește poporul întreg.

Ceeace însă am apreciat și la voi a fost constatarea că în toate străduințele, precum și în toate publicațiile voastre, ați cruțat și cruțat mereu până acum adâncul simțământ religios al poporului vostru, știind bine ceeace însemnează iubirea și frica de Dumnezeu pentru fie-care îns, și pentru familie, și pentru poporul întreg.

Ţie-mi permis să o spun că am cedit deja, și anume cu mare băgare de seamă, aproape toate scrierile beletristice ale scriitorilor voștri cei mai de frunte, și că la toți am constatat, cu plăcere, un respect crușător pentru eulavla poporului vostru, precum și marea dragoste pentru limba sa. De aci și gratul frumos al scriitorilor voștri transilvăneni, născut din bogatul izvor al limbii populare.

Permiteți-mi să aduc tuturor acestor străduințe nobile și cu adevărat patriotice ale „Astrei” omagiul bucuros, dorind ca Dumnezeu să binecuvinteze în viitor toate lucrările ei.

*

Importanța Unitii. — Comemorare. — Mi se pare potrivită asemănarea Neamului românesc și a istoriei sale cu stejarul milenar care și-a înfipt rădăcinile adânc în pământul natal, în cetatea tare a Carpaților, trunchiul puternic i-a crescut în înălțimile senine, iar ramurile lui au adumbrat dealuri și văi, șesuri și râuri, o țară întreagă, dela Nistru la Tisa.

Deacuri de-arândul ramurile lui împărătești, paterea lui de viață, rodul acestei puteri, — au fost frânte de aspre vijelii, năvălind din șesurile necuprinse ale răsăritului, din întunerecul dela mișcă-noapte, prin poarta deschisă a stepii dela apus sau dela mișcăzi, când începu să strălucească semiluna în locul crucii pe Biserica Sf. Sofii.

Potopul năvălirilor a fost periodic, veacuri întregi. Ramuri crude, unele abea crescute, mai târziu ramuri puternice ale stejarului milenar, au fost rupte în năvala păgână, în sbuciumul și încordarea supremă de apărare. În trecătoarele, surtele restimpuri de liniște, de pace, abea era timp pentru creșterea nouilor crengi.

Mai târziu, sub dominații străine, ramurile cele mai sănătoase, cele mai puternice, au fost tăiate pentru câmpurile de luptă streine, pentru întărirea puterilor dușmane care ne robeau. Și, nu odată, crengile rămase libere au fost năpădite de roiuri de omizi cari au devorat cu lăcomie frunza lor verde, nu le-au lăsat să ajungă la înflorire, și le-au uscat. Ademenți de puterea ce o puteau avea la asupritorii noștri câți dintre fiii neamului, părăsindu-și legea, nu s'au schimbat în securi pentru stejarul românismului, câți nu au sporit puterea de viață, de creație, de apărare a altor popoare, sărăcindu-ne pe noi!

Dacă neamul românesc ar fi fost numai un popor de coloniști, cu un trecut nici de două veacuri, când Dacia a fost părăsită de acvilele romane, nu s'ar putea explica rezistența lui extraordinară și continuă creștere pe aceste plajuri. Dar rădăcinile lui adânci au fost crescute între Nistru și Tisa de strămoși mai vechi decât romanii, de neamul și el milenar al Geto-Dacilor, din nobila seminție tracă. Altoirea romană s'a făcut pe un arbore puternic, a înflorit în limba cea nouă, și în câteva calități de rasă care au complectat fericit moștenirea.

După cum doi voinici cari se iau la trântă dreaptă se razimă tot mai tare de pământ, voinď parcă să se fixeze în el, aplecându-se spre el ca spre dătătorul de putere, tot astfel Neamul românesc, în cumplita vijelie a trecutului, cu cât își pierdea mai multe crengi în luptă, cu atât a pătruns mai adânc cu rădăcinile în pământ, cu rădăcinile străvechi și cu cele noi. Și din adâncuri a scos tot nouă putere de viață românească, din acelaș zăcămant sufleteasc, din aceeaș moștenire, din aceeaș tradiție.

Din rădăcinile din adâncuri și din ramurile rămase, crescute la loc sau nou născute. Pentrucă acestea, după ce trecea potopul de întunec, se scaldau în acelaș soare ca mai înainte, erau adiate sau puse să cânte de aceleași cânturi, vedeau acelaș sentin, priveau în aceleași depărtări ca și strămoșii. Pecetea sufletului noului popor era întipărită de veacuri pe întreg ținutul locuit de el, și ea n'a mai putut să fie schimbată.

Desnaționalizarea, în cele mai multe cazuri, nu vine decât din cultura streină, din nouille izvoare care pătrund până la rădăcinile vieții unui popor și-l fac să poarte în circulația lui psihică suc strein.

Numai din aceeași sevă nouă se poate altera floarea națională, sau poate fi schimbată cu una streină, cu rod strein. Câtă vreme un popor nu vine în contact cu o cultură streină, nu-i este impusă, sau nu este ademenit de ea ca de una superioară, el trăește din resursele sale firești, și ori cât ar fi clopârțit, ce crește la loc, crește identic.

Dacă neamul românesc s'a putut păstra fără alterări adânci, cu moștenirea lui sufletească străveche, pe lângă motivele pomenite mai înainte, a mai contribuit în măsură mare și faptul, că popoarele cari au năvălit peste pământul lui, s'au l-au subjugat în propria lui țară, n'au fost popoare de o cultură superioară celei românești, ori n'au ajuns în mod conștient să lucreze pentru desnaționalizarea noastră

decât de-o sută și ceva de ani, când au putut ajunge și ele la o cultură națională.

Este un fenomen istoric vrednic de atențiune, cercetare și adâncire: în pragul avântului mai mare de cultură și civilizație la popoarele din Apus și Răsărit, de unde putea veni primejdia desnaționalizării prin suflet strein, — au început cu pași repezi și sforțările noastre pentru o cultură națională. Ca și când Nația însăși, prin cei mai aleși ai ei, ar fi simțit primejdia ce se apropia, și s'a pregătit de apărare.

* * *

Importanța epocală a unirii tuturor românilor într'un singur Stat mi se pare că trebuie să o vedem în aceste două fapte: prin unire ramurile sănătoase și puternice ale trupinei românești nu mai sunt tăiate pentru jintele și folosul străinilor; sângele nostru nu se va mai vărsa în viitor decât pentru apărarea și creșterea puterilor naționale. Și al doilea: desnaționalizarea prin cultură streină nu mai este posibilă, oricât de strălucitoare ar fi, după ce ne este dată posibilitatea culturii naționale, a propriului izvor de viață, pentru întreg neamul.

La un veac și ceva după începerea ofensivei de desnaționalizare prin mijloacele cele mai sigure, acele ale culturii streine, legile istoriei care nu pot fi născute numai din necesități de ordin material, au făcut să ne avem cetatea noastră, dela Nistru până în șesul Tisei, cetate ce se va întări mereu prin creșterea conștiinței naționale prin cultura românească.

Cu cât potrivnicii din Ardeal, Basarabia și Bucovina, grăbeau și intensificau mijloacele de desnaționalizare a românilor, cu atât creștea la noi gândul și hotărîrea unirii. Nu vrem să fim pesimiști, dar îmi pare că amânarea unirii cu numai un veac, ar fi aflat și în Basarabia și în celelalte provincii supuse, cu mult mai puțini români. Nu din motivul că puterea de rezistență națională ar fi scăzut, ci din pricina tot mai copleșitoare a culturii și educației streine, care ataca sucul psihic al nației.

Cred că dacă vom socoti numai rezultatul maghiarizării în pătura cultă, și chiar în masele populare din apus, al germanizării din Bucovina, al rusificării din Basarabia a aceleiași păture culte, în ultimele șase decenii, afirmația noastră se poate considera întemeiată pe realitate, nu izvorâtă din pesimism.

Dorba că „Românul în veaci nu piere“ e dureros desmințită de progresul desnaționalizării în deceniile amintite, și tocmai în epoca de ofensivă culturală a neamurilor oprimate.

Ne putem face o idee ce-ar fi urmat în altă sută de ani dacă Basarabia ar fi rămas sub ruși, noi sub unguri și bucovinenii sub germani, chiar dacă aceste popoare rământeau înfrânte prin războiu, dar înădădăcă eșiau biruitoare, potențând atacul cultural pentru desnaționalizarea noastră!

Vreme de așteptare nu mai era nici în Basarabia, nici în Ardeal, nici în Bucovina! Principiul autodeterminării naționale, care dacă nu

va fi fost în întregime la temelul ultimului războiu, dar a eşit biruitor peste socotelle oamenilor şi a schimbat harţa politică a Europei, era porunca evoluţiei umanităţii către un nou grad de perfecţiune, şi în deosebi pentru a împiedeca pierrea, prin cultură şi dominaţie străină, a elementelor sale constitutive a popoarelor. Prin acest caracter nou, războiul mondial, ca şi tratatele de pace, a deschis cu adevărat o epocă nouă în viaţa Europei, dacă nu a omenirii întregi.

* * *

Pornind din aceste consideraţii şi convingeri, azi, în ziua când se prăznuieşte împlinirea alor zece ani dela unirea Basarabiei, societatea culturală „Astra“, prin secţiile ei ştiinţifice-literare, îşi aduce prin osul de închinare fraşilor dintre Nistru şi Prut, intelectualilor ca şi jărănimel, pentru marele act naşional, întâiul, după începerea războiului mondial, care nu mai lăsa să bănuim, ci să fim siguri de izbânda finală definitivă a idealului naşional de unire politică a tuturor românilor într'un singur Stat.

Spiritul vremilor noi, porunca acestor vremuri a vorbit adânc în instinctul şi conştiinţa naşională a Moldovenilor dintre Prut şi Nistru. Indată lângă prăbuşirea jărăsimului ei hotărăsc să rupă lanşurile robiei. Într'o vreme când nime nu ştia ce puteri noi se vor putea ridica în urlaşul imperiu, ce primejdii îi pot paşte de peste Nistru; într'o vreme când Regatul liber era ingenuchiat, cu duşmanul stăpân pe trei sferturi din ţară, Basarabienii se constituie în „Republică moldovenească“. Sufletul Naşiei întregi nu numai a celor concentrate pe pământul sfinşit de eroism şi de suferinşe, a Moldovei libere, simşta de-atunci, ştia: ce însemnează, aceeaşi Republică Moldovenească era întâia şi ultima etapă către unirea definitivă şi fără condişii cu neamul întreg. După puşină vreme Republica Moldovenească cere, într'adevăr, protecşia armatei române împotriva bandelor ce rămăseseră să se scurgă peste teritoriul său din fosta armată a Ţarului. Cântecul naşional, pe care-l învăşasem în copilărie două generaşii ale românilor de profundenea:

Hai cu Domnul Sfânt,
Haidaişi peste Prut,
Să păzim pământul
Care l-am avut,

se schimbasese acum în realitate: îi cântau armatele române cart trecură râul la granişă nedreaptă. Iar, peste un an unirea fără condişii a Basarabiei nu se săvârşeste între împrejurări materiale mai fericeite: noua religie a bolşevismului cuprinsese şi stăpânea Rusia, Mackensen frona la Bucureşti, pacea care mutilase trupul vechiului regat era iscălită, puterile centrale biruitoare întră pe câmpurile de luptă, românii dintre Ardeal şi Bucovina, căzuşi pe fronturile străine, iar acasă umilişi, puşi cu fruntea în jărănă.

În ce credea, în ce nădăjduia Basarabia când a hotărât unirea? Nu în ceea ce vedea și în ceea ce dorea și aștepta din adâncurile sufletului național. Între împrejurările de atunci unirea ei n'a fost numai un act național, ci și unul de înalt eroism: își pecetluse soarta de a neamului întreg, într-o vreme când acesta se sbuciuma în chinuri de moarte, când viitorul lui era încă amenințat.

Unirea Basarabiei n'a fost atunci pentru românism numai balsam pe răni adânci, ci a crescut sufletul unui neam întreg, a fost o izbucnire de lumină în noaptea grea, arătând strălucirea luceafărului care nu avea să se mai stângă: credința în izbânda finală a idealului.

Pentru această uriașă creștere a forțelor credinței, fie binecuvântată în vezi inima și voința care au știut atunci bate și voi românești! Prin aportul de ordin psihic ce ne-a adus atunci tuturor, Basarabia Moldovenească și-a plătit toate umilirile de peste o sută de ani, suferite sub cotropitori, și-a plătit întreaga datorie către neam, și-a dovedit pentru vece patriotismul și s'a schimbat în Basarabie românească.

Țară de dulei coline ce curg dela Miază-noapte la Miază-zi, cu văile largi, cu șesuri extinse, cu podișuri rodnice, cu pășuni bogate, cu pământ negru, Țara stăpânită de voievozii Moldovei, după ce neamul ajunsese de mult, cu plugul și cu turmele de oi la Nistru și la mare, e azi trup din trupul Patriei comune. „Dalurile lui Traian“, măgurile scitice, ce se înalță în zare, au ajuns în stăpânirea autohtonilor străvechi. La Nistru buctumă din nou arcașul lui Ștefan și urmașii păcălabilor străjuiesc țarași la cetățile de hotar.

Țăranul bun și blând, cu un adânc fond sufleteș de spiritualism, de visare, cu străvechea cumințenie filosofică a neamului de preluțnădenea, disciplinat prin moștenirea sufletească mai mult decât alte neamuri prin educație militară sau civilă, iubitor și doritor de temeiurile păcii și ale prosperării prin legile unei dreptăți de fier, ară în brazdă proprie, invașă și se închină în limba lui, nu mai dă „muscait“ cum nu mai liferăm noi „cătane“, ci-și apără ca soldat propria țară.

Credem cu tărie în hărnicia lui, în resursele sale sufletești pentru o cât mai înaltă cultură și civilizație. Am văzut regiuni întregi pline de bălării, trecând de-acurmezișul Basarabia, în vremea marelui proprietăși. N'am mai văzut un petec de ogor nelucrat după ce țăranul basarabean s'a făcut stăpân pe pământ.

Intellectualul basarabean, care a mers mereu în fruntea acțiunii pentru pregătirea unirii, a scăpat de-acum de ademănirea culturii rusești, a puterniceii literaturii ruse din ultimul veac, a veciniceii frământări de curente sociale ce sfășie unitatea sufletească a unui popor uriaș dar neașezat încă definitiv pe însușiri de rase brutoare într-o direcțiune, revine încetul cu încetul la izvoarele culturii naționale, cu sufletul adâncit, folositor de marile curente culturale și sociale din Rusia și altoit tot mai mult în claritate latină.

Românismul basarabean se alătură azi, într'un singur corp, românismului nord-estic, moldovenismului românesc, acelei părți din rasa noastră care ne-a dat și până azi aproape pe toți cei mai mari artiști ai noștri. Puterea de creație culturală, artistică, a nației noastre a fost sporită. Din munca, lupta, suferința și visul împreună, suntem siguri că elementul românesc din Basarabia va însemna mult în viitor pentru cultura națională.

Nu mai ogorul sufletească să fie desțelenit cât mai îngrabă, cu tact fin, cu dragoste întreagă, prin toate mijloacele culturii naționale, având la temelie o bine organizată viață economică, administrativă, un superior serviciu de împărțire al dreptății și de respectare a legilor.

Atunci, și nu va trece mult până atunci, elementul național care stă ca un zid neclintit sub valurile sociale ce bat de peste Nistru și apără civilizația Europei, va rămânea cetate nebiruită pentru românism. Dom putea să desțepim din morți vechiul cântec răsunător

Hotine, Hotine,
Așine-te bine
Că musealul vine.

și credința nu va fi desmințită. *)

I. AGĂRBICEANU.

Cronica Literară.

George Coșbuc. *Cu prilejul alor zece ani dela moarte.* Copleșit de suferințe trupești și sufletești, în izolarea grea din capitala copleșită de dușman, după ce fu martor al încordării fără nume, al supremelor eforturi făcute de poporul de țărani dela Carpați, Dunăre și mare, pe care-l cântase în viața lui dela țară și-l slăvisese pentru luptele eroice dela Pleșna, George Coșbuc închide ochii blânzi și visători altădată, arși acum de pară suferinții mute, către mijlocul luminatului luna Mai. Nu i-a fost rânduit de soarta nemilosivă să vadă biruința deplină a neamului pe care-l iubitese din adâncuri afunde, mistice, în cari ființa lui se confunda cu a poporului întreg. Dar nu avem nici o îndoielă că marele lut suflet vibrător până la suferință, a prins adierile realității viitoare. Apucase Mărășeștii, apucase unirea Basarabiei. Și chiar de a'ar fi stins înainte, el nu se putea îndoi de viitorul nației sale; sufletul prorocilor și al poezilor vede în depărtări.

Și totuși, G. Coșbuc a închis ochii cu pară suferinții în ei. Poezii încă sunt oameni, iar cei mari, cum a fost feciorul preotului dela Hordău, din munții Nășăudului, nu pot evita de a se gândi și a cerca să înțeleagă tragedia existenței care se sfârșește. De ureau ori ba, misterul nepătruns îi torturează, chiar dacă se îngrădese cu credințe și concepții care să-i facă tari, insensibili, în fața lui.

Adierea morții umpluse sufletul lui Coșbuc cu vr'o doi ani înainte, pentru a nu-i mai părași, când și-a pierdut, într'un accident stupid

*) Ținută la 29 Aprilie 1928, în Aula Universității din Cluj.

de automobil, pe unteul stu, tînăr de mare talent, în care poetul își vedea continuarea ființei sale.

Cu ani înainte, în floarea tinereții, G. Coșbuc pusese în fața morții pe mama lui Fulger, pe tatăl eroului, a cărui moarte o veste,

În goana roibului un sol
Cu frâu 'n dinți, cu capul gol,
care

Răsare, erește 'n zări venind,
Și zările de-abia-l cuprind,
Și 'n urma-l corbit croncănind
Aleargă sfol.

Se pusese pe sine însuși în fața morții, ca spectator. Și în avem alte versuri românești în care durerea părinților în fața fulgerătoare morți a fiului, durerea spectatorului, să fi fost mai cuplît simțită, mai monumental exprimată:

Sărmanul craf! Când l-a văzut
Și când de-abia l-a cunoscut,
Cu vuet s'a izbit un pas
De spaimă 'n latari și-a rămas
Cu pumnii strănșți, fără de glas,
Ca un pierdut.

Dar mâne va mai fi pământ,
Mai fi vor toate câte sunt?
Când n'ai de-acum să-l mai privești
Pe cel frumos cum însuși ești,
De dragul cui să mai trăiești
Tu, soare sfânt?

Iar suferința mamei la moartea lui Fulger e de-un tragic antic, profund și desnădăjduit uman:

Ce urmă lasă șoimii 'n sbor,
Ce urmă pești 'n apa lor?
Să fi cât munții de voinie
Ori cât un pumn să fi de mic
Cărarea mea și-a tuturor
E tot nimic.

Dumnezeu însuși, în astfel de clipe în care muritorul își ispășește toate bucuriile unei vieți — ajunge un „nedrept stăpân“ care ne „pismuește norocul“ ca „un păgân“.

- De ce să cred în el de-acum?
În fața lui au toți un drum,
Ori buni ori răi, tot un mormânt!
Nu-i nimeni drac și nimeni sfânt!
Credința-i val, iubirea-i vânt
Și viața fum.

Și însuși poetul, spectator al înfrângerii părinților lui Fulger, îl crimează împreună cu bătrânii

„Și tu, cel spre bătăi aprins,
Acum ești potolit și stins!
N'auzi nici trîmbițele 'n vîi,
Nu vezi cum sar grăbiți ai tăi,
Râdeai de moarte prin bătăi,
Dar ea te-a 'nvins!

Cu făclioara pe-unde treci
Dai zare negrilor poteci..

Am dat aceste citate pentru a ne putea face o umbră de gând ce va fi simțit G. Coșbuc, când i s'a adus vestea morții fiului său! Și pentru ce i-a umplut sufletul pustiu al morții dela această clipă fatală!

Marea sensibilitate care trăiește în sufletul poezilor e pentru noi izvorul bucuriei de-a gusta creațiile lor, dar pentru ei este, de cele mai multe ori, povară tragică, cruce de plumb, foc mistuitor până la serum, până la cenușe.

Și dacă eu prilejul pomenirii lui Coșbuc avem dreptul să ne delectăm în opera genului său creator, credem că avem și îndatorirea frățască să vărsăm o lacrimă și în aceste zile depărtate, pentru durerea care i-a frânt viața.

Dine o clipă pentru fiecare din muritorii, când tot ceea ce au zidit și au creat, nu mai are nici un preț în ochii lor, chiar dacă ar fi fost „cât munții de voinici“ în opera lor, și nu mai rămâne decât durerea, sfășierea lăuntrică. Cîstindu-o pe aceasta aducem un prinos omului-frate, în ceea ce are mai greu de biruit în viață.

În versurile citate din „Moartea lui Fulger“ vorbește simțirea, sentimentul, vorbește înfrângerea omenească în fața tragicului, nu concepția lui G. Coșbuc asupra lumii și vieții.

Această concepție Coșbuc a avut-o ea om, ea poet, ea gânditor, și ea nu este alta decât aceea a neamului nostru, din adâncurile sufletului ale cărui a vorbit, cu care s'a identificat deplin prin însăși structura și moștenirea lui sufletească.

În acești poezie filosofează:

Un sfânt de-al cărui chip te temi,
Abea te-aude când îl chemi:
Bătrân ca vremea, stălp rămas,
Născut cu lumea într'un ceas,
El pareă-i utul parastas
Al altor vremi.

Bătrânul e personificarea sufletului popular, a înșepciunii străvechi a neamului și aprobându-l pe el, Coșbuc ne arată și concepția sa asupra lumii și vieții.

„De ce să 'ntrebi, viața ce-i?
Așa se 'ntreabă cei mișei,
Cei buni n'au vreme de gândit
La moarte și la tânguit..

Zici fum? O nu-i adevărat!
Război e, de viteji purtat,
Viața-i datorie grea
Și lași se 'ngrozesc de ea

Trăiește-ți, Doamnă, viața ta!
Și-a morții lege n'o căta..

Dar știu un lucru mai presus
De toate câte ți le-am spus:
Credința 'n zilele de-apoi
E singura țârie 'n noi,
Că multe-s tari cum credem noi
Și mâne, nu-s!

Iar concepția bătrânului asupra lumii și vieții e completată și concentrată, în aprobarea poetului, de glasul ce se ridică din „bubuitul frânt al bulgărilor de pământ“:

Nu cerceta aceste legi,
Că ești nebun când le 'nțelegi!
Din codru rupi o rămurea,
Ce-i pasă codrului de ea,
Ce-i pasă unei lumi întegi

De moartea mea!

Este atitudinea naștei noastre în fața vieții și a morții. A-și plânge pe cei duși cu mare frângere de inimă, ca la sfârșitul lumii, dar a ști că plânsul e zadarnic: legile lumii nu pot fi biruite; te resemna în ceea ce nu poți schimba, mângâindu-te cu credința creștină și străveche tracă, a nemuririi

„Mă 'ndoesc, dar nu mă frâng
Gândurile morții“;

Și iarăși:

„De durere chin mi-e somnul
Foc și fiere tratul meu,
Dar tu laudă mereu,
Suflete, pe Domnul!“

A nu închide ochii, când durerea-ți dă răgaz, în fața frumseților bucuriilor vieții; a te înțeșta cu eroism în lupta ei, a-ți trăi viața, — iată concepția naștei noastre și a cântărețului său G. Coșbuc, asupra lumii și vieții.

La temelul ei stă un puternic fond de sănătate și de optimism. Viața să ne-o trăim așa cum ni-e dată, cum ne-o putem lupta; din gândurile negre ale morții nu te alegi cu nimic: un tânguit zadarnic. Ceea-

ce nu împiedică însă simțirea până în adânc a marilor dureri, și mai ales a celei capitale care paște pe pământeni, a morții. Dar moartea e departe, viața e aproape, e în fața noastră! Și viața e frumoasă, iar lupta ei este datorită de bărbat! Datorie grea, dar de care numai cei lași se îngrozesc.

Și e frumoasă, ademenitoare, plină de sevă viața, mai ales în tinerețe și mai cu seamă în mijlocul măndrețelor naturii!

* * *

Și, cu această concepție asupra lumii și vieții, cu sensibilitatea lui rară și adâncă în fața înmuguririi ei ca și a splendorilor sale, iată-l pe tinărul cântăreț G. Coșbuc, flăcău în rând cu flăcăii satelor, senin și sprinten, venind pe „luncă hăulind“, plin de optimismul și sănătatea muntelui și a câmpiei, că fagurul de miere, că toți tovarășii de vrâsta sa, crescuiți la sinul naturii, întâia și cea mai mare învățătoare a omului. Căci ea, firea incunjurătoare și mai ales cerul de zi cu soarele strălucitor, sau cu norii grei, plini de furtună, alungați de vânturi, — cu cerul de noapte „per amica silentia lunae“, sub tainica lumină a stelelor; și mai ales pământul, mama noastră, verde și înflorit în primăvară, moșind de viață, cu creșterea puternică în vară, greu de roadă aurie toamnă, alb și nemărginit sub giulgiul de zăpadă iarnă, — firea incunjurătoare, deci, e însăși icoana vieții neschimbate, mereu și periodic repetate, a nepăsării, conștii par'că, de legile imutabile ce-o cărmuiesc, răsând în lumină sau înfristându-se în întunerec, după cum e rânduit să se întâmple, — dar mereu plină de viață, mereu reluând sau pregătindu-se să rodească din nou. Iar marea învățătură ce ne înbie e să ne iubim, să ne trăim viața, fără a ne întreba prea mult, după cum florile nu se întreabă pentru ce înfloresc în primăvară, după ce părinții lor au putezit atât de repede și ele înșile se vor veștezi în curând.

Plin de vigoarea și optimismul omului naturii intră G. Coșbuc în literatura română. Intrarea lui e ca ivirea unui astru nou într-o poartă de lumină, împrăștiind neguri, risipind întunerecul, înseninând sufletele, punând zimbete în priviri și în obrazi, trezind cântecul uitat, coborând ritmul dansului în trup, crescând dorul de viață.

Atmosfera risipită de poezia lui Coșbuc este aceea în care se anemiau talentele literare, sufocate, uluite, de uriașa umbră a lui Eminescu, pe care nu-l puteau înțelege, dar de sub influența copleșitoare a căruta nu se puteau elibera. Gândul fragte al existenței nepătrunse de muritori ridicase, prin genul lui Eminescu, piscuți amețitoare sau săpase prăpastii fără fund. Nouii cântăreți erau ademeniți și de înălțimi și de adâncuri. Dar nu putem vedea nimic, vulturul sburase prea sus, ori se adâncise în prăpastii prea mari. Poezia lui Eminescu creia se parecă o nouă durere și suferință pe pământ; o nouă realitate de care erau atrași și muritori în care nici gândul, nici simțirea lui nu vi-braseră niciodată. Atât îi fusese de oretator genul.

Și această atmosferă în care se oșleau oameni pentru o suferință închipuită, acest pesimism ca în fața unei mari decepții, deși venia după o mare biruință a sufletului românesc, a fost risipită de cântecul simplu, senin și limpede al lui G. Coșbuc, de melodia instrumentului primitiv, cel mai apropiat de natură, a natului.

Marele lui talent se razimă pe un suflet întreg, sănătos, disciplinat, prin însăși moștenirea ce aducea.

Desigur Coșbuc n'a început să scrie cu intenția de-a alunga suflul greu al unui pesimism rău înțeles și adeseori de loc simțit, din poezia română post-eminesciană. El a început să cânte în mod firesc, cum cântă priveghitoarea în zorii dimineții sau în fapt de seară.

Cântecul lui e ca și al fetei din popor:

Eu mi-am făcut un cântec

Stând singură 'n lăsc.

Eu mi-am făcut un cântec

Și n'aș fi urut să-l fac...

Dar fusul e de vină

Că se 'nvârtea mereu,

Și ce cânta 'nainte

Cântam pe urmă eu!

Dar a îmbrăștat negurile bolnăvicioase ale pesimismului, cântând sincer și simplu frumusețile și bucuriile naturii, frumusețile sufletești ale neamului său, frăgezimea tinereții, vigoarea bărbăției, nobleța luptei, creațiile fantastice populare, umplând cu sevă nouă, românească, vechile povești. Robit de frumosul din viață, fie că-l vedea într'o inserare, pe obrazul albi-trandafiriu al unei fete, în sfîlcirea sentimentului nevinovat, în elocotul patimei întregi, în resemnarea în fața inevitabilului, în simțul artistic al neamului, Coșbuc a început să cânte de dragul naturii, de dragul fetelor și al flăcăilor, de îndușorarea pentru părinți, de admirația pentru tot ce descoperea frumos în pământul natal, în sufletul neamului...

Era o altă față a vieții decât cea cântată de Eminescu, era fața ei de lumină. S'a spus că G. Coșbuc e poetul țărănimii. Mai cu dreptate și mai complet s'ar putea spune că el este cântărețul lăturei de lumină, de bucurie, de optimism a sufletului neamului nostru.

Câtă vreme inspirația lui se hrănește din întâiele impresii ale copilăriei, ale juneții, petrecute la sat care până azi e cel mai nealterat adăpost al neamului și cuprinde imensa lui majoritate, — Coșbuc cântă mereu această latură de lumină și de bucurie.

Luafți „Baladele și Idilele“ și eșle mai multe poezii din „Fire de tort“ și vă veți convinge. Chiar unde cântă o durere, cântă una sănătoasă, reală, tare ca o fatalitate.

- „Zările de farmec pline,
Strălucesc în luminiș,
Sboară mierlele 'n tufiș
Și din codri noaptea vine
Pe furțiș...

Cu cofița, pe 'ndelete
Din neveste dela râu;
Și cu poala prinsă 'n brâu
Vin cântând în stoluri fete
Dela grâu.

Și gingașul, etericul și totuși atât de plasticul tablou prea cunoscut, se amplifică mereu cu toată frumuseța inserării.

Dintr'un timp și vântul tace
Satul doarme ca 'n mormânt —
Totu-i plin de Duhul sfânt:
Liniște 'n văzduh și pace
Pe pământ.

Vântul în imaginația poetului, vântul domol, boarea, e o realitate a naturii atât de luminoasă, încât poate fi personificat într'un copil.

De fete mari lunca e plină,
Iar vântul resfătat copil,
S'apropie tiptil-tiptil
De pe sub fagi, de pe colină,
Și fetele cu drag suspină:
O Doamne, Doamne, adăni-l.

Și-l poartă personificat în copil în toată descrierea, cu o delicateță fără pereche și nu mai știi: de dragul lui, fiul naturii, sau de dragul fetelor din lunca.

Paserile călătoare au fost streine 'ntr'alte țări, ele se reintorc aici unde

De frunze și de cântec goi,
Plâng codri toți fără de voi.

Și poetul le întreabă:

Străinilor voi nu le-ați spus
Că doine ca a noastre nu-s?

Și nu-i o mare de lumină în întreaga descriere a verii, care începe superb și clasic:

Priveam fără de țință sus,
Intr'o sălbatică splendoare;
Vedeam Ceahlăul la Apus.
Departa 'n zări albastre dus,
Un uriaș cu fruntea 'n soare,
De pază țării noastre pus.
Și ca o taină călătoare,
Un nor cu muntele vecin
Plutia 'n aeest imens senin
Și n'avea aripi să mai sboare!
Și tot văzduhul era plin
De cântece ciripitoare?

Sau când nu sunt fețe de lumină, raze de soare, natura îi ofera poetului măreția luptei: a vântului cu codrul, a înserării cu ziua, a toamnei cu vara.

Dar cum vom putea stăruî într-o scurtă comemorare asupra ideilor în care înflorește tinerețea vieții omenești, acele neîntrecute versuri clasice care luminează sufletul și sporesc puterea de viață? Alecsandri a scris pasteurile, a scris „Rodica“, dar aici poetul e spectator și se delectează în priveliștea frumosului. Coșbuc se confundă sufletește cu peisagiul descris, cu fetele și flăcăii, ale căror bucurii sau dureri, mici sau mari, le povestește.

Fondul său sufleteșe optimist și sănătos l-a îngăduit arareori lui Coșbuc să se apropie de tragicul ce se poate afla și la sat. Pe desmoșeniții satelor el nu i-a cântat decât o singură dată, în mod colectiv, în puternicul strigăt de voință și revoltă din „Noi vrem pământ“. Pentru el cauza nenorocirii ce putea fi și la sate, în mijlocul naturii, era de ordin social, nu individual. Numai sărăcia și munca peste puteri poate face nenorocit pe omul naturii, pe țăranul român.

Poate și faptul că a crescut într-un ținut cu țărani binișor înstăriți, a contribuit la îndepărtarea aproape totală a laturei de umbră din viața țărănească.

De aceea luați pe rând ideile în cari strălucește tinerețea, frăgezimea vieții, cu fețe și flăcăi, și veți întîmpina pretutindenea râsul vesel, gluma sănătoasă, sentimentul discret, hotărârea mare, resemnarea adâncă.

Iată-l pe flăcăul nedumerit și aprins dintr-o toamnă neînțeleasă a linei, în „Măntoasa“

Vreau de-aici să rup o floare!
Ochii unui inger scump,
Au albastru de cicoare
Și cicoare vreau să rup —
Mai știu eu ce-aș urea să rup! /
Că 'n amiază venind pe vale
Mă întâlnii cu Lina 'n cale
I-am dat fragi, ea mi-a zis: Na-le!
Ți-am cerut eu ție fragi?
Ochii ei frumoși și dragi
Priveau tot spre poala rochii;
S'a pus Lina pe tăcut
Și vedeam că-i umblă ochii,

Umblă ochii,

Ca la șerpi îi umblă ochii
Și mă mir ce i-am făcut?

Iată-o pe fata care-și înfruntă tubitul în „Nu te-ai priceput“,
Tu să fi 'nceput tubitul
Că-i făceam eu isprăvitul —
Tu cu pânea și cuștul
Mori flămând, nepriceput!

Iat-o pe codana „rea de plată“, iat-o pe fata greșită a Morarului care își ia întreaga vină a păcatului și o compătimente pe mamă-sa:

Dormi mamă, dormi draga mea mamă
Să nu 'ntrebi de ce nu dorm eu!
Obrazul ascuns sub năframă
E martur păcatului meu,
E martur amorului meu,
Tu n'ai băgat încă de seamă!

Recitiți: Pe lângă boi, Rada, La oglindă, Calul Dracului. Numai una, Dușmancele, Recrutul, Păstorija, La părău, Spinul, Subt patrifir, Ispite, Dragoste 'nvrăjbită, și întregul șir luminos de teoane dela țară, și opriți-vă la aceea „Subțirica din vecini“, care pareă ne crește însăși nobleța rasei prin discreția și delicateța simțământului.

Ea mergea căpșuni s'adune,
Fragi s'adune,
Eu ședeam pe prag la noi
Ea ca șarpele prin foi
Dine 'nceț, pe ochi îmi pune
Mânile ei mici și moi,
În ureche-o vorbă-mi spune
Râde lung și fuge-apoi.

După ce descrie întregul joc cu o mare delicateță poesia sfârșește:

Stând așa un braț ridică,
Bland ridică
Părul meu pe frunte dat.
Când mă 'ncealț rămân mirat.
„Te-ai întors?“ Și, subțirică,
Ea pe piept mi s'a lăsat
Și zâmbia c'un fel de frică:
„Răule, te-ai supărat?“

Adăugați la aceste descoperiri noi de bucurie și de fericire, creațiile populare din povești versificate de Coșbuc într'o formă măiestră, aducându-le priatru noi, românizându-le mai mult decât erau: „Nunta Zamfirii“, „Moartea lui Fulger“, „Ideal“, și atâtea altele. Ușor vom înțelege atunci pentru ce a biruit poezia lui Coșbuc negurile pesimismului posteminescian.

Era o realitate a vieții românești ce cânta el, laturea cea mai frumoasă, mai plină de lumină a vieții și o cânta cu atâtea sinceritate, putere și artă, încât versul lui a izbucnit dela început într'o formă nouă, originală, cu strofe neuzitate încă în poezia română. Izvorul adânc și puternic fișnea în formă proprie, într'o vreme când nime nu credea că se mai pot scrie versuri decât imitând cadența și strofa lui Eminescu.

Nu vom mai putea insista asupra poeziilor lui de un caracter pur liric, ca „Mama“, nici asupra celor cu subiecte din războiul independenței, atât de populare înainte de unire, declamate în toate școlile sătești, nici asupra adaptărilor sau prelucrărilor de povești popu-

lare, legende, autohtone ori străine. Miel asupra scrierilor lui de educație națională, sau asupra marilor traduceri: *Eneida*, *Divina Comedia*, *Sacontala*. Cadrul acestor rânduri nu se îngăduie.

Coșbuc nu a rămas atât de senin viteaja întreagă. Conflictul dintre sat și oraș s'a resimțit și la el, îndată ce s'a stabilit într'un mare centru. Răutatea lumii, greutatea vieții celei noi, gândul tot mai cercetător al omului matur, au adumbrat și fruntea lui senină. Conștiința amară de care nu poate scăpa nici unul dintre cei mari:

Să fi cât munții de voințe
Ori cât un pământ să fi de mie
Viața mea și-a tuturor
E tot nimie,

conștiința că nimie nu însemnezi organic sufletește pentru alții, pentru viața vecinic improspătată:

Din codri rupi o rămurea,
Ce-i pasă codrului de ea?
Ce-i pasă unei lumi întregi
De moartea mea?

conștiința aceasta a omului superior n'a putut să-l lase nealterat, mereu senin: trebuia să-și trăiască viața așa cum i-a fost dată: de mare talent.

Avem și noi dreptate, au și oamenii mari.

Noi, o nație întreagă, lumea întreagă, profităm pe urma lor: Prin creațiile lor ne lărgim sufletul, ne așezăm cugetarea, ne adâncim sentimentul, ne creștem puterea de viață. Bem cu lăcomie din izvor, dar nu pentru ei, ci pentru noi. Ei ne înviorază, trăește în noi, împărțit în mii de fărâme. Dar noi nu ne mai gândim la izvorul bogăției, ci la ea, la noi înșine. Ei trăiesc în noi și în urmași, dar nu mai știu nici ei, nici noi, despre aceasta:

Numai puterea, valoarea calificativă, energia neamului, crește cu fiecare mare operă artistică. Misterul nașterii marilor creații e urmat de acela al fructificării, prin ele, a altor suflete și de altul, vecinic nepătruns, în care se coboară autorii lor: ce duc cu ei din ceea ce ne-au lăsat nouă? Ori sunt numai vestitori de-o ellpă a puterii creatoare a Celui Preaînalt?
I. AGĂRBICEANU.

George Ranetti. E greu să te împaci cu gândul, că un scriitor vesel încă trebuie să moară, ca toți oamenii.

Să fi-l imaginezi, cum boala îl jînuie de pat, cum zîmbetul îl încremenește pe buze, cum se sbate în dureri, până ce ochii i se împăinginesc și rămân așintși, cu o lucire stranie, departe, *dincolo*...

Să-l vezi apoi pe catafale, cu buzele livide, cu nasul subțire, cu mâinile ea de ceară, încrucișate pe piept!

E un paradox, par'că!

Oamenii veseli, cari te-au făcut să zîmbești, când le cetești scrisul, se înșiruie printre binefăcătorii omenirii. Insuși Schopenhauer le recunoaște acest merit, cu toate rezervele lui de pesimist.

Are viața destule poveri și neajunsuri, ca să-ți încrețească fruntea înainte de vreme, și o glumă, un umor discret, te face să zîmbești, să uiți necazurile, și să râzi și tu.

* * *

George Ranetti era iubit în Ardeal, pentru umorul lui sănătos pentru verva-i infatigabilă. Știa să rezume, în câteva rânduri spirituale, adevăruri, și să te surprindă prin calambururi.

Pe atunci nu se cunoștea în Ardeal aseușișul luptelor de partid din vechiul regat, și glumele „Furnicei“ ne introduceau în vârtejul lor, cu verva „unchiașului sfătos“.

După doi-trei ani de împrietenire, cunoșteam din caricaturile „Furnicei“ pe toți bărbații de stat de dincolo de Carpați, și era o mare bucurie, când în ședințele Camerii, îi recunoșteam.

(Pe atunci erau puțini ardeleni, cari simțeau trebuința sufletească, să meargă *măcar odată pe an* la București, în zilele de vacanță, sau la 10 Mai. (Istăzi acest rol revine multora, cari până la 1919 n'au văzut Bucureștii niciodată!)

Inchidem paranteza...

* * *

„Furnica“ s'a cetit la noi chiar dela înființarea ei. Cu toată opreliștea severă, o aveam săptămănal, și când se înapoia pr'un prieten dela București, îi făcea o mare plăcere, când îi spunea: Ți-am adus figarete „Pelișor“ și două „Furnici“. Unele glume, fără perdea, erau o lectură neobișnuită pentru noi, dar umorul sănătos și satira de un naționalism intransigent, ne captivau.

Am urmărit-o număr cu număr, până prin 1914, când o caricatură îl prezenta pe Franz-Iosef, într'un cărucior, cu mâinile și picioarele ciuntite, implorând ajutor.

* * *

Ne opintim acum de sarcina ingrătă, de a prinde în câteva rânduri de parentare, *talentul* lui George Renetti.

Talentul lui se volatilizează în atâtea colecții de ziare și reviste, împrăștiat cu dărnicia unui Croesus.

Scriitorul remareat, dela început, de ochiul ager al Măestrului Caragiale, care vedea în el un succesori, a intrat în vâltoarea ingrătă a muncii cotidianelor. Seria grăbit, cu o rară ușurință, fără să aibe răgazul să-și revizuiască scrisul. Paginatorul îl pândea dela spate, și îi lua fila abia uscată de cerneală, s'o ducă, în grabă, la tipar.

Totuș, un ochiu dibaciu, un tovarăș de muncă al lui ar putea să ne dea multe pagini cari vor rămăne, *scriitorul* supraviețuind gazetarului.

Din talentul ce s'a fărâmițat în bani mărunți, se poate ușor reface valoarea lui *în aur*.

* * *

Găsește în bibliotecă singur *Fabulele* lui, („Biblioteca pentru toți“) din cartă reținem câteva rânduri.

„Biju și Grivei“ e veșnica ceartă dintre jaură mică și frizată și dulăul, care veghiază și își face datoria.

Morala fabulei:

De pildă poți să presupui
Că domnișorul Biju nu-i
Decât un moftangiu d'acei
Ce-s meșteri doar să lingusească
Pe când dulăul de Grivei,
E muncitorul harnic care,
Lipsit adesea de mâncare
Și totdeauna de trufie,
Din viață doar atâta știe:
De jertfă și de datorie.

Acelaș remarcabil talent de fabulist în „Herr von Frankfurter și Nenea Cartaboș“, „Omida și furnica“, „Calul de curse și calul de saea“, „Bătrânul bard“.

În „Legea talionului“, un calambur, (și nu o fabulă):

De-o zi întreagă nu mâncasem,
Două ochiuri comandasem,
Când un client, intrând în birt,
Îmi luă un ochiu din farfurie,
Fără să-mi ceară voie mie.
M'aprinde ca un biton de spirit,
Și mai războinic ca Kuroki,
Mă năpustese la ticălos,
Cu fureculița, și i-am seos,
Cu 'nverșunare eruntă, ochii.

Morală

Ochiu pe tru ochiu.

Mai reținem, de încheiere, câteva rânduri din „La mare“ din ciclul „Diverse“, în cartă se evidențiază *poetul*:

La țară-i selava ta Natura... Da!
Ești împărat! Dar ta... vil încoa,
la vin' pe țărnul mării împărate,
S'auzi, să vezi, cum... și se sbate,
Ca un gigant nebun pe care-l leagă...
Și pare'ar sta să 'nghită lumea întreagă!...
•S'o vezi apoi dormind surăzător,
Ca fețele la 'ntâitul lor amor,
Și 'nceț încetișor s'auzi cum cântă
Talazurile ca o orgă sfântă
Un cânt de leagăn ne mai ascultat

— Și 'n fața mării, mândre împărat,
A mării ce desmiardă și sfărâmă —
Te vei simți mai mic decât o rămă!

Cronicarul literar ne va da, la timp, măsura talentului lui.

AL. CIURA.

*

† **Ion Dragoslav.** A murit la Fălticeni, târgușorul din Nordul Moldovei, Ion Dragoslav, povestitorul popular, care înainte de războiu, ne-a dat, în intervale scurte, vr'o patru volume de proză, bine apreciată, de povestiri și povești, snoave și amintiri.

Cu talentul real cât l-a avut, dacă era puțin mai îmbulzitor în lume, dacă s'ar fi priceput cât de puțin la reclamă, numele lui ar fi, desigur, mai bine cunoscut, și chiar cititorilor de după războiu. Dar scriitorul coborât din nordul Moldovei în mijlocul Bucureștilor, a rămas un neadaptabil toată viața, un neajutorat, o fire de boem dintre aceia ce urmează lozinea nu știu cărui sfânt sau filosof: „Omnia mea mecum porto“. Se desinteresa chiar de soarta lucrărilor sale, și-i plăcea să-și uite de sine hoinărind, contemplând natura sau păzând cu ceasurile, un seun de cafeana.

A fost un scriitor modest, și atât cât este, e un adevărat născut, iar nu făcut. A povestit în graiul simplu al țaranului moldovan, graiu nemeșteșugit, și totuși așa de captivant.

În „La han la trei ulcele“, „Povestea trăznetului“, „Amintiri“ sunt calități de povestitor adevărat, deși însuși autorul nu s'a gândit vr'odată că va fi pus de-un critic alături de Creangă.

Dragoslav s'a încăpăținat să rămână mereu țaran. Moldova-i era mai dragă decât ori ce pe lume, și adeseori nostalgia îl punea pe drum până la Fălticeni.

Nu era dintre scriitorii invidioși: îi plăceau toți cei talentați și știa face deosebirea între el și alții mai înzestrați. Vorbea chiar c'un fel de revoltă — atât, cât putea încapa într'un suflet blajin ca al lui, — despre pizma unora dintre scriitorii noștri cari nu pot suferi pe alții. Apoi se împăca repede. Sentimentul lui se risipea, părea incolor, ca și întreaga lui înfățișare.

Ca lectură pentru masele populare, pentru bibliotecile sătești, pentru cele ale școlilor secundare chiar, proza lui Dragoslav poate fi folositor utilizată.

Volumele lui vor fi citite cu plăcere de ștutorii de carte delă țară, de cititorii de povești, deci tocmăi de pătura socială către care se îndreaptă ofensiva culturală.

A sfârși cu stereotipul ce însoțește necroloagele scriitorilor români: „A trăit și a murit sărac“, cred că ar fi o ofensă pentru memoria lui Dragoslav, — așa de puțin i-a păsat lui de felul de trai ce i-a fost dat. Odihnească în pace!

I. T.

*

Stagnarea literară în Ardeal. Sub titlul de mai sus „Transilvania“ a publicat în numărul trecut un articol al colaboratorului nostru dl Sevaſtian Doicu, în care se insistă asupra câtorva aspecte din ceea ce se numește „stagnarea literară din Ardeal“, o chestiune sulevată de multe ori în publicistica noastră. Articolul nu avea pretenția să stăruie asupra tuturor problemelor, mărginindu-se mai mult la relevarea scriitorilor ardeleni înainte sau de după unire, a căror activitate a putut-o urmări mai de aproape. (Colaboratorul nostru a lipsit mai mulți ani din Țară.)

Astfel dintre scriitorii ardeleni din generația dela „Luceafărul“, — cari continuă să scrie și acum, nu au fost amintiți dnii *Zaharia Bârsan*, *I. U. Soricu* și dșoara *Ecaterina Pittș*, cari au publicat versuri în diferite reviste din Ardeal sau de dincolo de Carpați. Îndeosebi *Zaharia Bârsan*, pe lângă „Poemul Unirii“, ne-a dat câteva poezii lirice de o superioară inspirație, asemenea și dșoara *E. Pittș* (în „Societatea de Măine“, „Cosinzeana“).

Au continuat să scrie, totastfel, *Vasile Al. George*, care a publicat volumul de versuri „Pământ“; *Alexandru Lupeanu* (Melin), care ne-a dat o serie de delicioase povestiri în grai popular, pline de umor sănătos; *Horia Petra-Petrescu*, proză și versuri și bucăți de propagandă culturală în „Transilvania“ și buletinele despărțământului Sibitiu al „Astrei“; dl *Mihail Gașpar* a continuat să scrie nuvele și romane.

Dintre scriitorii ardeleni de după război trebuie să amintim pe dl *Iustin Iliescu* cu volumele: „Laura“ — traduceri din poezii maghiari, „Cetățile melancoliei“, „Durerea Neamului“, „Munții noștri aur poartă“. Dsa s'a distins prin bune traduceri din ungurește, în deosebi din Ady, Tot dsa a condus revista „Evoluția“, care a apărut un restimp la Cluj.

Credem că mai putem aminti pe dl *Valeriu Bora* cu volumul de versuri „Disează pământul“, pe dl *Ion Lupu*, cu traduceri din ungurește, pe dl *George Al. Petre*, cu versuri publicate în diferite reviste, de aici sau de peste Carpați, precum și pe colaboratorul nostru *Al. Negură*.

În proza literară nu poate fi omis numele dlui *I. Munteanu*, care a colaborat statornic la revista „Cosinzeana“, și care s'a impus dela întâiele povestiri, prin originalitate, putere de imaginație, un stil viguros și o deosebită preocupare pîntru problemele gândirii. Dsa, cu numărul viitor, va intra între colaboratorii „Transilvaniei“.

Rândurile acestea am crezut să le dăm ca completare a articolului „Stagnarea literară în Ardeal“.

„Redacția TRANSILVANIEI“.

*

Greutățile nu sunt numai la noi! Analizând stăgile din Alsacia și Lorena (din 1928) dna *Jovonne Sarcey*, cunoscuta scriitoare franceză, constată din prilejul procesului dela Colmar: „Dai! În decursul ultimului meu voiaj la Strasbourg, cu câtă

neînțîște sufletească am încercat să înțeleg adevărata lor stare de spirit și cât de curând m'am lîniștit!

„Da, suflă un vînt de furtună peste entuziasmul, care i-a făcut să delireze de bucurie în ziua când au văzut pe la casele lor fluturînd

drapelul francez. Au crezut atunci că la umbra acestor treicitori se va deschide paradisul și că, plecat odată germanul, nu vor mai avea decât să se îmbete de o fericire eternă. Au crezut aceasta, după cum am crezut și noi, în 11 Noembrie, într'o eră de fericire și de prosperitate, fără de nori. Că din glorie am avea berechet... că în ce privește banul, germanii ne vor plăti suma fixată ca desdăunare... Diața era minunată... Și a venit clipa de sbucium sufletesc, după cum a venit pentru Alsacia timpul punerii la probă.

— „Ceeace se petrece la dv., îmi spunea, ieri, faimosul savant danez dl Ehlers, este exact ceea ce preocupă, astăzi, Danemarca. Slesvigul ne-a revenit în mijlocul unei veselii extraordinare; mai apoi au început ciorovăielile (cârcotelile) — adaptarea încă nu s'a îndeplinit. Există legi diferite, obiceiuri neobișnuite. Danezii din Slesvig au ajuns la o fericire precisă, mai puțin ideală decât aceea pe care o visau sub jugul german. Au suferit anumite realități, de cari se supără (protestează), fiindcă le țin de nejuste, nepătrunzându-le cu spiritul. Regretă sau se fac că regretă astăzi comoditățile pe cari le auuseseră sub vechea dominațiune și încă nu văd marile avantagii a situației lor celei nouă. Și-apoi mai sunt agitații, cari întotdeauna pescuiesc în apă tulbure. Dar nu trage la îndoială: fusiunea intimă se va stabili. Trăim epoca vecinic delicată și dificilă a *transiției* și este o lege a naturii că omul duce dorul după ceea ce nu are. Încearcă numai Germania să facă față de a reveni — ai vedea pe toți danezii Slesvigului cum s'ar ridica ca un singur om.

lubesc adevărata lor patrie. „Ceeace este adevărat pentru Slesvig este și mai adevărat pentru Alsacia“ urmează dna Sarcey.

„După neuitatele zile de exaltare, Alsacia, transportată de un zel sfințit, a avut să rezolve de pe o zi pe alta mii de dificultăți materiale. Poți să-i dai în nume de rău clipa de zăpăceală? S'a găsit franceză, uitându-și limba patriei regăsite. I s'au dat legi, cari steteau în drumul rutinei sale și al căror înțeles, deci, de altfel, nu-l înțelegea. Avea o preoșime, care vorbea nemțește și profesori francezi, pe cari nu-i înțelegea. A fost prada păstorilor celor răi, cari, inspirați de Germania, aruncau ulei pe foc, repetând până la sașietate, că „toate mergeau mai bine pe timpul nemților“... (v. „Les Annales“, 15 V. 928)

Trad. H. P.-P.

*
Scrisori din București.

Salonul oficial. Deschiderea salonului oficial, făcută în Dumineca Florilor, ar fi trebuit să fie un eveniment în lumea artelor din capitală și să fie salutăată cu entuziasm de opinia publică, care ar fi putut vedea în această expoziție un semn de îndreptare în viața oficialității noastre, atât de rău acreditată din cauza politicianismului, care o dominează; ar fi putut însemna un triumf al unui vechiu deziderat al artiștilor noștri plastici, cari de mult cereau statului un concurs mai eficace; ar fi putut însemna foarte mult, dacă... între oficialitatea noastră și lumea artistică n'ar exista alte legături decât preocupările curente de artă.

În anul acesta deschiderea salonului oficial s'a făcut în împrejurări cu totul neprietnice. Cei mai de seamă dintre artiștii noștri, cari cu-

noșteau, probabil, intențiunile celor cari avea căderea să aleagă lucrările pentru expoziția din anul acesta; au luat o hotărâre vădit ostilă salonului oficial și au declarat că nu vor participa cu operele lor; ei s'au și constituit în societate aparte și vor deschide un salon neoficial.

Artiștii aceștia prin nemulțumirea lor au fost totodată și interpreții opintei publice, care n'a putut fi de loc mulțumită de felul cum s'au prezentat în anii trecuți expozițiile dela salonul oficial. Se știe, că acest salon se organizează de către o comisiune numită de ministerul artelor. Din nefericire în această comisiune au fost numite persoane, cari stau sub influința așa-zisei arte moderne, care a fost introdusă prin imitație de pseudo-talente și la noi. Nu e locul a discuta aici rolul și valoarea acestei arte, ci vom constata doar atât, că arta este modernă, dacă peste tot e artă, nu poate fi nici înțeleasă și nici purtată de un public, care n'a trecut încă printr'o epocă de artă clasică, cum e cazul cu poporul român. Valoarea artei clasice constă tocmai în puterea ei de a evoca prin propriile sale mijloace senzațiile frumosului, în vreme ce arta modernă apelează la forțele intelectuale ale privitorului spre a putea fi înțeleasă. Cea dintâi va fi simțită și de omul cu facultăți spirituale normale, chiar lipsit de educația intelectuală, dar cea din urmă nu poate fi înțeleasă decât de oameni cu cunoștințe speciale.

Arta clasică caută să redea frumosul, arta modernă realul.

Un artist, care caută frumosul, va putea, eventual, să nu-l realizeze, dar va fi ferit de-a cădea în extre-

mitatea frumosului, care e urâțul. Dar un artist, care e preocupat de realitate, e totdeauna în primejdie de-a trece la urâțenie, dat fiind că viața și fapăturile din lume sunt în majoritate cobârșitoare urâte până la slujenițe. Și limita această duce, în arta modernă, pe o linie foarte îngustă peste o prăpastie deschisă, și în dreapta și în stânga.

Aici e primejdie pentru o generație de artiști fără o continuitate consolidată cum e situația de azi la noi. Și această primejdie devine cu atât mai precară, cu cât salonul oficial, prin felul cum e condus, a reușit să atrăgă din sânul său pe artiștii consolidați în arta lor, deschizând în schimb porțile începătorilor, cari foarte ușor pot interpreta o indulgență sau o concepție de artă temporală drept o consacrare a talentului. Din acest punct de vedere salonul oficial poate cauza efecte chiar contrare celor așteptate dela el.

Nu putem încheia aceste rânduri fără a pune juriului întrebarea cum a putut admite într'un salon oficial pânza cu No. 100 a dlui Iser, care reprezintă o femeie goală într'un fotoliu și având o atitudine direct scabroasă?

Ion Băila.

Literatură de începători. O revistă literară din București, care are pretenția să fie la un nivel intelectual mai ridicat puțin decât cel câștigat în patru clase bune, are obiceiul, apreciabil de altfel, să publice încercările începătorilor ca un stimulent pentru dezvoltarea talentelor abia înnegurite. Revistele de acum 30-40 de ani făceau acest lucru la poarta redacției. Se poate, că prin

procedeu acestia s'au frânt câteva talente la primul lor zbor, dar în schimb au fost curariziji cu siguranță și definitiv mii de liceeni de boala poeziei, făcând din ei burghezi vrednici și părinți cu merite frumoase în ogorul înmulțirii neamului.

Publicarea unei lucrări, ori cât de proaste, n'ar fi în sfârșit o nenorocire prea mare, căci asta li se întâmplă destul de des și poezilor consacrați, dar nenorocirea e fatală când publicarea se face cu o introducere de recomandare și de apreciere cum o face revista din Martie, când scrie: „Dintre toți începătorii de azi, nu e poate nici unul care să aducă o atât de dură și realizată viață“.

Iată cum scrie acest începător: „Închise ochii cum ar fi lovit de-o amintire întristătoare și strânse pumnii. Rânjea și i-se vedeau dinții albi și lași, numai cu unul în șirul de jos stricat și negru. Genele împreunate, cu peri înclieiați de rămășițele fondului, formau două arcuiri negre prea largi și te făceau să crezi că dacă-i va deschide, te va privi cu niște ochi de cal, nu de om.

„Mai păreau două terminațiuni de unghi cu murdărie dedesubt, gata să zgârie.

„Coiful alb, cu stele roșii, căzu de scaun și alergă pe dușumele împrejurul piciorului lui pe care era încă proaspăt imprimat urmele unui ciorap rupt.

„Sări în picioare în mijlocul odăii pe roate care sălta hârâind și ronțâind petrele drumului“.

Am subliat numai cuvintele care constituiesc greșeli de gramatică. Încolo suntem și noi de acord cu redactorul revistei că viața aci e

„realizată și dură“. Dacă numai acestea sunt exigențele față de o lucrare literară, ne mulțumim și noi să le relevăm.

Ion Băilă.

*

O lucrare de Dr. Victor Roth. Academia Română publică în tom. XIII. al Buletinului secției istorice un articol al dlui Dr. Victor Roth, intitulat „Sechs Künstlerbildnisse des XIV. Jahrhunderts“, articol apărut și în extras (16 pg. și 5 planșe fotografice). Îmi pare importantă semnalaarea acestei publicațiuni, nu numai pentru că ea face cunoscut o serie de auto-portrete de sculptori ce se află înăuntrul și înafara corului bisericii ev. din Sebeș-Alba, ci și pentru perspectivele ce se deschid asupra originii și evoluției artei săsești în Transilvania.

Autorul, atât din punct de vedere tehnic, cât și din punct de vedere al organismului artistic, și după îndelungate studii la fața locului, constată omogenitatea și contemporaneitatea sculpturilor cu ridicarea corului bisericii evanghelice din Sebeș-Alba. Împrejurarea aceasta precizează data când au fost executate aceste sculpturi și ne indică astfel anii 1330—1355. Concluziile ce sunt trase de autor în baza valorii intrinseci a sculpturilor și considerând timpul și locul unde au fost create sunt felurite. Chestiunea valorii artistice a lucrărilor nu o vom cita aci, fiindcă cel ce se interesează îndeosebi de portretele acestea nu poate fi scutit de a lua însăși articolul dlui Dr. Roth în mână. Din punct de vedere istoric însă se aduce acum dovada neîndoioasă, că arta gotică din Transilvania nu e un simplu ecou îndepărtat al mișcărilor artistice din Occident, ci ea e în

mult mai strânsă și directă legătură cu apusul decât se bănuia până în prezent; rezultă de aci mai departe, că șablonul de a data monumentele romanice și gotice din Transilvania cu cel puțin câteva decenii, dacă nu cu un secol chiar, în urma monumentelor Occidentului de pe aceeași treaptă a evoluției, e falsă și ne dă o idee cu desăvârșire eronată a vieții artistice săsești din Ardeal. De altă parte însă sculpturile ce împodobesc corul bisericii nu sunt indigene, adecă create de măestrii bășinași ardeleni, ci, după cum crede dl Dr. Roth, ele poartă în sine dovada unui produs condiționat de tradiție artistică și chiar de școală. Deci se impune căutarea originii măestrilor, căutare anevoiasă, în lipsa numelor și a oricărei indicațiuni scrise ce ne-ar putea călăuzi. De aci importanța capului IV. (fig. 1 și 5) a cărei bonetă e asemănătoare cu cele purtate în secolul al XIV-lea în Burgundia, Flandra și Țările de Jos, iar mai târziu și în valea de sus a Rinului, în Șvabia și până în Bavaria. Sprâjinit numai pe acest detaliu, autorul recunoaște că lansarea unei ipoteze în favorul unei paternități artistice ar fi pripită, și cum tehnica acestor sculpturi, deasemenea, nu tradează o înrudire precisă cu vreuna din școlile de sculptură occidentale din prima jumătate a secolului al XIV-lea, nu rămâne decât de a ne exprima dorința față de dl Dr. Roth, de a publica sculpturile corului acestei biserici în întregime. Dacă autoportretele — expresia de sigur cea mai personală și nelegată de tradiții artistice și de școală — nu permit decât foarte anevoie de a găsi analogiile și legăturile de afinitate artistică, celelalte sculpturi, fie prin studiul mai

detaillat al tehnicii, fie prin subiecte, fie prin interpretarea lor materială și sufletească, trebuie să se destăinuască.

Fără de aceste concluzii, cari poartă deja în sine justificarea deosebitei importanțe ce o au pentru istoria artei săsești din Ardeal, îmi permit să subliniez și importanța ce o au cercetările asupra stilului gotic din Transilvania, atât cele generale, cât și prezenta lucrare specială a dlui D. Dr. Roth, pentru arta românească, nu numai din aceeași provincie, dar mai ales pentru Moldova. În chestiunea arhitecturii moldovene ne interesează foarte mult proveniența elementelor ornamentale și a profilurilor așa-zise „gotice”. Într-un articol (în revista „Junimea Literară”, 1927) am încercat să arăt, între altele, că acele profile nu sunt în sine numai decât gotice, ci ele sunt asemănătoare și celor ce se întâlnesc cu sute de ani înainte în Orient (în arhitectura armeană și cea persano-arabă). Cum pentru Moldova, atât Ardealul și Polonia, cât și Armenia și Georgia sunt focare artistice ce au influențat în mod direct arhitectura bisericească, chestiunea paternității pe bază de simplă analogie rămâne deschisă, mai ales că studiile semnelor lapidare făcute pentru arhitectura Moldovei au rămas tot atât de neconcludente, precum, după recunoașterea dlui D. Dr. Roth, au rămas și studiile semnelor lapidare din Ardeal. Altă înfățișare ia însă chestiunea atunci când se va putea demonstra că stilul gotic în Ardeal nu e numai o undă răătăcită și întârziată a stilului gotic occidental, o artă provincială și lipsită de nervi, ci că stilul gotic a pătruns în Ardeal în plină vigoare și a trimis aci artiști însemnați. Șase

sculptori au săpat autoportretele lor în corul bisericii din Sebeș-Alba, în epoca aceea un caz unic în toată arta gotică, mai ales că pe atunci autoportretarea e extrem de rară. Cele trei portrete dela sfârșitul secolului al XIV-lea (seurt timp înainte de 1393) din domul Sf. Deif din Praga, a lui Matthias de Arras, a lui Peter Parler și a lui Denzel de Radez, trei arhitecși, cari lucraseră la corul domului, citate ca asemenea rarități de dl D. Dr. Roth, nici nu sunt autoportrete, cum pare a se prezenta cazul în Sebeș-Alba, ci bustul lui Matthias de Arras e sculptat de Peter Parler, iar celelalte două se datoresc unui maestru necunoscut până în prezent. Da se zică: în corul bisericii din Sebeș-Alba se găsesse unele din primele semne ale evoluției viitoare ce se pregătea, a nașterii personalității artistice distincte, și această dovadă a unui petec de evoluție ce s'a petrecut aci, în Ardeal, nu poate fi în deajuns subliniată, precum și publicarea unor asemenea opere îndeajuns de apreciată.

Dr. V. Vătășianu.

*

Th. Capidan: **Meglenoromânii II.** Literatura populară la Meglenoromâni. (Cultura națională, Bueurești 1928, pg. 220). Testele cari formează cuprinsul volumului II. din lucrarea Dlui Capidan, referitoare la Meglenoromâni, sunt eulose cu prilejul vizitelor făcute de autor în satele de pe valea Vardarului, unde se vorbește acest dialect. Împresiunea asupra felului cum vorbesc acești Meglenoromâni, și pe care o găsim împărtășită în introducerea studiului de față, este că „dinaintea ta vorbesc niște Români cari la bază sunt „Țințari“. — Greutatea ce se prezintă culegătoare

rului de texte Meglenoromâne este faptul că în graiul aceleiași localități se găsesse diferențieri de limbă datorite tenacității cu care vorbește femeile măritate și aduse din alte localități meglenice, graiul de acasă și pe care-l transmit mai departe copiilor.

Basmele sunt ca fond comune tuturor popoarelor balcanice și mai cu seamă se aseamănă cu cele bulgărești din Macedonia și în special din ținutul Meglen. Ghicitorile cele mai multe ale Meglenișilor se întâlnesc în bulgărește.

Odinioară Megleniții au cântat bulgărește; cântecele și dialectul lor eulose de autor s'au creiat abia după ce au încetat să mai locuiască în satele bulgărești și s'au așezat în satele lor: la susținerea acestei noi creațiuni artistice în limba națională a contribuit și eurentul național provocat de deschiderea școalelor românești.

Se arată rolul deosebit de mare care l-a avut un oarecare I. Popa Gheorghe pentru începuturile mișcării de deșteptare națională la Megleniși, activitate continuată mai departe de un alt meglenit Gușu Goga.

Activitatea aceasta națională binefăcătoare s'a desvoltat nestingherită în timpul regimului junilor tureci, iar după înlocuirea acestui regim bandele de comitații greci și bulgari și-au continuat mai departe opera lor de exterminare a elementului românesc.

Nenorocirile cauzate de războiul mondial au făcut ca întreaga regiune românească din Meglen să fie nimicită; după războiu puțini s'au mai întors înapoi, cei mai mulți împrăștiindu-se prin Bul-

garia și Grecia, iar unii venind în
Țară ca coloniști.

După această succintă dar miș-
cătoare expunere a situațiunii actuale
a Meglenișelor urmează culegerea de
teste formată din *cântece*, *basme*,
ghicitori (mintsun). Partea IV a stu-
diului îl alcătuiește *frazeologia*, adică
culegerea și tălmăcirea espre-
siunilor caracteristice ale graiului.

Mâini pioase au strâns cu toată
grija resturile de limbă ale unui
neam amenințat să dispară, așe-
zându-le în Panteonul culturii noastre
naționale și cari vor fi singurele urme
sigure ce vor mai aminti despre
existența acestor frați dispăruți.

Lucrarea Dlui Capidan este nu
numai fapta unui învățat consacrat
în cercetarea românismului balcanic,
dar și omagiul cel mai distins pe
care a putut să-l aducă fraților din
Balcani. ALEX. P. ARBORE.

Lucrările Institutului de geografie
al Universității din Cluj vol. II. 1924—25.
Cluj 1926. (tiparul „Ardealul”.) Acti-
vitatea științifică așa de laudabilă
pe care o dezvoltă tânăra univer-
sitate a Ardealului, manifestată prin
publicațiuni consacrate în domeniul
științei, ca „Dacoromania” sau „Anu-
arul Institutului de istorie națională”,
se completează minunat prin cer-
cetările de ordin geografic și etno-
grafic, cuprinse de cele două volume
apărute ale publicațiunii despre care
ne ocupăm aici.

Meritul revine Dlui G. Dâlsan și
colaboratorilor săi cari au reușit
ca în volumele apărute până acum
să schițeze un frumos plan pentru
viitoare probleme ce se referă la
cercetări de geografie umană, cu-
prinzând studiul diferitelor ținuturi
românești și în special Ardealul.

Lucrul cel mai îmbucurător este
atenția deosebită ce se dă mai cu
seamă *etnografiei*, această disciplină
științifică necunoscută aproape la
noi, dar care în apus și chiar la
unii din vecinii noștri, ca Ungurii și
Sârbii, se bucură de o deosebită
considerațiune.

Credem că lipsa unei profunde
cunoașteri a unor esențiale pro-
bleme de influențe culturale eser-
citate asupra noastră sau primite
de unele neamuri vecine sau con-
locuitoare, de la noi, stratificările de
populațiune și infiltrațiunile lor lente,
caracterele speciale și caracteristice
ale unor întregi regiuni românești
sub raportul antropogeografie și al
culturii primitive populare, nu se
datorese decât puținelor contribu-
țiuni ale cercetărilor etnografice.

Atențiunea deosebită dată unor
asemenea probleme și tendința de
a introduce o metodă științifică în
asemenea cercetări se vede din
studiile cuprinse în acest al doilea
volum apărut. După cum se aminte-
ște în cele câteva rânduri intro-
ductive, studiile se datorese ținuturilor
conduși de principiile profesorului lor.

După studiul Dlui G. Vâlsan
asupra operei geografice a prin-
cipelui D. Cantemir și darea de
seamă asupra unei escurțiuni în
Delta Dunării, de Dr. V. Meruțiu, ur-
mează un conștiincios studiu etno-
grafic asupra *Țării Hațegului și re-
giunii Pădurenilor* de Dr. R. Vuia, în
care prezintă o importanță deose-
bită mai cu seamă cap. V ce cu-
prinde cercetarea așezărilor și tipu-
rilor de case. Publicarea unor cât
mai complete monografii de o
asemenea natură vor contribui cu
timpul la schițarea măcar a unei
opere de sinteză asupra satului ro-
mânesc, ca și a casei, cum de altfel

se găsesse asemenea monografiile mai cu seamă la Sârbi, dintre vecinii noștri, datorite unor învățați ca Sf. Novakovič sau Cvijič.

Studiul conștiințios al dlui Sabin Oprean „Contribuțiuni la toponimia din ținutul Săcuiilor“, este urmat de o minunată construcție, numai după amintirile bătrânilor ciobani, a trecutului oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur, datorit dlui Nicolae Dragomir, în care se evidențiază încă odată epopeica viață păstorească de odinioară a acestor ciobani.

„Studiul Diperei ammodytes euv.

în România“ de dl R. I. Călinescu, și „Observări morfologice la zona de contact a basinelor Oltului și Murășului în regiunea Sibiului“ de dl Ioachim Rodeanu încheie șirul lucrărilor cuprinse în acest volum.

Așteptăm cu nerăbdare apariția volumului III.

Alex. P. Arbore.

*

Abatele Zavoral în România. Ne rezervăm bucuria de a publica un articol special despre vizita monseniorului Zavoral în România. Deocamdată redăm cuvântarea în întregime, ținută la festivalul-recepție, din 15 Mai, a. c.

Cărți.

Biblioteca secțiunii naturale Nr. 1. *Speologia*, de Gr. Antipa și E. G. Racoviță. Una dintre bazele succesului „Astrei“ a fost faptul că s'a acomodat totdeauna cerințelor vremii. Publicațiile Astrei ne dau o măsură a necesităților culturale ale poporului din Ardeal.

Primele publicațiuni pe cari le făcea „Astra“ aveau mai mult un caracter științific. În *Transilvania* s'au publicat lucrările de filologie și istorie ale vremii. În vremea presidenței lui Gh. Bariștu *Transilvania* s'a transformat în un magazin de documente istorice. După ruperea cătușelor iobăgiei, sufletul ardeleanului, oprimat veacuri de arândul, la razele căldice ale absolutismului austriac, simțea chemarea să dea lumii opere științifice „nepieritoare“, opere prin cari se accentua nobleța originii noastre și cari polemizau cu detractorii continuității poporului nostru pe acest pământ. Literatura era reflexul luptei

pe care o da poporul nostru cu reminiscențele visului urât al oprimării iobăgești.

Lupta aceasta se continuă până când amorțeala pasivității politice imprimă timbrul său și asupra lucrărilor științifice și literare apărute în publicațiunile „Astrei“. Pasivitatea transformată în lăncezeală cuprinde și activitatea „Astrei“, *Transilvania* acestor vremuri este un magazin de documente istorice și de rapoarte ale comitetului central. Intervalul pasivității politice ar fi trebuit să fie un timp de reculegere, de concentrare a puterilor, pentru ca în timpul oportun lupta să poată fi dată cu sorți de isbândă. Normal ar fi fost ca în timpul pasivității politice să sporească activitatea Astrei.

Nouile frământări literare ale celor grupați în jurul revistelor *Sămănătorul* și *Lucașărul*, coincid cu intrarea în activitate politică a poporului din Ardeal. Aceste frământări

schimbă și aspectul publicațiilor „Astrei”. Direcția poporanistă în literatură se observă și în publicațiile Asociației. Apare „Biblioteca populară a Astrei”, cu variatele ei broșuri de popularizare și apare întâia gazetă pentru popor sub auspiciile Astrei. Astra păstrând cadrele de solemnitate a adunărilor ei, coboară în mijlocul mulțimei, care are nevoie de învățătură, de școală. Astra ia asupra sa o parte a instrucției postșcolare și cea mai frumoasă activitate dintre secțiile Astrei o desuolă secția școlară, care concentrează în cadrele ei pe toți profesorii școalelor secundare. Exemplul secției școlare l-au urmat și celelalte secțiuni. Secțiile Astrei dădeau cadrele necesare congreselor pe specialități, ce nu se puteau ține în timpul oprămirii ungurești.

Când a sosit plinirea vremii și întregirea neamului a creat alte condițiuni de viață pentru poporul nostru, trebuia să se simtă o schimbare și în publicațiile Asociației. „Transilvania”, a căutat în cei zece ani din urmă să înlocuiască revistele literare dispărute. Și dacă până acum nu a putut răsbate această revistă cum ar fi trebuit, cauza este a se căuta în afară de îngrijirile redactării și editării ei. Intellectuatul care abia acum începe să-și refacă gospodăria ruinată de urmările marelui cataclism al războiului, abia în viitor va mai simți din nou nevoia frunzării unei reviste literare.

Întregirea neamului a schimbat radical și contingentul celor cari lucrează în ogrorul Asociației. Gruparea care s'a făcut în jurul Universității din Dacia superioară,

a dislocat prin greutatea sa centrul secțiunilor științifice-literare la Cluj. Secțiunile nu mai sunt cadrele de grupare ale specialiștilor, cum s'a încercat să fie câțiva ani înainte de războiu. Ele trebuiau să-și caute rosturi noul. Nu mai este nevoie ca Asociația să facă știință. Avem și noi posibilitatea ca să lucrăm în uzinele mari ale științelor, în universități. Știința se face în laboratoarele, institutele și seminarile universitare. Rostul secțiunilor științifice-literare ale Astrei este să prindă aceste fabricate originale și să le desfacă publicului consumător, deci să facă pe comerciantul engrosist, pe popularizatorul care scrie pentru intelectuali. — Pentru popor „Astra” are biblioteca specializată a cărui redacție a și fost încredințată celui mai deostoinde om, ce ni-l putem imagina pentru acest scop, dl. Victor Lazăr. Secțiunile științifice ale Astrei vor trebui să redacteze cărți de știință veritabile, scrise de oameni de știință pentru intelectuali satelor, ca aceștia la rândul lor să facă pe comerciantul detaillist, să popularizeze și el pentru săteni de carti este mai aproape și fizicește și sufletește.

În baza acestor principii secția științifică a Astrei publică întâiul număr al bibliotecii sale: „Speologia”. O știință nouă a străvechilor taine subpământiești de Gr. Antipa și E. Racoviță. — „Speologia” este o știință nouă, creată în mare parte de președintele Academiei române, dl. E. Racoviță. Ce ar fi fost mai potrivit pentru a deschide seria de cărți din aceasta bibliotecă decât expunerea principiilor acestei noi științe creată de un învățat român? Dar chiar și ca formă și gândire,

discursul de recepție, pe care l-a ținut dl E. G. Racoviță la 13 Iunie 1926, la Academia română asupra speologiei, este o perlă a literaturii noastre. Secția științifică a făcut cea mai bună alegere când publică aceasta cărtică care este un model de scriere pe înțelesul tuturor și de tratare științifică a unei chestiuni. La textul reprodus, nemodificat după publicațiunile Academiei române, — prescurtat numai și grupat ca să corespundă mai bine scopului urmărit prin această broșură — s'au adăugat 4 reproduceri fotografice alese din colecția Institutului de speologie din Cluj. — Forma atrăgătoare dată acestor broșuri, cu prețul de numai 50 lei exemplarul, legat în pânză, va face ca aceste cărți să nu lipsească din biblioteca nici unui intelectual.

În viitor secțiunile vor trebui să-și lărgescă cadrele bibliotecilor ce le editează. Pe lângă broșuri cari tratează științificește și totuși la înțelesul tuturor, o chestiune științifică de interes uman sau național, secțiunile vor trebui să ne dea conferințe model pentru intelectualii satelor și mijloacele necesare pentru facilitarea șinerii acestor conferințe: diapozitive, aparate de proiecțiuni, aparate radiofonice etc.

Viitoarele numere ale Bibliotecii științelor naturale vor trata problema protecției naturii și nașterea și moartea mineralelor din țara noastră. Viitoarele 6 numere așteaptă numai mijloacele materiale necesare la imprimarea lor. Timpul le va aduce și pe acestea.

VICTOR STANCIU.

*

Meteorologie populară. (Observări, credințe și obiceiuri) de Traian German, director de liceu în

Blaj. În frământările politice, cartă pasionează tot mai mult lumea din Ardeal, trece neobservată apariția unei cărți. Adeseori o carte, la care s'a muncit ani de zile, nu este anunțată publicului și i se dă mai puțină importanță decât unui fapt divers. Foarte puțini cunosc activitatea folcloristică a profesorului Traian German, directorul liceului de fete din Blaj. Cu râvna adevăraților apostoli a colectat credințe și obiceiuri populare, le-a sistematizat, le-a publicat în revista „Comoara satelor” și a îndemnat și pe alții să facă la fel. În timpul indiferențismului ce a urmat în Ardeal după războiu pentru tot ce este slovă și continuarea tradițiilor culturale din trecut, Traian German, a susținut cu propriile sale mijloace, neînebrațat de nimeni, revista „Comoara satelor”. Am admirat tenacitatea omului și regularitatea cu care apărea această revistă folcloristică dela Blaj. Nu știm dacă se va aprecia cândva după merit gestul omului, care a stat liniștit la locul ce l-a avut cu ani înainte și a desăvârșit opera începută, în timp ce toată lumea din jurul lui s'a lăsat răpită de schimbările anilor din urmă. Câți nu-și vor putea da seama ce au făcut în anii de după războiu cu talentul ce li s'a încredințat!...

În *meteorologia populară* pe care dl Traian German a scris-o în aceste zile de sub tipar, sunt adunate în un mănunchiu articolele scrise în „Comoara satelor”. Căne a văzut revista și articolele dlui T. German știe, că aceste articole au fost scrise cu un plan înainte conceput și astfel cartea are o unitate pe care nu o au altele în cari se reproduc articole din reviste. Secretul acestei

unități ni-l tradează dl T. German în introducerea ce o dă cărții și în care ne spune, că materialul era în întregime redactat înainte de apariția volumului. Riguros științifică această colectare a credințelor și obiceiurile populare, referitoare la meteorologie ne indică izvoarele și

trece în minuțiozitățile caracteristice autorilor pastonați pentru chestiunile ce le tratează, dar fără să nimicească poezia și subtilitățile ce stau la baza folclorului nostru. Doarim ca dl Traian German să găsească cât mai mulți imitatori.

Victor Stancu.

Reviste.

Scriisul românesc. Noua revistă craioveană continuă să se prezinte și cu Nr. 4 într-o execuție tot atât de artistică și cu un cuprins bogat și de actualitate. Dl C. Petrescu deschide ultimul număr cu un articol plin de observații foarte juste: „Scriitorii și călătoriile“. Dsa stăruie asupra faptului îndeobște cunoscut că cei mai mulți dintre scriitorii noștri nu cunosc decât câte-un colț de țară, și adeseori numai cutare cafenea din București. Pentru legăturile ce trebuie să existe între scriitor, pământ și neam, ar fi cu totul necesar ca scriitorilor să li se dea posibilitatea de-a cunoaște, de-a se apropia de izvoarele de inspirație în literatură. Dl Cezar Petrescu arată că spre acest scop mai potrivit ar fi ca scriitorii să fie folosiți în opera de propagandă culturală. Ar avea astfel posibilitatea să cunoască diferitele regiuni ale țării, populația, cu un cuprind realitatea românească. Ei n'ar mai fi siliți să lanzezească în cafenele, să-și caute subiecte în lectură, ci în contactul direct cu realitatea națională.

Dl I. Pilat publică poezia „Drumuri“, dl I. Agârbiceanu ne dă nu-

vela „Corvada“, în care întîmpinăm mult talent de observație și un stil foarte viu și colorat. În același număr întîmpinăm pe colaboratorii obținuți ai revistei: Ion Dongorozi, N. M. Condiestiu, Em. Buceja, Al. Bottoș, Romul S. Melin etc.

Deosebit de important ne pare studiul dlui Dem. Tomescu, în cronică literară „Dela sămănătorism la modernism?“, în legătură cu lucrarea dlui Em. Lovinescu „Istoria literaturii contemporane“. Asupra doctrinei literare și estetice susținută de dl Tomescu, — aceea a tuturor talentelor reale dela noi, fie în creația literară fie în critică, — am mai stăruit în revista noastră. Studiul de față se distinge prin aceleași calități ale dlui D. Tomescu: o claritate și o logică care nu suferă contradicții, o argumentare desăvârșită, pornind din concluzii răsimate pe realitatea literară. Replica serioasă e imposibilă. Salutăm cu bucurie în criticul craiovean pe unul dintre cei mai buni pregătiți și desintereșați dintre publiciștii noștri de vâloare.

G. Bărgăuanu. *Pământ și soare*, versuri. În editura revistei „Viața românească” a apărut, într’o frumoasă execuție tehnică, volumul de versuri „Pământ și soare” de dl G. Bărgăuanu. Autorul publică de câțiva ani, prin diferite reviste, cu deosebire în „Viața românească”, versuri care s’au distins prin puritatea inspirației, prin limpezimea imaginilor și căldura sentimentului. Poeziile dlui Bărgăuanu, — deși poezul e din generația de după războiu, — urmează buna tradiție a ritmului, a rimei, a strofei, dându-ne înnoiri și perfecționări în aceste cadre.

Inspirația sa pornește din elementele veciniei sănatoase și datorate de sănătate: pământ și soare, natura înecunjurătoare, satul cu realitățile lui poetice conflictul dintre sat și oraș, în sufletul poetului.

Imaginile sunt naturale, neforțate, prinse cu simplitate; sentimentul își urmează cursul normal. Poetul e stăpân pe simțirea sa și o controlează.

Dolumul începe cu poezia „Carerele cu grâu”:

„Prin noaptea palidă din mahalale
În care mor și felinarele — ostenite,
Asvârle vântul zdrențe reci de ploae
Pe casele — adormite
Și pe tăcerea ulișelor goale.

Prin noaptea udă și murdară
Înaintează spre oraș, domol,
Convoiuri lungi...

— — — — —
Iar când pe lângă felinare — apar
Pe rând și rari
Din umbră, carele, neărcate par
Grămezi de întuneric, mari...

Satele aduc orașului „belșug
de viață și lumină”

Culeș din revărsări de soare
Și din adâncul negrelor ogoare”.

Satul aduce belșug orașului
care

Întinde mii de străzi ca niște mâni
Spre ’ntunecata satelor tăcere
Și viață multă, tot mai multă, cere...
Orașu ’n care morții sunt stăpâni.

Contrastul acesta va reveni mereu în versurile dlui Bărgăuanu.

După carele cu grâu vin carele
cu poloboace pline, din podgoriile
însorite să alimenteze crășmele orașului, cari

Ca niște guri de noapte, fără fund
Cu dinții strâmbi, de putregai, și
[galbeni,
Prin mahalale crășmele s’ascund...

De mult așteaptă izvorul de
vieță dela țară:

Prin târguri vechi, înfășurate
În stratele lor puhave de colb,
De mult așteaptă crășmele uitate;
Sunt sufletele negre care cer
Cu desnădăjduire, vânt și cer.

Aici vin oamenii lipsiți de soare
și lumină „pribeगी noptilor cu sufletele goale”,
vin după soarele adus
dela țară.

În acești locuitori ai orașului dl Bărgăuanu pune mereu sensibilitatea sa adusă dela țară; amintirile lui din copilărie se deșteaptă când vede aglomerația sătenilor în piață, carele cu fân. Tablourile în care își prinde reminiscențele sunt dure și fragede, luminate de amintire, încălzite de sentiment.

Pe umerii pământului, acolo,
Când tot văzduhul de lumină-i plin,
Se odihnește țărnuțelul cerului senin
Și vara limpede, cu soarele de sus,
Îmbrățișează câmpuri fără margini,
Din pragul răsăritului pân’ la apus.

În contrast, zădărnicia vieții de
oraș, cu alergările de fiecare zi, cu

avânturile prăbușite, îi oferă autorului „priveliște neagră“

Pe truda șgomotelor pământești
S'apleacă noaptea lin ca o aripă,
Imbalsamând e'o bură de răcoare
Orașul, care bătgue nebun,
Și n'are timp și nici hodină n'are.

În poezia „La judecată“ vine odată și țărani satelor să ceară ceva dela oraș: dreptate, într'o cauză de proprietate... Ei, au „pierdut prețina“

Și împovorați de gânduri tot mai
[grele
Țărani au pornit pe-aceleași dru-
[muri înapoi

La focul șubredului lor bordei;
Dar noaptea n'a aprins nici lună și
[nici stele
Să talmăcească întineriul din ei.

Di Bărgăuanu nu mai poate fi trecut printre începători, deși volumul acesta e întâiul ce-l dă la lumină. Și numai din citatele de până aici cititorul își dă, de sigur, seama, că autorul e deplin stăpân și pe ce urea să spună, și pe felul cum spune. E o sensibilitate poetică așezată temelnic, par'că definitiv, în margini hotărâte.

Meșter în descrierea naturii, di Bărgăuanu ne dă adeseori pasteluri care rămân în imaginație ca o bucurie a ochilor și a sufletului

Peste lanuri lungi de grâu,
De cu ziuă până'n noapte
Umple soarele fierbinte
Spice coapte.

Pe-o cărare,
La o margine de lan
Ca o floare albă n'are,
Trece-o fată la fântână
C'un uleior albastru n'mână...

Mai așteaptă, mai așteaptă,
Fată, până la fântână,
Sufletu-mi să te înșoare
Ca și valul unui râu,
Spic dogorător de soare,
Spic de grâu!

În jurul dlui Bărgăuanu nu s'a făcut șgomot ca în jurul atâtoro, departe ca talent de d-sa. Inșuși autorul nu s'a îmbulșit, nu s'a grăbit să eucerească... bunăvoința recenzenților folletoniști. Cititorul se va întoarce, însă, de multeori la poezia citită odată. E sinceritate și este îmbrăcăminte auceritoare a artei.

Sp: V.

„Viața Românească“. Di S. Ibrăileanu publică o importantă cercetare asupra „Edițiilor poeziilor lui Eminescu“. Asupra ei vor trebui să se oprească pe viitor toți cei cari se vor mai ocupa de aceste ediții sau vor intenționa să pregătească altele. Mai colaborează la acest număr dlul Aureliu Weiss, M. Ralea, I. Teodoreanu, P. Comarnescu etc.

Societatea de mâine, care apare acum bilunar, publică interesante studii și articole, datorite colaboratorilor săi obșteinuți.

Țara noastră, revistă săptămânală, apare regulat cu colaborări de dnii Oct. Goga, M. Sadoveanu, I. Agârbiceanu, Al. Hodoș, D. Ciurezu, Teodor Mureșanu etc.

Cele trei Crisuri, revistă tipărită acum la Craiova, la Serviciul românesc, publică dela colaboratorii sta-tornici proză și versuri, studii, articole, — și multe ilustrații reușite.

Ramuri Nr. 3. Revista care apare în al XX-lea an e îngrijită acum de dl Radu Dragnea, care publică o serie de notițe critice în cronică literară. Poetul ardelean A. Cotruș publică patru poezii de aceeași stranie vigurozitate care caracterizează scrisul său. Versurile sunt din volumul „Măine“ pus sub tipar.

I. Ardeleanu ne dă un fragment de roman, I. Buzdugan versurile „Via Domnului“, N. Davideșcu „Prolegomene de estetică modernă“. Cronică bogată

Revista filologiei. Subt conducerea dlui Al. Procopovici, apare la Cernăuși, ca organ al cercului de studii filologice de pe lângă facultatea de litere și filosofie, „Revista filologică“. În sumarul celor trei numere apărute până acum întâlnim nume de filologi români și streini cunoscuți, ca și lucrări de ale începătorilor în această știință. Între colaboratori întâlnim numele profesorilor clujeni: Sextil Pușcariu, N. Drăgan, Th. Capidan, N. Georgeseu-Tistu. Un interesant studiu asupra Codicelui Pușcașu, publică alt profesor ardelean, dl C. Lăcea Colaborează profesorii cernăușeni: dlul T. Sauciuc-Săveanu (Vasile Pârvan), Al. Procopovici, D. Morariu, apoi dlul N. Cartoian, I. Ștadbei etc.

Nouile universități românești se dovedesc adevărate focare de știință; Cernăușii, prin publicațiile profesorilor universitari de acolo, urmează pilda frumoasă dată mai întâi de profesorii universitari clujeni, cari au dat volume de publicații științifice chiar dela începutul universității, studii cunoscute și apreciate azi și în străinătate.

În Nr. 3 din Revista filologică dl Sextil Pușcariu publică un studiu

asupra vorbelor a *cicăli* și a *chiti*, dl I. Ștadbei un studiu asupra „Fragmentului Leviticului românesc dela Belgrad“, A. Procopovici continuă cercetarea „Din istoria pronumelui în limba română“ etc.

Într'un studiu asupra lui V. Pârvan, dl T. Sauciuc-Săveanu, îl apreciază ca *filolog*, în următorii termeni: „Ceeace a prestat ca filolog ne arată publicațiile numeroase de descripții grecești și latine în a căror magistrală interpretare critică-istorică se manifestă un spirit filologic excelent. Nu avem decât să frunzărăm „Contribuții epigrafice la istoria creștinismului dacoromân“, lucrările „Cetatea Ulmetume“, „Histria“, „Gerusia din Callotis“, „Considerațiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice“, cu publicații și cu inscripții și cu numeroase cercetări de onomastică și toponimie, pentru ca să ne formăm o idee despre simțul filologic al lui V. Pârvan“.

*

Gândul Neamului. De șapte ani apare la Chișinău revista cu acest nume, a „Societății studenților naționaliști Vasile Conta“. Apare lunar cu contribuții ale câtorva profesori universitari, și mai ales cu colaborarea studenților cari fac parte din societate. Stăruința pusă în decursul celor șapte ani de apariție a revistei dovedește că tinerimea grupată în jurul ei e animată de un ideal pornit din convingeri adânci, că revista nu a fost rezultatul unei însufleșiri momentane.

Pentru cultura națională din Basarabia societatea aceasta studențească, precum și organul ei de publicitate, e un început mult promițător.

Știm cu toții că majoritatea intelectualilor din generația matură a Basarabiei a avut o cultură străină și că unii până azi sunt mai atrași de produsele acestei culturi decât ale celei românești, — fenomen observat, de altfel și la unii români din celelalte provincii de curând unite. Cultura rusescă, mai ales literatura rusă, prin marele ei avânt din ultimul veac a fost mai ademenitoare decât cea nemțească sau ungurească. Ea a prins în preocupările de ordin cultural, social, artistic, literar și pe intelectualul român dintre Prut și Nistru, și l-a făcut să adâncească aceste probleme. Am putea afirma că dacă ar fi fost cu puțință ea, îndată după unire, acest întreg interes al păturii culte din Basarabia să fi fost întors către cultura românească, — am fi avut între Prut și Nistru o puternică mișcare intelectuală.

Generația nouă, crescută în școală românească, va face ceea ce n'a putut realiza generația matură. Preocupările tineretului din jurul revistei „Gândul neamului“ — ne face să fim optimiști. E aici un mănunchi de fineri, — mâne conducători ai Basarabiei, — cari pornesc dela trezirea conștiinței naționale; încep cu dragostea de limbă

și de tot ce este românesc și încearnă la realizări de ordin național.

Basarabia are într'adevăr nevoie de o generație naționalistă înflăcărată, *autohtonă*. Nimic nu mișcă mai puternic simțirea și nu întărește credința într'un ideal decât munca, pilda, dată de cei de acasă, în special în Basarabia, unde administrația vremilor tulburi și neașezate de după războiu n'a putut fi la înălțime, militarea pentru românism o pot face mai cu succes numai localnicii.

De aceea urmărim cu bucurie începuturile renașterii naționale în începuturile literare ale tineretului basarabean. Ne pare uneori că revivie în începuturile literare din Ardeal, înainte cu șase șapte decenii.

Iată un fragment din poezia Regatul de studentul Ioan Huștiu :

A trecut atâta vreme de când tu
[te-ai dus
Părăsind aceste locuri, cum nu e
[de spus
De frumoase și scăldate în argint
[de soare,
Când natura este plină de-atâta
[splendoare,
Când prin văi mănoase curge lim-
[pede izvor,
Cum te-ai dus lăsând uitării scump
[trecutul lor ?

Bibliografie.

„Gregorianum“ Roma, vol. IX, a. IX, fasc. 1, Martie 1928; „Observatorul“, revistă documentară culturală, socială, religioasă, Beiuș, a. I. Nr. 2; „Adevărul literar și artistic“, Nr. 383, 384; „Gândul nostru“, Iași, a. VII. Nr. 2; „Răsăritul“, București,

a. X. Nr. 7; „Muguri“, Buzău, a. VII. Nr. 1—3; „Țara noastră“, Cluj, a. IX. Nr. 17—17; „Idee Europeană“, a. IX. Nr. 210, 1 Aprilie 1928; „Graiul românesc“, a. II. Nr. 3; „Invățătorul“, a. IX. Nr. 3—4; „Revista filologică“, Cernăuți, a. I. Nr. 3; „Solia Mol-

dovei", Iași, a. II. Nr. 17; a. VII. Nr. 4: *Arhiva*", Iași, a. 35. Nr. 2; „Revista teologică“, a. 18 Nr. 2—3.

*

Augustin Cosma: *Plinirea vremii (Mesia)*, dramă în 6 acte și un prolog, Oradea, 1928. (40 lei.) *Octavian Goga: Meșterul Manole*. Piesă în 3 acte. Editura „Cartea românească“, București. (60 lei.)

*

„**Făt frumos**“ (Suceava) a. III. Nr. 2; *C. Rădulescu-Nostru: Reforma învățământului secundar*. (Extras din „Revista de filosofie“, vol. XIII. (seria nouă Nr. 3) 20 lei. *C. Rădulescu-Motru: Demagogia școlară*. București (3 lei); „*Adevărul literar și artistic*“, Nr. 380, 13 Maiu 1928, „*Tara noastră*“, a. IX, Nr. 9: 6 Maiu, „*Ramuri*“, a. XXII, Nr. 4; „*Gândirea*“, a. VIII. Nr. 4.

*

Facla românească, a. III. Nr. 12—15; „*Glasul vremii*“ (Brașov), Nr. 1, a. I. *Marin Dragnea: Dela Gange 'n Nazaref*. Poezii tip. „Cultura“, Cluj.

*

În buna revistă „**Învățătorul**“, org. asoc., învățătorilor români din Ardeal, Crișana și Maramureș (a. IX. Nr. 3—4), serie dl I. Agârbiceanu un articol: „*Pilda omului*“.

*

Corectură. Ni se comunică următoarele și cetitorul este rugat să corecteze în textul din numărul trecut: 1. Dl Senator al jud. Trei-Scaune, Popovici este preot și nu protopop; 2. Târnosirea bisericii, făcută în 1870 s'a făcut din partea Mitropolitului de pe atunci Miron Romanul, cu preotul local I. Moga și protopopul D. Coltofeanu.

*

În „**Școala noastră**“, rev. pedagog. culturală din Zăalău (a. V. Nr. 7),

serie dl I. Agârbiceanu un articol: „*Poziții de apărare*“, în care analizează cartea francezului *Lucien Romier: „Cine va fi stăpânul: Europa sau America?“* Cu Romier pledează și dl A. pentru cele trei poziții, „forturi pe câmpul de bătăie“, *supremația spiritului, umanismul și familia*, arătând că altfel Europă e osândită la declin. *Mașinismul și abandonarea preocupărilor spirituale nu ne pot aduce fericiții*.

*

N. Iorga; „*Originea și sensul democrației*“. (66 pag.) Dălenii de Munte (1927—1928.)

*

Traduceri din românește în „Prager Presse“. Trebuie să fim recunoscători ziarului „Prager Presse“ pentru atenția, care o dă scrisului românesc. În suplimentul său artistic: „*Dichtung und Welt*“ (poezie și lume), duminical, tipărește traduceri reușite din autori români de seamă. În privința traducerilor escelează dl *H. Block*. Sunt luați în considerare: Eminescu, Alecsandri, Brătescu, Voinești, Bassarabescu, Cerna, Minulescu, Codreanu, Cezar Petrescu etc.

*

Clipa, a. VI. Nr. 178, 20 Maiu; *Peninsula balcanică*, a. VI. Nr. 2—4; *Îdeea europeană*, a. IX. Nr. 211; *Albina*, a. XXVII. Nr. 4; *Solia Moldovei*, a. II. Nr. 19; *Ritmul vremii*, a. IV. Nr. 4; *Viața românească*, a. XX. Nr. 3; *Flamura*, a. VI. Nr. 1—2; *Junimea literară*, a. XVII. Nr. 1—3; *Adevărul literar și artistic*, a. IX. Nr. 389, 390; *Hlingsor*, a. V. Nr. 5; *Tara noastră*, a. IX. Nr. 20, 21; *Revue de l'alliance française*, Nr. 33 (1928); *Bulletin de la Section d'information et de documentation* (Société des nations.) Nr. 19—1928.